

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”

На правах рукопису
УДК 336.71:658.14](043.5)

ЧЕРКАШИНА КАТЕРИНА ФЕДОРІВНА

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ
БАНКІВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Коваленко Вікторія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент

Суми – 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО–МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ	11
1.1. Аналіз економічної сутності поняття та видів банківського капіталу	11
1.2. Методичні засади забезпечення капіталізації банку	27
1.3. Взаємозв'язок між основними монетарними, макроекономічними показниками та банківським капіталом	46
Висновки до першого розділу	59
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО–МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	62
2.1. Методичні засади оцінювання капіталізації банків	62
2.2. Збільшення регулятивного капіталу банків за рахунок сек'юритизація активів	82
2.3. Концентрації банківського капіталу шляхом злиття та поглинання	96
Висновки до другого розділу	107
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	110
3.1. Підвищення конкурентноздатності банківської системи шляхом створення банківських об'єднань	110
3.2. Обґрунтування підходів до функціонування системи страхування депозитів та її вплив на рівень капіталізації банків	129
3.3. Створення резервів для покриття банківських ризиків	144
Висновки до третього розділу	155
ВИСНОВКИ	161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	165
ДОДАТКИ	182

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення, переплетення світових економік, наслідком яких є міграція капіталу. Тому кожній державі, у тому числі Україні, необхідно зосередити увагу на підтриманні стабільності та надійності національної банківської системи, і зокрема на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів. Це, в свою чергу, зумовлює виконання банками своїх функцій та ефективність їх функціонування.

Конкурентна боротьба між банками, яка спричинена дією ринкових важелів розвитку, призводить до зменшення їх кількості. До основних причин припинення діяльності банків можна віднести неспроможність їх нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями. Така ситуація обумовлена недостатністю у фінансово-кредитних установ ресурсної бази, а саме капіталу, що має бути у розпорядженні банку для покриття існуючих ризиків. Виходячи з цього особливої актуальності набуває питання визначення необхідного обсягу капіталу банку залежно від ризиковості, а також розробка напрямків підвищення рівня капіталізації.

Питанням стосовно достатності банківського капіталу, підвищення рівня капіталізації банківської системи присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: В.С. Стельмаха, І.В. Сала, А.П. Яценюка, М.Д. Алексєєнка, С.М. Козьменка, В.Т. Сухотеплого, О.І. Барановського, А.С. Гальчинського, Т.С. Смовженко, В.В. Коваленко, А.О. Єпіфанова, Н.Г. Маслак, А.М. Мороза, К.О. Кіреєвої, В. Л. Кротюка, А.П. Вожжова, Ф.І. Шпиґа, В.І. Міщенко, Л.Г. Герасименко, У.В. Владичин, С.В. Мочерного, О.Ю. Проніна, І.В. Ларіонової, Ф. Мишкіна, П. Роуза, Дж. Сінкі мл., Д. Розенберґа, Е. Долана.

Слід зазначити, що Національний банк України вживає низку заходів щодо підтримання банками достатнього рівня банківського капіталу за

допомогою встановлення певних нормативів. Водночас не вирішені питання щодо методичних засад оцінювання капіталу банку з точки зору урахування ризиків, які притаманні банківській діяльності, визначення і застосування ефективних методів нарощування капіталу.

Все вищезазначене і обумовило вибір об'єкта дослідження, актуальність теми, її теоретична та практична значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрямок дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідницької теми та розробок, над якими працює колектив співробітників ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) та “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U012112). До звітів за даною темою включено пропозиції автора щодо визначення рівня капіталізації банківських установ на основі проведення діагностики їх діяльності, а також рекомендації щодо вибору банку – “мішені” для проведення злиття чи поглинання на основі отриманих значень інтегрального показника. Наукові результати дисертаційного дослідження щодо обґрунтування доцільності створення банківського холдингу використані у науково-технічному звіті за темою “Стратегічне управління банківською системою в період банківських криз”.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка науково-методичних підходів до оцінювання капіталу банку, а також надання практичних рекомендацій щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи.

Для досягнення мети було поставлено та вирішено ряд завдань:

- дослідити сутність понять “капітал”, “банківський капітал”, “капіталізація” та їх основні види;

- проаналізувати вплив основних макроекономічних показників та інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал на основі побудови багатофакторної моделі;
- розглянути існуючі інструменти оцінювання капіталу банку;
- оцінити вітчизняну банківську систему з точки зору капіталізації та розробити власну методику диференціації банків залежно від рівня достатності капіталу, враховуючи при цьому ризики;
- провести аналіз банківської системи України відносно концентрації капіталу;
- дослідити можливість збільшення регулятивного капіталу банку за рахунок включення до капіталу третього рівня сек'юритизованих цінних паперів;
- проаналізувати ефективність збільшення капіталу на основі злиття чи поглинання і запропонувати власне бачення доцільності та можливостей створення банківських об'єднань;
- розробити алгоритм проведення процесу злиття чи поглинання з метою досягнення позитивного синергетичного ефекту;
- обґрунтувати вплив системи страхування депозитів на нарощування капітальної бази банків;
- запропонувати підходи до оцінки достатності капіталу на основі зменшення банківських ризиків;
- розробити механізм управління найменш прогнозованим видом ризику – операційним.

Об'єктом дослідження є механізм підвищення капіталізації банків.

Предметом дослідження є процес забезпечення достатнього рівня капіталу банків з урахуванням ризиків.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використовувалися наступні методи дослідження: історичний та метод порівняння використовувався при визначенні основних категорій, таких як “капітал”, “банківський капітал”, “капіталізація”; методи аналізу і синтезу були

застосовані при визначенні впливу основних макроекономічних та монетарних факторів на рівень банківського капіталу; абстрагування від несуттєвих властивостей з одночасним виділенням найбільш вагомих дало змогу побудувати певний алгоритм щодо визначення капіталізації банківської установи, а також запропонувати корегуючий коефіцієнт для диференціації внесків до Фонду гарантування депозитів та інтегральний показник вибору банку–“мішені” для проведення процесу злиття чи поглинання; експериментальне моделювання дозволило розглянути можливі варіанти створення банківських холдингів на базі українських банків з метою підвищення конкурентоздатності банківської системи; статистичні, табличні та графічні методи використовувалися для аналізу тенденцій щодо динаміки основних показників банківської системи; методи індукції і дедукції дали змогу провести поділ банків на окремі групи в залежності від основних показників діяльності, а також визначити механізм управління кожною з відокремлених груп.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є закони та положення, затверджені Національним банком та Верховною Радою України; офіційні дані щодо основних макроекономічних показників та показників діяльності банків України; матеріали Світового банку та Центральних банків провідних країн світу; аналітичні та статистичні дані сайтів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Національного банку України а також Асоціації українських банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад оцінювання капіталу та розробці практичних підходів щодо підвищення рівня капіталізації банків:

вперше:

- обґрунтовано та доведено необхідність проведення комплексної діагностики для визначення рівня капіталізації банківських установ, яка включає показники, що відображають динаміку розміру капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність використання залучених коштів, а також

прибутковість активних операцій банку та емісійної діяльності. Запропонована діагностика представлена у вигляді алгоритму, що складається з чотирьох етапів, які дозволяють виявити проблеми з формуванням капіталу на ранніх стадіях та дають змогу вжити превентивні заходи щодо їх виникнення у майбутньому;

- запропоновано розрахунок інтегрального показника, який виступає індикатором вибору банку—“мішені” для проведення процесу злиття чи поглинання з метою отримання позитивного синергетичного ефекту. За базу для розрахунку інтегрального показника визначення банку—“мішені” було взято дані, що характеризують капіталізацію банківської установи, темп росту прибутку, клієнтську базу, якість активів та менеджменту, діапазон послуг, імідж банку, питому вагу банку на ринку, географію діяльності, а також його цінову політику;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до збільшення регулятивного капіталу за рахунок включення сек'юрітизованих цінних паперів для покриття ринкових ризиків. Зазначений підхід дозволить збільшувати регулятивний капітал за рахунок включення до складу капіталу третього рівня на покриття ринкових ризиків сек'юрітизованих цінних паперів, які набувають особливої актуальності в умовах інтеграційних перетворень у світі;

- науково-методичний підхід до визначення розміру внеску окремого банку до Фонду гарантування депозитів залежно від ризиковості його діяльності. Запропонована методика відрізняється від існуючих тим, що вона дозволяє встановлювати диференційовані внески для банків залежно від ризиковості діяльності. Це дає змогу зменшувати моральний ризик банку, а також вирішити питання стосовно формування джерел Фонду;

- методичний підхід до розробки механізму створення резерву під покриття операційного ризику, що є найменш прогнозованим із сукупності ризиків, які притаманні банківській діяльності. Запропонований у дослідженні механізм включає ряд послідовних етапів, які дають змогу на

основі ймовірності настання ризику та величини втрат визначити дії банку стосовно нейтралізації операційного ризику;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування методичних засад забезпечення рівня капіталізації банку на основі розробки концептуальної моделі механізму збільшення капіталу банків. На відміну від існуючих підходів, інструменти поділено на макроекономічні та мікроекономічні, визначена їх роль у забезпеченні реальної капіталізації банківської системи;

- процес створення банківського холдингу на базі українських банків з метою підвищення капіталізації банківської системи. Даний підхід, на відміну від існуючих, обґрунтовує доцільність створення банківського холдингу на основі прогнозування можливого розміру капіталу та рівня концентрації, що забезпечує конкурентне середовище у банківському секторі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-методичних підходів до забезпечення рівня капіталізації банків. Обґрунтовані положення, висновки, запропоновані методи та практичні рекомендації, які містяться в дисертаційному дослідженні, були використані: ВАТ “Банк Столичний” – для комплексного визначення рівня капіталізації банківської установи, організаційно-методичних підходів до вибору банку-“мішені” для проведення злиття чи поглинання на основі розрахунку інтегрального показника (довідка від 11.09.2008 № 01–05/570–1); Центром наукових досліджень Національного банку України – при обґрунтуванні доцільності створення банківських холдингів на базі українських банків, а також встановлення диференційованих внесків банків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб залежно від ризиковості діяльності (довідка від 04.06.2008 № 53–108/240); Сумським управлінням ЦРД АКІБ “УкрСиббанк” – для створення резервів під операційні ризики, на основі розрахунку за формулою, яка дає можливість їх найбільш точно

спрогнозувати, а отже попередити їх негативні наслідки (довідка від 11.07.2008 № 13914–133).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в процесі викладання у ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” навчальних дисциплін “Гроші та кредит”, “Банківська справа”, “Банківська статистика”.

Особистий внесок. Дисертаційна робота є авторським самостійно виконаним дослідженням, в якому висвітлений особистий науковий підхід до розробки методичних засад забезпечення рівня капіталізації банків. Основні наукові результати відображені у 8 фахових наукових статтях, 6 з них є одноосібними, а також 5 публікаціях у інших виданнях. Особистий внесок здобувача у статті [141] полягає у обґрунтуванні впливу основних макроекономічних показників та інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал. У статті [145] автору належить розробка бізнес процесів проведення сек’юритизації, а також аналіз можливості використання сек’юритизованих цінних паперів для збільшення регулятивного капіталу банками України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: III та V Науково-практичні конференції “Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України в контексті глобалізації” (м. Алушта, 2004, 2006), Друга Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2005), IX та X Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2006, 2007), Міжнародна науково-практична конференція “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (м. Черкаси, 2007 р.).

Крім того, результати дослідження доповідалися на науково-практичних семінарах професорсько-викладацького складу кафедри банківської справи ДВНЗ “Української академії банківської справи Національного банку України”.

Публікації результатів дослідження

Основні положення дисертації опубліковані в 13 наукових працях загальним обсягом 3,68 д.а., з них 8 статей у наукових фахових виданнях обсягом 3,23 д.а, з яких особисто автором - 6 статей обсягом 3,03 д.а., в інших виданнях – 0,45 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертацій становить 193 сторінок, в т.ч. на 50 сторінках розміщені 23 таблиці, 27 ілюстрацій, 11 додатків. Список використаних джерел включає 180 найменувань і займає 16 сторінок.

НА ПРАВАХ РУКОПІСУ

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО–МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ

1.1. Аналіз економічної сутності поняття та видів банківського капіталу

Поняття “банківський капітал” досить часто вживається західними та вітчизняними економістами, коли йдеться про банківську систему, про забезпеченість економіки ресурсами. Але слід зазначити, що у економічній літературі не існує єдиної думки щодо його визначення. Неоднозначність та різноплановість трактувань впливає з розбіжностей та невизначеностей у трактуванні поняття “капітал”.

У різні часи суспільного розвитку економісти трактували поняття “капітал” по-своєму. Меркантилісти, вважали, що капітал утворюється внаслідок певного використання грошей, що приносить додаткові кошти [175].

Протилежну думку підтримували фізіократи, які вважали, що не гроші породжують гроші; додатковий капітал утворюється у результаті виробничої праці, до якої вони відносили тільки працю, пов’язану з землею [26].

Адам Сміт під капіталом розумів накопичений, тобто той що залишився після споживання, запас. Накопичення капіталу створює передумови для підвищення продуктивності праці внаслідок можливості подальшого його перерозподілу. Виходячи з цього А. Сміт поділяв капітал на основний та оборотний, до останнього відносяться грошові кошти [126].

Д. Рікардо визначав капітал як накопичену працю, оскільки капіталісти виплачують своїм робітникам лише частину створеної додаткової вартості [31].

К. Маркс вважав, що капітал – не річ, яка виражається у капітальному благої, а певні відносини між капіталістом та найманим робітником. При цьому він стверджував, що капітал самозростаюча цінність [74]. К.Маркс поділяв капітал на використовуваний (в іншому випадку він би не приносив прибуток), а також спожитий (прямі витрати на виробництво або собівартість).

Аналізуючи вищенаведені погляди на поняття “капітал” можна визначити його як вартість, яка може бути виражена як у грошовій, так і у матеріально–речовій формі (у вигляді засобів виробництва, продуктів минулої праці, предметів праці), що у результаті свого руху створює додаткову вартість.

Складність та багатоплановість категорії “капітал” впливає на трактування сутності банківського капіталу. На думку, Ф. Мишкіна капітал це різниця між сумою активів і пасивів, яка утворює чисті активи банку. Ці кошти мобілізуються шляхом продажу нових акцій або нерозподілених доходів. Важливим компонентом є також резерви на випадок неповернення позик [88].

Подібну точку зору підтримує П. Роуз який до банківського капіталу відносить внесені власниками банку кошти, а саме акціонерний капітал, резерви та нерозподіленого прибуток [114]. Отже, можна стверджувати, що П. Роуз ототожнює банківський капітал з власним.

Дж. Сінкі мол. основною функцією банківського капіталу вважає здатність компенсувати збитки, що виникають внаслідок банківських ризиків. Поглинути збитки в першу чергу можна за рахунок саме власного капіталу [122].

Отже, можна зробити висновок про те, що Ф. Мишкін, Дж. Сінкі мол. та П. Роуз трактують поняття банківського капіталу у першу чергу як власного капіталу банку.

Д. Розенберг у словнику банківських термінів до банківського капіталу, крім акціонерного, додає й довгострокову заборгованість [113].

Фінансовий словник за редакцією А.Г. Завгороднього визначає банківський капітал як сукупність грошових капіталів (власних та залучених), якими оперує банк, що, в свою чергу, приносять прибуток [40].

Універсальний бізнес–словник ототожнює банківський капітал з фінансовими ресурсами банку. Згідно зі словарем банківський капітал – це сукупний грошовий капітал, залучений банком з різних джерел та використовується ним для проведення банківських операцій і утворює фінансові ресурси банку [70].

В енциклопедії банківської справи поняття “банківський капітал” розглядається як сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які банк використовує у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та отримання прибутку [37].

Отже, можна зробити висновок про те, що деякі науковці ототожнюють поняття “банківський капітал” та “банківські ресурси”.

Підсумки вищезазначеного аналізу дозволяють виділити п'ять основних напрямків, які об'єднують погляди певної групи економістів щодо визначення поняття “банківський капітал” (додаток А).

Проаналізувавши існуючі трактування поняття “банківський капітал” можна дійти висновку, що він складається з трьох основних компонентів: власного, залученого та позиченого. Розглянемо кожен зі складових окремо.

Власний капітал складається з статутного капіталу (внесків акціонерів, паїв), резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Він є власністю банку та нагромаджується для уникнення негативних наслідків тимчасового падіння вартості активів, а також для довіри до банку. Власний капітал виконує такі найважливіші функції:

- індикативну – виступає як індикатор довіри до банку з боку вкладників та кредиторів;
- захисну – страхування вкладів та депозитів у разі банкрутства або ліквідації комерційного банку;

- оперативну – за рахунок власного капіталу банк має можливість розпочати фінансову діяльність;
- регулюючу – виконання встановлених нормативів є необхідною умовою функціонування будь-якого банку [39].

Однак Ф. Мишкін зазначає, що не вигідно нагромаджувати занадто багато капіталу, оскільки це впливає на розмір доходу акціонерів. Так, при отриманні чистого прибутку у розмірі 1 млн. грошових одиниць при сумі активів 100 млн. грошових одиниць, якщо власний капітал становить 10 % , то акціонери отримують дохід у розмірі 10 %, а якщо власний капітал – 5%, дохід акціонера – 20 % відповідно [88].

Цілком очевидним є той факт, що для успішної діяльності на фінансовому ринку банки використовують не лише власний капітал, але й залучений та позичений. Саме останні два види капіталу становлять левову частку у структурі капіталу кожного банку. Можливості щодо кількості залучених та позичених коштів в Україні регламентуються Національним банком України, тому нормативне значення показника залучених та позичених коштів не повинно перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів [104].

Цікаву точку зору щодо необхідності та доцільності залучення банком коштів для здійснення своєї діяльності мали класики політичної економіки. Так, Д. Рікардо говорив, що “власне функції банкіра починаються тільки з того моменту, коли він утилізує чужі гроші. Поки він оперує тільки власними коштами, він лише капіталіст. Діяльність такого банкіра була б вузькою, і таке підприємство не було б банком” [33].

Отже, для того, щоб суб'єкт господарювання став банком, він повинен отримати право залучати грошові кошти ззовні, які потім будуть використані для здійснення активних операцій. Отримати такий дозвіл можна лише після того, коли буде створено свій власний капітал.

Залучений капітал, зазвичай, значно перевищує власний капітал. Він включає тимчасово вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб,

залучені банком на вклади за певну плату, на певних умовах та на строк або до запитання [11]. Досить часто такі операції називають депозитними.

Позичковий капітал – це кредити, які запозичені на міжбанківському ринку або у центрального банку, а також кошти від продажу боргових цінних паперів на грошовому ринку [10].

Спільним для обох видів капіталу – залученого та позиченого – є те, що це чужі кошти для банку, які знаходяться у тимчасовому розпорядженні банку, але при цьому слід враховувати існуючі відмінності між ними (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Основні відмінності між залученим та позиченим капіталом

Характерна відмінність	Залучений капітал	Позичений капітал
Ініціатива запозичення	Від клієнтів (вкладників), позиція банку пасивна	Від банку, оскільки він займає активну позицію
Плата за користування коштами	Більшою мірою визначає банк	Плату за користування визначає кредитор
Строк, на який надаються ресурси, та їх кількість	Визначає вкладник з огляду на власні потреби та інтереси	Визначає банк–позичальник
Потреби, на які будуть використані кошти	Для здійснення активних операцій	Для підтримання ліквідності (у більшості випадків)
Необхідність додаткових витрат	Маркетингові витрати	Не потребує додаткових витрат

Саме до позичкового капіталу відносять іноземний та міжнародний капітали. В “Економічній енциклопедії” поняття “іноземний капітал” розкривається через різноманітні форми капіталу такі як акціонерний, фінансовий, промисловий, державний, що належить нерезидентам [36]. “Міжнародний капітал” належить міжнародним організаціям та перетинає національні кордони, [40].

Надзвичайно складна сутність та різноманітність прояву банківського капіталу значно ускладнюють визначення достатності його для банків. Для глибшого усвідомлення сутності та визначення необхідного розміру банківський капітал слід класифікувати, визначивши сутність кожної з складових.

Слід зауважити, що у економічній літературі питання класифікації банківського капіталу досить дискусійне. Заслужують на увагу, на наш погляд, класифікації запропоновані вітчизняними науковцями М.Д. Алексеєнком [2] та К.О. Кіресвой [46].

Так, М.Д. Алексеєнко пропонує класифікувати банківський капітал за такими критеріями [2]:

- місцем мобілізації (мобілізований самим банком та придбаний в інших банках);
- можливістю прогнозування величини банківського капіталу (піддається прямому чи опосередкованому прогнозуванню);
- терміном знаходження у розпорядженні банку (власний, строковий банківський капітал, капітал до запитання);
- резидентністю (національний та іноземний банківський капітал);
- формою власності (приватний, колективний та державний);
- організаційно-правовою формою залучення капіталу банком (акціонерний, пайовий);
- формою залучення (грошова, матеріально-речова, фінансові активи, нематеріальні активи);
- джерелом утворення (власний, залучений та позичений);
- економічним змістом відображення у балансі (власний банківський капітал, заборгованість перед НБУ та бюджетними установами, заборгованість перед іншими банками, заборгованість перед клієнтами, цінні папери власного боргу та інші зобов'язання).

К.О. Кіреєва доповнює класифікацію поділом банківського капіталу за формою постійності на основний банківський капітал, додатковий банківський капітал та субординований борг, врахований у банківському капіталі, а також за якістю формування – на реальний та фіктивний. Досить слушним є поділ банківського капіталу за можливістю регулювання на такий, що регулюється, і відповідно на той, що не регулюється. До банківського капіталу, що регулюється автор відносить регулятивний капітал, який включає власні кошти учасників банку, що можуть бути зменшені або збільшені внаслідок дії спонукаючих мотивів [46]. Банківський капітал, що не регулюється, – це фактичне значення сум, зазначених у статтях балансу плану рахунків бухгалтерського обліку на певну дату. Він не підлягає зміні. До такого капіталу відноситься, на думку автора, балансовий [46].

При цьому слід зазначити, що в цих класифікаціях відсутній поділ залежно від ризиків, які характерні для банківської діяльності. Тому доцільно поділити банківський капітал на достатній для покриття банківських ризиків та недостатній.

Виходячи з необхідності мати у своєму розпорядженні достатню кількість капіталу для покриття ризиків, кожен банк повинен дотримуватися вимог необхідної величини регулятивного капіталу банку, який використовують органи банківського нагляду для оцінки рівня достатності капіталу. Згідно з Базельською угодою про капітал 2004 року регулятивний капітал банку складається з капіталів трьох рівнів мінус відвернення. Схематично основні складові представлено у Додатку Б [78].

Отже, можна зробити висновок про те, що кожний банк повинен мати такий розмір регулятивного капіталу, який би давав змогу нейтралізувати ризики та отримувати при цьому достатній рівень прибутку. При цьому слід зазначити, що необхідно коригувати розмір регулятивного капіталу з огляду на ризики, тобто залежно від активності банку на фінансовому ринку, а також в умовах невизначеності.

Слід зазначити, що процеси інтеграції та глобалізації позитивно впливають на розвиток фінансових ринків світу, зумовлюють значну кількість переваг для їх учасників. Але при цьому не слід забувати про збільшення ризиків, для нейтралізації яких існує регулятивний капітал. Слід зазначити, що в європейських країнах досить часто використовують так званий економічний капітал банку [168].

Економічний капітал – це капітал, який повинен мати банк з огляду на свої ризики. Він є функцією ризиковості, мінливості, диверсифікації та концентрації [169]. Так, згідно з Базельською угодою про капітал кожен банк повинен мати мінімально необхідну величину для покриття основних видів ризику фінансових установ, таких як кредитний, ринковий та операційний. При цьому основною функцією економічного капіталу є управління капіталом, яке урівноважує капітал, доходи та ризики [169].

Слід зазначити, що у діяльності вітчизняних банків економічний капітал практично не використовувався, але зміна умов банківської діяльності, насамперед у зв'язку з приходом на український ринок іноземних банків, а також необхідність запровадження Базеля II, певною мірою стимулювали пошук нових підходів до його розрахунку і запровадження як альтернативної стратегії управління ризиками та забезпечення фінансової стійкості.

В економічній літературі існують два основні підходи до характеристики економічного капіталу [161, 179, 180]. Згідно з першим, він визначається як сума капіталів, необхідних для покриття певної сукупності конкретних ризиків [161, 179]. У такому випадку економічний капітал може бути як більшим, так і меншим від обсягу регулятивного капіталу. Отже, можна стверджувати таке: якщо економічний капітал значно менший від регулятивного, то банківська установа здійснює низькоризикову діяльність. Протилежний випадок означає або більшу ризикованість діяльності банку, або ж включення більшої кількості ризиків чи врахування неочікуваних збитків.

Другий підхід базується на визначенні найбільш надійної та стійкої компоненти регулятивного капіталу, яка спроможна покрити певну сукупність ризиків та результат їх комплексної взаємодії [180]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що економічний капітал менший від регулятивного і становить лише його певну частину.

Отже, можна стверджувати, що економічний капітал – це категорія, що відображає політику банку щодо оцінки потреб та формування необхідної суми капіталу на покриття ризиків, які приймає банк у результаті своєї діяльності та можливих збитків з метою підтримання фінансової стійкості та конкурентноздатності.

Виходячи з вищезазначеного, можна навести авторське визначення поняття “банківський капітал”. Банківський капітал – це грошові та прирівняні до них кошти, що є у розпорядженні банку (власні, залучені або позичені), використовуються ним для проведення активних операцій, з метою одержання прибутку, компенсації збитків внаслідок впливу банківських ризиків, у якості індикатора довіри з боку населення, а також утримання конкурентних позицій на ринку.

Провідні фінансові центри світу значну увагу приділяють визначенню оптимального розміру банківського капіталу як для кожного окремого банку, так і для системи в цілому [64]. Адже саме достатній розмір банківського капіталу дає змогу ефективно функціонувати не лише банківській системі, але й економіці в цілому, оскільки незаперечним є той факт, що фінансова система сприяє зміцненню конкурентних позицій кожної країни на світовій арені.

Хоча в Україні існує тенденція зростання банківського капіталу, його розмір все ж досить низький у порівнянні з розвинутими країнами Заходу та США, а також СНД [2]. Динаміка приросту банківського капіталу в Україні зображена на рис. 1.1.

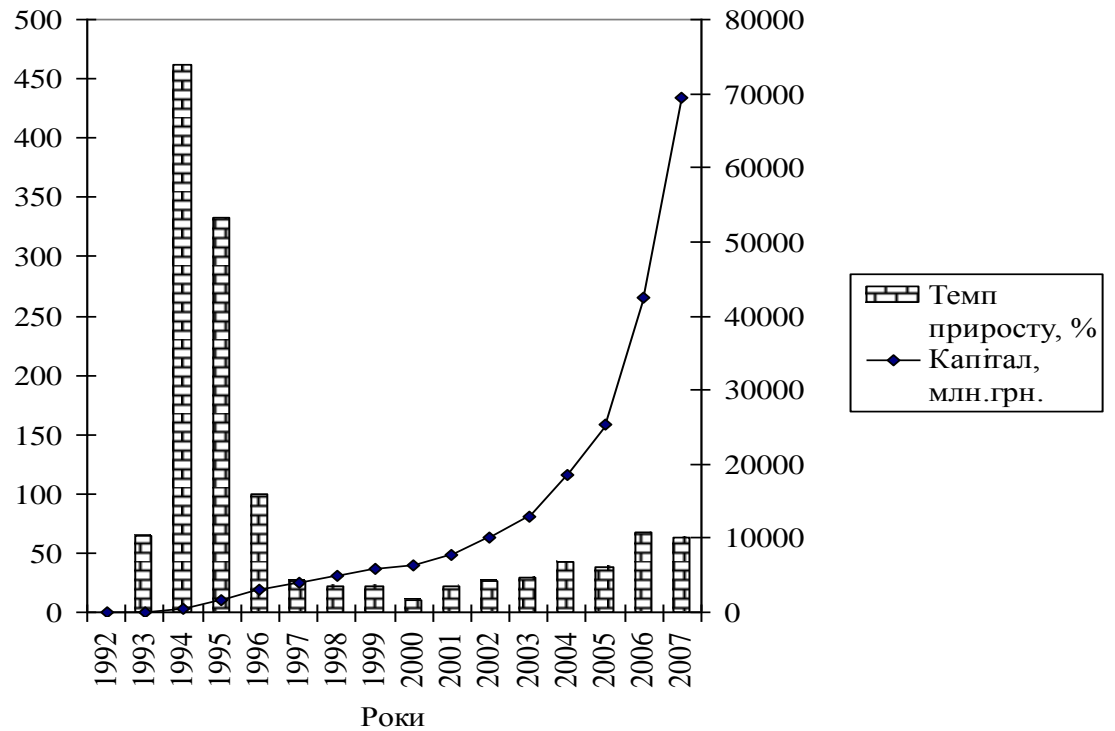


Рис. 1.1. Динаміка приросту банківського капіталу в Україні протягом 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Аналізуючи дані рисунку 1.1, можна стверджувати, що банківська система України характеризується постійним темпом зростання банківського капіталу, максимальний розмір якого був досягнутий у 1994 р. Але слід зазначити, що це було викликано в першу чергу значною інфляцією. Темпи приросту банківського капіталу мають нерегулярний характер робить неможливим його прогнозування на майбутнє.

Власний капітал банку, залучені та позичені кошти є джерелом формування ресурсної бази кожного банку. Забезпечення капіталу банків на рівні, що адекватний потребам економіки, яка характеризується зростанням основних макроекономічних показників, є одним із пріоритетних завдань для банківської системи України. Таблиця 1.2 дасть змогу проаналізувати ситуацію, що склалася в Україні [97].

Показники віддачі банківського капіталу

Показник	На 01.01. 2002 р.	На 01.01. 2003 р.	На 01.01. 2004 р.	На 01.01. 2005 р.	На 01.01. 2006 р.	На 01.01. 2007р
Валовий внутрішній продукт (ВВП), млн. грн.	204 190	225 810	267 344	345 113	441 452	537 667
Темп зростання, %	120	111	118	129	128	122
Банківський капітал (БК), млн. грн.	7 854	9 983	12 882	18 420	25 445	42 526
Темп зростання, %	122	127	129	143	138	167
Відношення БК до ВВП, %	4	4	5	5	6	8
Активи (А), млн. грн.	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179
Темп зростання, %	128	134	157	134	159	159
Відношення БК до А, %	17	16	13	14	12	13
Забов'язання банків (З), млн. грн.	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613
Темп зростання, %	130	136	162	133	163	158
Відношення БК до З, %	20	19	15	16	14	14
Кошти суб'єктів господарювання (КСГ), млн. грн.	156 533	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898
Темп зростання, %	119,8	125,9	142,0	143,4	152,5	125,6
Відношення БК до КСГ, %	50	51	46	46	42	55
Вклади фізичних осіб (ВФО), млн. грн.	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078
Темп зростання, %	168	171	168	128	176	146
Відношення БК до ВФО, %	70	52	40	45	35	40
Доходи (Д), млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645
Темп зростання, %	115	122	133	144	137	151
Відношення БК до Д, %	92	95	92	92	92	102
Витрати (В), млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501
Темп зростання, %	108	122	134	143	135	148
Відношення БК до В, %	98	102	98	98	100	113

* Розраховано за: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12.

Отже, проаналізувавши дані таблиці, можна зробити такі висновки. У 2002–2007 рр. при постійному зростанні ВВП і ресурсів банківської системи відношення банківського капіталу до ВВП зростало, але не суттєво, тобто зростання капіталу банківської системи відповідало збільшенню ВВП. Адекватність темпів зростання банківського капіталу зростанню ВВП, з одного боку, є позитивним фактором, але, з іншого, для банківської системи, що має на меті інтеграцію до європейського фінансового простору як обсяги, так і темпи збільшення банківського капіталу вочевидь недостатні. Позитивні тенденції збільшення капіталу банківської системи України і його відношення до ВВП відповідають значенням аналогічних показників банківських систем зарубіжних країн. Однак абсолютні показники свідчать, що в Україні потрібно ще нарощувати капітал для того, щоб забезпечувати належною мірою фінансування економічного зростання. На одного громадянина України в еквіваленті припадає банківського капіталу менше 100 доларів США, при цьому у сусідніх Росії і Польщі – 132 і 230 відповідно, а в розвинених країнах цей показник перевищує 1000 доларів [72].

Характерним явищем для сучасної банківської системи є відставання темпів зростання капіталу від темпів зростання активів та зобов'язань банку. Неадекватність зростання активів та капіталу найбільш чітко простежується в найбільших і середніх банках, при цьому цим двом групам належить майже 60 % сукупних активів і більше 47 % власного капіталу всіх банків України. Більш стабільною є група великих банків, однак лише 17,6 % загальних активів і 15,5 % власного капіталу системи припадає на дану групу банків [96]. Очевидно, що банківські установи, які не здатні нарощувати власний капітал, змушені будуть через неспроможність дотримуватися нормативу адекватності регулятивного капіталу скорочувати обсяги кредитування країни.

Спостерігається тенденція збільшення частки капіталу у складі пасивів банку. Так, їх питома вага на 01.01.2006 р. становила 11,9 %, а на 01.01.2007 р. – 12,5 % відповідно.

Позитивним явищем для банківської системи є хоча незначне, але все-таки перевищення темпів зростання доходів над витратами, так на 01.01.2007 р. ця різниця становила 4 144 млн. грн.

Графічно динаміка зростання деяких показників діяльності банківської системи буде мати такий вигляд (рис.1.2) [96]:

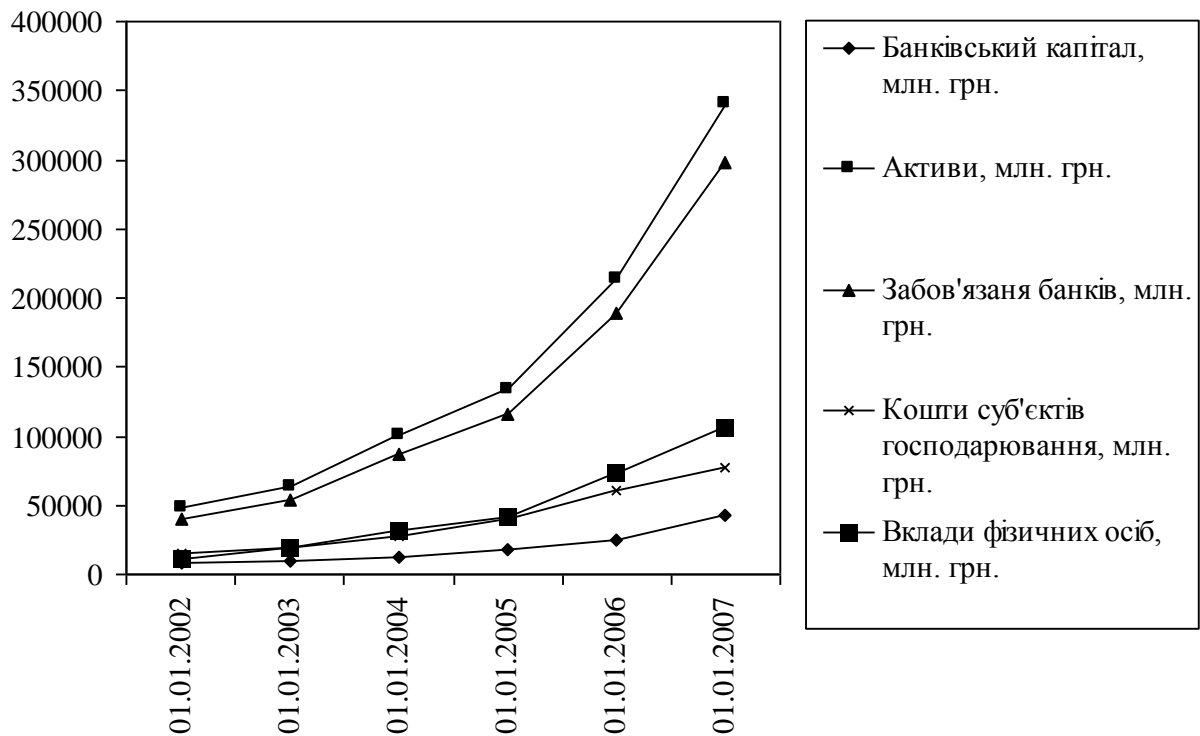


Рис. 1.2. Динаміка зростання основних показників діяльності банківської системи

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Отже, отримано графічне підтвердження того, що в Україні склалася ситуація, коли темпи зростання активів значно випереджають зростання капіталу банків. Для того, щоб здійснювати активні операції, банки починають все більше залучати кошти юридичних та фізичних осіб, причому переважають останні. Тому необхідно вжити заходи щодо поліпшення ситуації відносно зростання власного капіталу. У випадку, якщо ситуація не

зміниться, то банкам буде досить вкладно відповідати за своїми зобов'язаннями. Ситуація щодо росту зобов'язань така (рис.1.3) [101]:

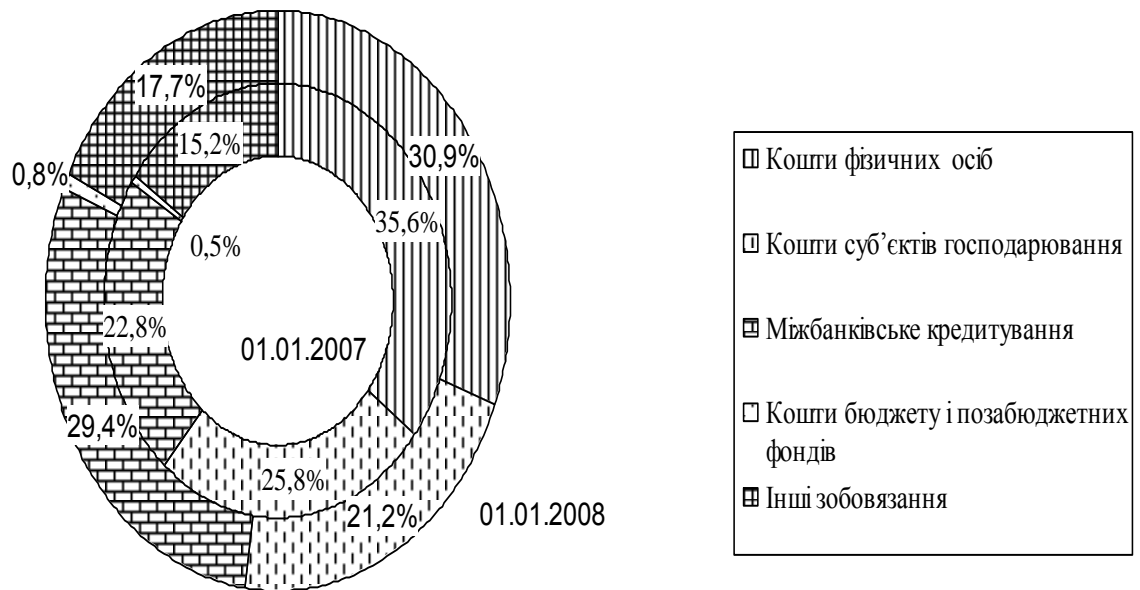


Рис. 1.3. Структура зобов'язань комерційних банків України на 01.10.2006 р. та на 01.10.2007 р.

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Отже спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги міжбанківського кредитування та інших зобов'язань. Попередні розрахунки свідчать про зростання коштів фізичних та юридичних осіб, але при цьому питома вага останніх у структурі зобов'язань зменшується майже на однакові величини – близько 5 %.

Виходячи з цього, банкам необхідно звернути увагу як на нарощування власного капіталу, так і на підвищення довіри населення до банківської системи. Адже стійка тенденція до збільшення власного капіталу є об'єктивним процесом зростання конкурентноздатності банків та розвитку ринку фінансових послуг, який повинен відповідати вимогам інтеграційних процесів у світі.

Попередній аналіз дозволив виявити тенденцію відносно росту банківського капіталу у кількісному вираженні. Але аналіз буде не повним

без дослідження якісної сторони цього питання, а саме, за рахунок яких джерел відбувається збільшення власного капіталу банків. Порівняємо структуру банківського капіталу за 2006–2007 р. (рис.1.4) [101].

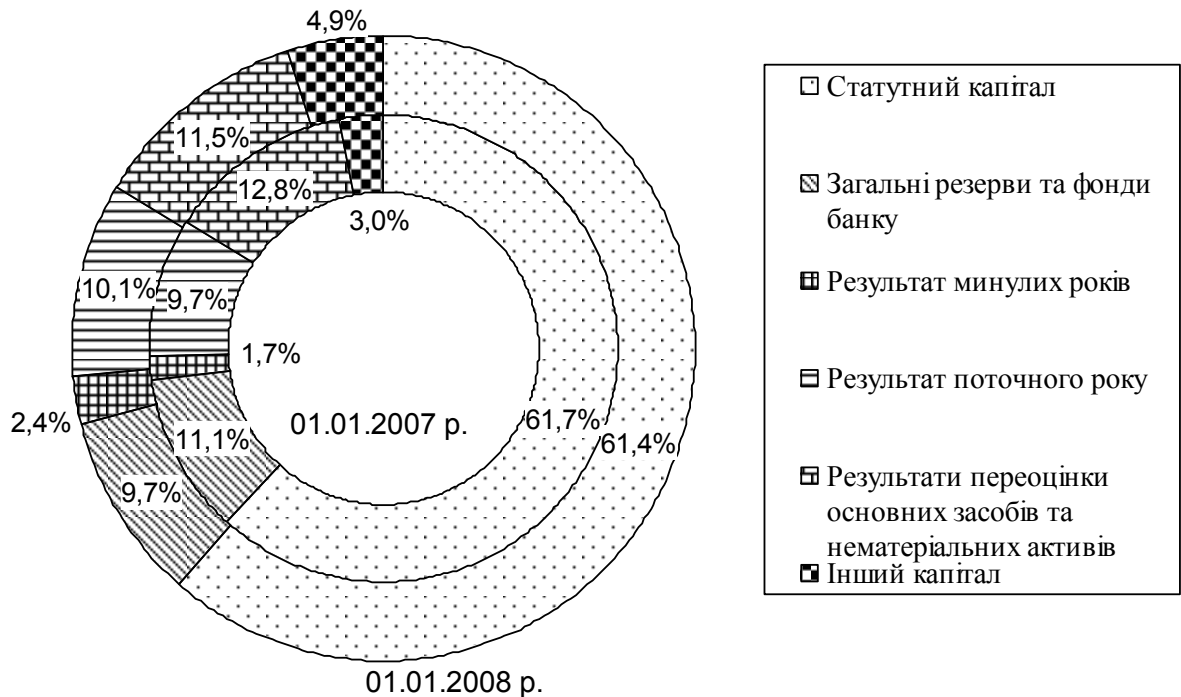


Рис. 1.4. Структура власного капіталу на 01.10.2006 р. та 01.10.2007 р.

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Як видно з рис. 1.4, найбільша питома вага у структурі балансового капіталу належить статутному капіталу – 61,7% та 61,4% відповідно, при цьому наявна тенденція до його зменшення. Питання про те, які кошти для банку найкращі, є досить дискусійним, хоча при цьому не слід забувати, що статутний капітал найбільш стабільний, ризик щодо нього – мінімальний, незважаючи на їх платність для банку. Значна питома вага належить результату переоцінки основних засобів та нематеріальних активів, що свідчить про фіктивне збільшення розміру капіталу банку з метою дотримання вимог, які встановлює Національний банк України. Водночас питома вага такої складової, як результат минулих років вкрай незначна –

1,7 % та 2,4 % відповідно. Це свідчить про неефективну структуру власного капіталу в Україні. Причому дана тенденція зберігається з року в рік (табл. 1.3) [96].

Таблиця 1.3

Аналіз динаміки власного капіталу банків України

Показник	Статутний капітал	Резерви	Результат переоцінки	Результат поточного року	Результат минулих років	Емісійні різниці
На 01.01.2003 р., тис. грн.	5 998 120	685 458	790 286	684 515	1 560 198	264 850
Питома вага у банківському капіталі, %	60	7	8	7	15	3
На 01.01.2004 р., тис. грн.	8 116 333	1 367 343	1 224 007	899 329	1 062 153	285 951
Темп зростання, %	135	200	155	131	68	108
Питома вага у банківському капіталі, %	63	11	9	7	8	2
На 01.01.2005 р., тис. грн.	11 648 338	1 839 590	2 035 828	1 263 759	1 259 536	417 342
Темп зростання, %	144	135	166	141	119	146
Питома вага у банківському капіталі, %	63	10	11	7	7	2
На 01.01.2006 р., тис. грн.	16 144 439	2 968 871	2 536 733	2 170 124	1 124 448	542 531
Темп зростання, %	139	161	125	172	89	130
Питома вага у банківському капіталі, %	63	12	10	9	4	2

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44], Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Наведені дані табл. 1.3 показують збільшення питомої ваги статутного капіталу та зниження питомої ваги результату минулих років. У світовій практиці вважається, що у процесі розвитку банку статутний капітал як перманентна складова власного капіталу перестає відігравати вирішальну роль, а отже, його питома вага у сукупному власному капіталі зменшується. Натомість збільшується вага такої складової, як фінансовий результат минулих років.

Отже, можна зробити висновок про ефективність використання капіталу в цілому по системі. Однак, враховуючи те, що сума власного, регулятивного та статутного капіталів зростала протягом останніх п'яти років у 10 разів швидше, ніж сума прибутку, можна говорити про складність нарощування капіталу за короткі терміни за рахунок нерозподіленого прибутку поточного та минулих років.

1.2. Методичні засади забезпечення капіталізації банку

У попередньому підрозділі розкрита сутність поняття “банківський капітал”, проаналізована ситуація в Україні щодо динаміки капіталу банків, його структури, а також визначена доцільність підтримання його на достатньому рівні для виконання банками своїх основних функцій. Проведений аналіз дозволив оцінити ситуацію з капіталом в Україні у фактичному кількісному вираженні. Було визначено неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників, яке підтверджує невідповідність розмірів банківського капіталу потребам економіки. З метою покращення ситуації Національний банк України встановлює нормативні значення розміру різних видів банківського капіталу, його основних складових та інших показників, але ці заходи досить часто не дають бажаного результату. Методичні засади

забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінки ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дієвого механізму зростання банківського капіталу (рис. 1.5):

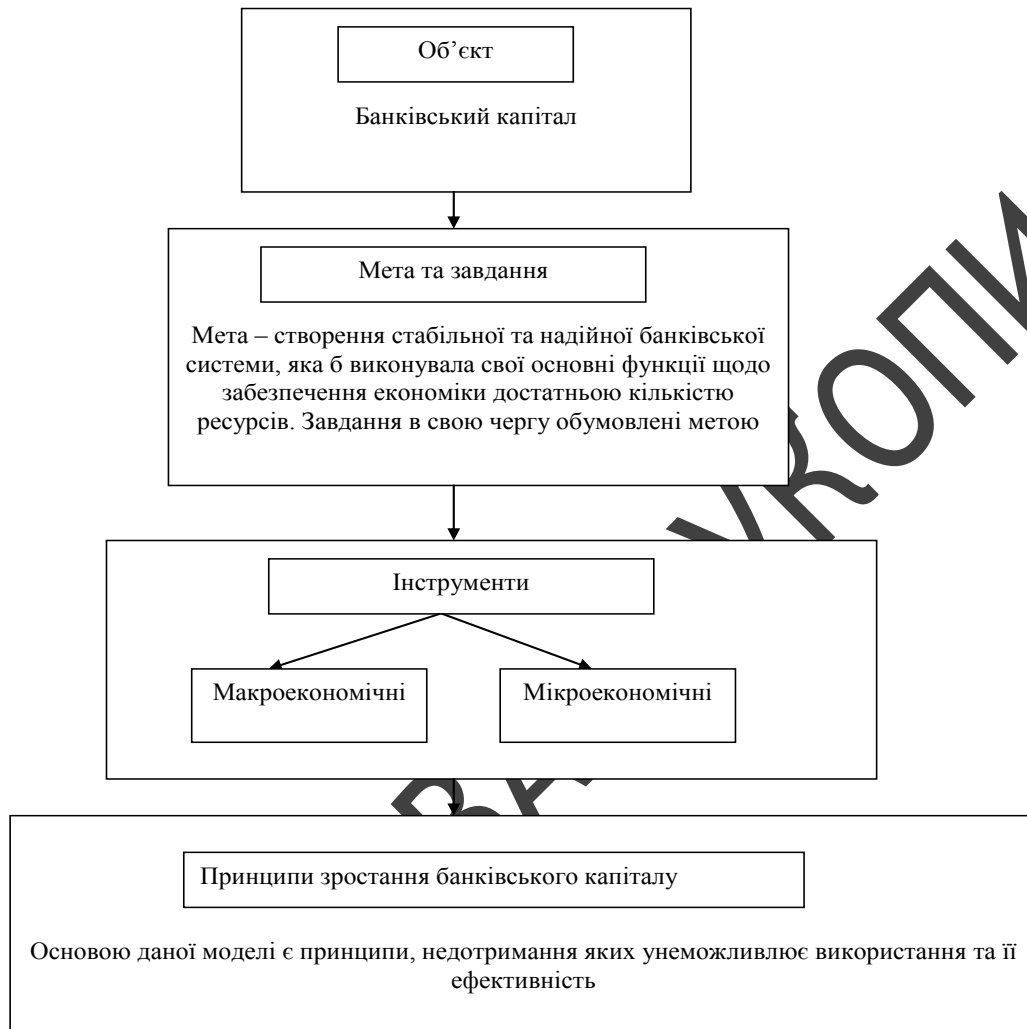


Рис. 1.5. Концептуальна модель механізму зростання банківського капіталу

Аналізуючи запропоновану модель механізму зростання банківського капіталу слід зазначити, що об'єктом є безпосередньо банківський капітал, оскільки всі дії спрямовані на досягнення його оптимального розміру. Основною метою даної концептуальної моделі механізму зростання банківського капіталу є створення стабільної та надійної банківської системи,

яка б виконувала свої основні функції із забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів. Виходячи з цього, до основних завдань слід віднести:

- зменшення податкового навантаження з метою легалізації банками своїх доходів, а також збільшення капіталу за рахунок прибутку;
- розвиток фондового ринку, що дозволить збільшувати капітал за рахунок операцій з цінними паперами на вторинному ринку;
- заходи щодо прозорості та відкритості інформації, які створять умови для збільшення капіталу шляхом емісії цінних паперів;
- підвищення довіри до банків з боку населення з метою залучення додаткових коштів;
- створення умов для проведення процесів злиття та поглинання з метою об'єднання коштів декількох банків.

Основою запропонованої моделі механізму зростання банківського капіталу є принципи зростання банківського капіталу. До основних з них, на нашу думку, слід віднести такі:

- з урахуванням інтеграційних процесів у світі – імплементація національного банківського законодавства до європейського;
- відповідність розміру банківського капіталу ризикам, які характерні для банківської діяльності;
- встановлення певних універсальних та обов'язкових умов для всіх банків;
- застосування превентивних та штрафних заходів щодо порушників встановлених нормативів;
- одночасний контроль діяльності банків на індивідуальній та консолідованій основі;
- контроль за достовірністю поданої банками інформації;
- створення умов для обмеження доступу іноземного капіталу в Україну;
- удосконалення законодавчої бази, яка дозволить банкам більш ефективно здійснювати свою діяльність.

Інструменти характеризують економічні важелі, які допоможуть досягнути поставленої мети і визначити при цьому реальний та оптимальний розмір капіталу банку, а також, виходячи з цього, вжити заходи щодо його збільшення.

При цьому слід зазначити, що існує значна кількість показників, які характеризують рівень достатності капіталу. Деякі з них встановлює Національний банк України, інші характеризують адекватність розміру банківського капіталу основним макроекономічним та іншим показникам, які характеризують ефективність діяльності банківської системи. На нашу думку всі показники можна поділити на макроекономічні, або першого рівня та мікрорівня, або другого рівня (рис. 1.6).



Рис. 1.6. Основні макроекономічні та мікроекономічні показники визначення достатності капіталу

Розрахунок вищеперерахованих показників дає змогу встановити загальний рівень капіталізації банківської системи країни, порівняти з іншими, а також визначити рівень забезпеченості капіталом окремого банку. Виходячи з цього, слід розглянути кожен з вищезазначених показників більш детально та оцінити доцільність та ефективність їх використання в Україні. Слід зауважити, що на думку багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців [2, 11, 22, 39, 77], найбільш точним та загальним показником рівня забезпеченості капіталом, як окремого банку так і всієї системи є рівень капіталізації. При цьому слід зазначити, що науковці різних галузей економіки поняття “капіталізація” тлумачать по-різному.

Так, фінансовий словник за редакцією А.Г. Завгородного, Г.Л. Вознюка, Т.С. Смовженко подає декілька визначень поняття “капіталізація”, а саме [40]:

1. Перетворення доданої вартості, у вигляді нерозподіленого прибутку в капітал, на розширення виробництва шляхом збільшення активів.
2. Процес формування фіктивного капіталу шляхом випуску акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків, інших цінних паперів.
3. Процес реалізації майна підприємства для збільшення капіталу.
4. Включення відсотка, який нараховується на протязі пільгового періоду кредиту, до суми основного боргу з метою звільнення позичальника у цей період від сплати як частини основного боргу, так і відсотків.

Деякі вчені вважають, що капіталізація – це результат перемножування вартості акцій на їх кількість і розглядають її як абсолютний розмір цінних паперів, представлених у капіталі, інші позначають під цим терміном перетворення вартості в капітал [88].

Тлумачний словник з банківської справи О.М. Островської дає таке визначення поняття “капіталізація” як реінвестування отриманого прибутку [97].

Д. Розенберг у словнику банківських термінів визначає капіталізацію

як сумарні пасиви тобто інвестовані її власниками кошти [113].

В економічній літературі зустрічаються такі теоретичні поняття, як “пряма” та “зворотна капіталізація банку”. Пряма капіталізація банку являє собою трансформацію, перетворення вартості, яка може бути представлена реальними матеріальними активами і грошовими коштами, у банківський капітал, тобто поповнення власного капіталу банку за рахунок реінвестування певної частини чистого прибутку банку [55]. Зворотна капіталізація являє собою процес оцінки, визначення вартості банківської установи на основі реального доходу, прибутку, який вона отримує, займаючи певну позицію на ринку фінансових послуг. Зворотна капіталізація з різних міркувань може бути перетворена банком у фіктивну капіталізацію [102].

При визначенні рівня капіталізації банків необхідно звертати увагу не лише на кількісні показники обсягу власного та статутного капіталу, але й на якісні, які в першу чергу стосуються структури власного капіталу та достовірної оцінки окремих його складових. Зустрічаються випадки, коли банківські установи з метою досягнення необхідного розміру власного капіталу та дотримання показників його адекватності вдаються до штучного нарощення обсягів капіталу шляхом включення до нього таких складових:

- завищена переоцінка основних засобів;
- нараховані, але не сплачені відсотки;
- операції з придбання в інсайдерів основних засобів, в яких немає гострої потреби, за значно вищими від ринкових цінами;
- довгострокові кредити інсайдерам на пільгових умовах;
- недохідні інвестиції в цінні папери “неасоційованих”, “недочірних” підприємств тощо.

Отже, це призводить до штучного нарощення капіталу і в результаті до невинновано завищеного рівня капіталізації, у такому випадку мова йдеться про фіктивну капіталізацію.

Проблему фіктивної капіталізації, в першу чергу зумовлює низький або упереджений менеджмент банку. Ситуація на ринку повинна об'єктивно оцінюватися, а її переваги не можуть використовуватися для штучного нарощення чи неправдивого відображення у звітності розмірів власного капіталу.

А. П. Вожжов вважає за необхідне доповнити попередні два види поняття банківської капіталізації третім – уявна капіталізація, в ході якої “відбувається збільшення капіталу лише номінально – за рахунок бухгалтерських проводок, при цьому реально розмір капіталу банку не змінюється. Це пов'язано з тим, що приріст капіталу являє собою уявну вартість” [22]. При цьому автор зазначає, що причинами виникнення уявної вартості капіталу є уявна капіталізація або неефективний менеджмент, а в структурі регулятивного капіталу найбільш піддаються ризику такі складові, як статутний капітал, субординований борг, фінансовий результат, резерви за активними операціями, переоцінка основних засобів і нематеріальних активів [23].

Аналізуючи вищезазначені тлумачення поняття “капіталізації”, можна дати таке визначення : капіталізація – комплекс дій, спрямованих на реальне збільшення обсягу капіталу банку шляхом реінвестування отриманого прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також за рахунок концентрації та консолідації.

У свою чергу концентрація капіталу – це збільшення обсягу банківського капіталу шляхом об'єднання капіталів різних власників, а також за рахунок капіталізації доходів, тобто перетворення прибутку у капітал [69] .

Консолідація – злиття, об'єднання фінансових ресурсів декількох банків [107].

Наведемо найбільш розповсюджену в економічній літературі класифікацію форм концентрації капіталу [27]:

1. Горизонтальна:

– концентрація, яка дасть змогу збільшити спектр послуг банку;

– концентрація, що сприяє розширенню географії ринку послуг, які пропонує банк клієнтам;

– концентрація, що сприяє підвищенню якості обслуговування клієнтів за рахунок зниження собівартості банківських продуктів.

2. Вертикальна:

– концентрація на стадію вперед;

– концентрація на стадію назад;

– двостороння концентрація.

3. Конгломератна.

Залежно від механізму концентрації учені виділяють такі основні її види [27]:

1. Партнерську: консорціум та фінансово-промислова група;

2. Інкорпоровану: злиття, поглинання та створення спільних підприємств.

Отже, можна виділити основні напрямки капіталізації, яка здійснюється банками:

- нарощування банківського капіталу шляхом реінвестування прибутку, отриманого у результаті своєї діяльності;

- залучення банком коштів на умовах субординованого боргу;

- вихід банків на первинних та вторинний ринок цінних паперів;

- концентрація капіталу банків за рахунок злиття і поглинання;

- залучення іноземного капіталу в банківську сферу та ін.

З метою забезпечення рівня капіталізації банківської системи Національний банк України вживає заходи нормативного характеру, які примушують банки підвищувати рівень капіталу. Одним з таких інструментів можна вважати вимоги до мінімального розміру статутного капіталу. Так, згідно з Положенням “Про порядок створення і державної реєстрації банків,

відкриття їх філій, представництв, відділень”, затвердженим Постановою Правління НБУ №375 від 31.08.2001 р. мінімальний розмір статутного капіталу повинен становити:

- для місцевих кооперативних банків – 1 млн. євро [105];
- для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області – 3 млн. євро [105];
- для банків, які діють на території всієї України – 5 млн. євро [105].

Крім установленого мінімального розміру статутного капіталу існує вимога щодо мінімального розміру регулятивного капіталу, який для діючих банків повинен становити :

- для місцевих кооперативних банків – 1,5 млн. євро [105];
- для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області – 5 млн. євро [105];
- для банків, які діють на території всієї України – 8 млн. євро [105].

Слід зазначити, що Національний банк України має право змінювати мінімальний розмір регулятивного капіталу з огляду на економічний стан країни, на зміну кон’юнктури на світових фінансових і валютних ринках. Банкам може бути встановлено перехідний період для нарощування капіталу у випадку наявності у банків програми капіталізації у них, якщо нормативи мінімального розміру регулятивного капіталу значно підвищуються.

Виходячи з цього, у лютому 2008 р. Український кредитно-банківський союз опублікував проект зміни розміру регулятивного капіталу до 10 млн. євро [9] замість вимог, які набрали чинності з 1 січня 2007 р. Даний проект запропонований Національним банком України і схвалений банкірами, які повинні погодити власну програму капіталізації з регулятором та мають можливість нарощувати необхідний розмір регулятивного капіталу до 1 січня 2011 року.

Слід зауважити, що аналізуючи встановлені Національним банком нормативи достатності регулятивного капіталу, необхідно враховувати і той факт, що в Україні поки що не використовується нова методика його

розрахунку, затверджена Базельською угодою про капітал 2004 року. Згідно із Законом України “Про банки й банківську діяльність” регулятивний капітал банку складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно–правовими актами НБУ за мінусом відвернень [103].

$$R_{bk} = F_k + S_k - D, \quad (1.1)$$

де R_{bk} – регулятивний капітал банку;

F_k – основний капітал;

S_k – додатковий капітал;

D – відвернення.

Елементи основного капіталу або 1–го рівня такі [103]:

1. Фактично сплачений зареєстрований статутний капітал.
2. Розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, оприлюднені банком у фінансовій звітності):
 - дивіденди, що направлені на збільшення статутного капіталу;
 - емісійні різниці;
 - резервні фонди, що створюються згідно із законами України;
 - загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій;
 - прибуток минулих років;
 - прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Додатковий капітал або капітал 2–го рівня складається з таких елементів [103]:

1. Резерви під стандартну заборгованість інших банків.
2. Резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків.
3. Прибуток поточного року.

4. Субординований борг.
5. Результат переоцінки основних засобів.

При цьому слід зазначити, що загальний розмір додаткового капіталу не може перевищувати основний капітал, а субординований капітал більш ніж половину основного капіталу.

Регулятивний капітал банку загальний розмір капіталу 1-го та 2-го рівнів додатково зменшується на [103]:

- балансову вартість цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку та у портфелі на продаж [103];

- суму вкладень у капітал асоційованих та дочірніх установ, а також вкладень у капітал інших установ у розмірі більше 10 % їх статутного капіталу [103];

- балансову вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів [103];

- суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо одного контрагента, над установленим нормативним значенням нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента [103];

- суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо одного інсайдера, над установленим нормативним значенням нормативу максимального розміру кредитів, гарантій, поручительств, наданих одному інсайдеру [103];

- суму операцій, що здійснені з інсайдерами на сприятливіших за звичайні умовах [103];

- суму коштів, що вкладені на умовах субординованого боргу в інші банки [103].

Порівнюючи дві методики, тобто запропоновану Базельською Угодою про капітал 2004 року та існуючу в Україні, можна знайти наступні відмінності. Поправкою 1996 р. окремою складовою виділено так званий капітал третього рівня, до якого було віднесено короткостроковий

субординований борг, водночас в існуючій в Україні методиці капітал третього рівня зовсім відсутній, а до складу регулятивного капіталу може належати лише довгостроковий субординований борг, який залучається на строк не менше п'яти років. Слід зазначити, що капіталом третього рівня можна покривати лише ринкові ризики, якщо він недостатній або взагалі відсутній – компенсатором є основний чи додатковий капіталом, що залишається після покриття кредитного ризику [78].

Як вже зазначалося, Україна тримає курс на інтеграцію до європейського фінансового простору. Це вимагає гармонізації українського законодавства з європейським, тому наявність у регулятивному капіталі складової третього рівня дозволить українським банкам нейтралізувати ринкові ризики, які у випадку їх нехтування призведуть до значних втрат.

У Базелі II дещо змінено порядок відрахування відвернень із суми основного та додаткового капіталів. Згідно із затвердженою в Україні версією Базеля сума відвернень вираховувалася із суми основного капіталу та частини дозволеного додаткового капіталу. За програмою Базеля II відвернення потрібно робити окремо від основного та від дозволеної частини додаткового капіталів у пропорції 50 % на 50 % [78]. Отже, оскільки додатковий капітал може включатися до регулятивного в сумі, що не перевищує основний капітал, Базельський комітет створив додатковий стимул для банків з метою акцентування роботи на основному капіталі як на найстабільнішому джерелі коштів [60].

У новій версії Базельської угоди про капітал 2004 р. існує уточнення про виключення резервів під стандарту заборгованість, створених за рахунок прибутку, із додаткового капіталу. Однак це уточнення набуває чинності лише в тому разі, якщо для розрахунку кредитного ризику використовується підхід внутрішніх рейтингів. При застосуванні стандартизованого підходу, як загального, так і спрощеного, алгоритм розрахунку регулятивного капіталу є рекомендаційним.

Слід також зазначити, що в Україні до капіталу другого рівня не відносяться гібридні капітальні інструменти, які мають характеристики статутного капіталу та боргу, затверджені у даній країні [61]. Тому для України перспективним є використання гібридних інструментів для залучення капіталу, які застосовуються в міжнародній банківській практиці.

Поділ капіталу банку на основний та додатковий був одним з основних постулатів Базельської угоди про капітал, який згодом отримав назву Базель I та був затверджений комітетом з банківського нагляду при Банку міжнародних розрахунків. У березні 1988 р. Базельський комітет з регулювання і методів нагляду за банками прийняв загальний принцип розрахунку ще одного нормативного показника, а саме вимогу до мінімального значення достатності капіталу. Достатність капіталу – це відношення розміру регулятивного капіталу до суми зважених за ризиком активів [62]. Норматив адекватності регулятивного капіталу показує спроможність банку повно та своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями [10]. Вище значення даного показника свідчить про прийняття власниками на себе більшої частини ризику. Згідно з Базелем I мінімальне значення достатності капіталу повинне становити не менше 8 %. Для українських банків також був визначений мінімальний розмір адекватності регулятивного капіталу на рівні 8 %, але згодом його було підвищено до 10 % [62].

При розрахунку адекватності регулятивного капіталу окремо визначається регулятивний капітал, а також кредитний ризик за допомогою вагових коефіцієнтів. Виходячи з цього формула для розрахунку адекватності регулятивного капіталу має такий вигляд [104]:

$$H_2 = \frac{K}{W_{RA}} = \min 8\% , \quad (1.2)$$

де H_2 – адекватність капіталу;

K – капітал;

W_{RA} – зважені за ризиком активи.

Проаналізувавши формулу 1.2, можна стверджувати, що в Україні визначення адекватності капіталу здійснюється після розрахунку величини активів, які зважені за ступенем ризику. У Базельській угоді про капітал обґрунтовується необхідність врахування, крім кредитного ризику – ринковий та операційний. Виходячи з цього, запропоновано зворотний алгоритм оцінки адекватності капіталу. Згідно з вищезазначеним алгоритмом на першому етапі визначають величину “вимоги до капіталу” (capital charge), потім множать її на 12,5 ($100\% : 8\%$) для того щоб отримати еквівалент зважених за ризиком активів [60]. Після цього переходять до розрахунку регулятивного капіталу. Останнім етапом є визначення адекватності регулятивного капіталу за формулою [60]:

$$H_2 = \frac{K}{E_{RWA}} = \min 8\%, \quad (1.3)$$

де H_2 – адекватність капіталу;

K – капітал;

E_{RWA} – еквівалент зважених за ризиком активів.

Аналізуючи формулу 1.3, можна стверджувати, що при розрахунку адекватності капіталу у Базельській угоді спочатку визначають величину капіталу, яка необхідна для покриття певного ризику, а не активи, зважені за ризиком.

Як вже зазначалося, банк повинен мати у своєму розпорядженні достатній розмір регулятивного капіталу, враховуючи свої ризики, які ускладнюють діяльність фінансово-кредитних установ та змушують вживати необхідні заходи щодо їх зменшення. Провідні фахівці у галузі банківської справи виділяють три основні групи ризиків: кредитний, ринковий та операційний [54]. Без кредитного ризику банк не може існувати, оскільки одним із основних видів його діяльності є надання кредитів, що вже несе у собі ризик їх неповернення. Для розрахунку кредитного ризику у Базелі II містяться два альтернативні підходи а саме: за термінологією Базельського

комітету “стандартизований підхід”, який поділяється на загальний та спрощений, а також “підхід внутрішніх рейтингів”, що може бути як фундаментальним, так і поглибленим [78].

Для використання стандартизованого підходу необхідно всі активи залежно від рівня їхнього кредитного ризику поділити на групи, для яких встановлюється конкретне значення спеціального коефіцієнта ризику у розмірі від 0 % до 150 %. Основою загального стандартизованого підходу є поділ усіх активів на 13 категорій, які у свою чергу мають декілька альтернативних коефіцієнтів зважування на ризик. Вимоги до держав та їх центральних банків зважуються за ризиками таким чином (табл. 1.4) [78]:

Таблиця 1.4

Оцінка капіталу на покриття кредитного ризику за загальним стандартизованим підходом для вимог до держав та їх центральних банків

Кредитний рейтинг	AAA– AA–	A+ A–	BBB+– BBB–	BB+– B–	Нижче B–	Без рейтингу
Ваговий коефіцієнт ризику	0 %	20 %	50 %	100 %	150 %	100 %
Рейтинг ризику, присвоєний експортними кредитними агентствами	0–1	2	3	4–6	7	
Ваговий коефіцієнт ризику	0 %	20 %	50 %	100 %	150 %	

**Джерело: Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала : новые подходы (Базель II) [78].*

Необхідно зазначити, що для оцінки кредитного ризику у спрощеному стандартизованому підході вимоги зважуються на основі єдиних оцінок

ризиків країни, який визначається експортними кредитними агентствами. Методологія зазначеного підходу заснована на виділенні восьми категорій ризику, який пов'язаний з мінімальними експортними страховими преміями [61]. При цьому кожна категорія ризику відповідатиме ваговому коефіцієнту ризику. Спрощений стандартизований підхід містить однакові вимоги до банків та фінансових компаній, водночас у загальному стандартизованому підході вимоги можуть бути однаковими, якщо вони підлягають режиму нагляду та регулюванню згідно Міжнародною Базельською угодою про капітал – II. За інших умов вимоги до банків еквівалентні тим, що застосовуються до корпорацій. Слід зазначити, що, визначаючи ваговий коефіцієнт ризику при стандартизованому підході, банкам доцільно використовувати оцінки зовнішніх рейтингових агентств. Вони визнаються допустимими для проведення розрахунку капіталу національними органами нагляду, відповідаючи таким критеріям як [78]

- об'єктивність – методологія присвоєння кредитних рейтингів повинна бути чіткої та системною;
- незалежність від економічного та політичного тиску;
- прозорість або міжнародний доступ;
- забезпеченість необхідними ресурсами;
- достовірність поданої інформації;
- відповідність наданого рейтингу конкретній ситуації.

Україна може використовувати рейтинги таких всесвітньо відомих агентств як Standard & Poor's, Fitch [78].

На противагу стандартизованому підходу, існує підхід внутрішніх рейтингів. Його основною відмінністю є те, що банк при наявності дозволу органів нагляду може використовувати свої внутрішні оцінки компонентів ризику при розрахунку покриття капіталом певного ризику.

Компоненти ризику включають такі показники: вірогідність дефолту (PD), питома вага збитків у випадку дефолту (LGD), вартість під ризиком дефолту (EAD) та ефективних строків погашення (M). При цьому збитки

поділяються на очікувані (EL) та неочікувані (UL) [61]. Функції вагових коефіцієнтів ризику визначають вимоги до певної частини капіталу, що відноситься до неочікуваних збитків, оскільки вони можуть виникнути у майбутньому. Однак, аналізуючи попередній досвід, їх можна з певною долею вірогідності спрогнозувати. Слід зауважити, що для покриття очікуваних збитків передбачається так званий резерв на покриття кредитного ризику.

Підхід внутрішніх рейтингів також поділяється на фундаментальний та поглиблений. Характерною особливістю поглибленого підходу є те, що всі компоненти ризику, а саме: вірогідність дефолту (PD), питому вагу збитків у випадку дефолту (LGD), вартість під ризиком дефолту (EAD) визначає банк самостійно. Водночас при фундаментальному підході банк має право на самостійне визначення лише вірогідності дефолту, а інші компоненти визначають органи нагляду [61].

Отже, порівняльна характеристика двох альтернативних підходів до визначення кредитного ризику стандартизованого та підходу внутрішніх рейтингів дозволяє визначити основні відмінності між ними.

1. У стандартизованому підході активи поділяються на 11–13 категорій, які мають певний коефіцієнт зважування на ризик. Згідно з підходом внутрішніх рейтингів усі активи банку поділяються на п'ять класів, деякі з них, у свою чергу мають субкласи.

2. При використанні підходу внутрішніх рейтингів загальні збитки поділені на очікувані та неочікувані. Оцінка останніх впливає на визначення необхідної величини капіталу для їх нейтралізації. Тобто при цьому підході банку необхідно коригувати не заборгованість за активами, що є характерним для стандартизованого підходу, а капітал для покриття ризиків.

3. У стандартизованому підході використовуються рейтинги, що присвоєні міжнародними рейтинговими агентствами або експортними кредитними агентствами. Водночас підхід внутрішніх рейтингів передбачає самостійне визначення банком певних компонентів ризику.

4. Попередня відмінність визначає необхідність дозволу для банку з боку органів нагляду для самостійного визначення певних компонентів ризику. При цьому слід зазначити, що наявність дозволу є лише необхідною, але не достатньою вимогою, оскільки можливість визначення вірогідності дефолту, питомої ваги збитків у випадку дефолту (LGD), вартості під ризиком дефолту, а також деяких інших вимагає наявності у банку певного фінансового інструментарію, висококваліфікованих спеціалістів, а також достатньої статистичної бази про діяльність банку.

З вищезазначеного випливає, що для України придатним для застосування є спрощений стандартизований підхід, а підхід внутрішніх рейтингів є лише базою для вивчення, аналізу, накопичення досвіду, а також використання його окремих елементів. Саме тому перспективним для України є використання методів та інструментів зниження кредитного ризику у рамках спрощеного стандартизованого підходу. Найбільш надійним та ліквідним способом зниження кредитного ризику для банку є забезпечення кредиту грошима або високоліквідними цінними паперами. Також у якості забезпечення можуть виступати рухоме чи нерухоме майно, вимога може бути гарантована третьою особою.

Слід зауважити, що при наданні кредиту кредитор вимагає від боржника забезпечення, яке б повністю, а краще із залишком, покривало кредит. Але трапляються випадки, коли забезпечена або гарантована сума є менша від суми вимоги, тому гарант і банк повинні поділити збитки на пропорційній основі. Вимога вважається забезпеченою, якщо забезпечення надане на строк, що збігається зі строком кредиту. Забезпечення підлягає переоцінці кожного кварталу, оскільки для України характерні значні темпи інфляції, які призводять до швидкого знецінення предмета застави. Важливим є і врахування того факту, що кредитна якість позичальника (контрагента) та вартість забезпечення не повинні мати значних позитивних кореляцій, тобто цінні папери, які емітовані контрагентом або будь-якою

афільованою організацією, не можуть виступати заставою оскільки вони не забезпечують достатній рівень захисту [78].

Наступним видом ризику для банківської установи, як вже зазначалося, є ринковий. Методологія обчислення мінімальної суми капіталу на покриття ринкового ризику викладена у Поправці на врахування ринкових ризиків, прийнятій у 1996 р. і доопрацьована у 2005 р. Вимогу до капіталу на покриття ринкових ризиків можна оцінити трьома альтернативними способами у вигляді [61]:

- арифметичної суми всіх вимог до капіталу на покриття компонент ринкового ризику, визначених за стандартизованим методом;
- оцінки величини ризику з використання підходу моделювання;
- поєднання вище наведених способів оцінки.

Слід зазначити, що в Україні на сьогоднішній день серед усіх ринкових ризиків економічними нормативами НБУ регулюється лише валютний ризик. Національний банк України встановив нормативи ризику короткої, довгої та загальної валютних позицій, до яких входять усі банківські метали, а не лише золото. Загальна позиція складається з модульної сума усіх довгих та коротких позицій, хоча Базельський комітет дозволяє брати максимальну за модульним значенням, дозволяючи таким чином у певному сенсі скоротити базу для розрахунку. Це дає можливість українським банкам вивільнений капітал використати на покриття інших ринкових ризиків.

До наступного виду ризику, який відрізняється від – кредитного і ринкового неможливістю оцінити свої майбутні потреби в капіталі, а отже своєчасно подбати про забезпечення дотримання вимог до рівня адекватності, відноситься операційний ризик. Операційний ризик визначається Базельським комітетом як ризик збитків, спричинених збоєм внутрішніх систем, процесів, неадекватністю дій персоналу, а також впливом зовнішніх подій [78]. Саме можливість врахування та прогнозування даного виду ризику в Україні є досить дискусійним питанням і потребує якомога швидшого вирішення.

Запровадження вимоги до капіталу на покриття операційного ризику створить для банків України додаткове навантаження на регулятивний капітал. Причому воно буде більшим у порівнянні з тим, яке виникає внаслідок запровадження вимоги до капіталу під покриття ринкового ризику. Враховуючи, що рівень валового доходу банку залежить не лише від дій його керівництва, а й від конкурентної позиції банку, планування необхідної суми капіталу є складним процесом. Виходячи з цього, банку необхідно оцінити більшість ризиків, що притаманні банківській діяльності, та вжити заходи щодо їх попередження і нейтралізації. Одним з можливих напрямків хеджування основних банківських ризиків, таких як кредитний, ринковий та операційний, є підтримання достатнього рівня капіталу.

1.3. Дослідження взаємозв'язку між основними монетарними, макроекономічними показниками та банківським капіталом

Банківська система кожної країни зазнає впливу значної кількості факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. До основних факторів внутрішнього середовища можна віднести такі: організаційна структура; персонал банківських установ; рівень розвитку банківських технологій та інш. [80].

Фактори внутрішнього середовища можуть контролюватися певною мірою у той час, коли існують фактори, що діють на банківську систему ззовні, їх можна лише певною мірою спрогнозувати та вжити заходи щодо зменшення їхнього негативного впливу. До таких факторів можна віднести макроекономічну, політичну, демографічну ситуацію в країні, політику законодавчих органів, органів банківського нагляду. Значний вплив на банківську систему відчувається з боку споживачів банківських послуг, серед яких населення, юридичні особи, держава, адже саме вони забезпечують

попит на грошові кошти. Водночас усі вищезазначені суб'єкти можуть виступати постачальниками капіталу.

Отже, можна стверджувати, що основними важелями впливу на банківський капітал можна вважати попит на грошові кошти, а також пропозицію грошей. Попит на гроші формується екзогенно і залежить від бажання та необхідності суб'єктів економіки задовольняти на лише споживчі потреби, але й розвивати діяльність з метою отримання прибутку.

Пропозиція грошей формується залежно від економічного становища в країні, стратегічних та тактичних цілей грошово-кредитної політики, основним суб'єктом якої є Національний банк України, за допомогою таких інструментів, як операції на відкритому ринку, процентна політика, облікова політика, норматив обов'язкового резервування [53]. Для поживлення ринкової кон'юнктури центральний банк збільшує пропозицію грошей шляхом зменшення облікової ставки, зниження нормативів обов'язкового резервування, купівлі цінних паперів на відкритому ринку. Усі ці заходи повинні призвести до збільшення ресурсної бази банків та позитивно вплинути на економічний розвиток країни.

Одним з основних показників, які характеризують стан грошового обороту в країні та ринкової кон'юнктури в цілому є маса грошей в обороті, яка перебуває у прямій залежності від пропозиції грошей. Зміна грошової маси впливає на формування платоспроможного попиту, на рівень інфляції в країні, на кон'юнктуру ринку, на економічний розвиток країни в цілому. У економічній літературі під грошовою масою розуміють всю сукупність грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент [53]. На основі даних про динаміку розміру грошової маси та банківського капіталу, поданих у Додатку В визначимо коефіцієнт кореляції між цими показниками, який дорівнює 0,9912, підтверджуючи наявність тісного прямого зв'язку [71].

Графічно ця залежність подається так:

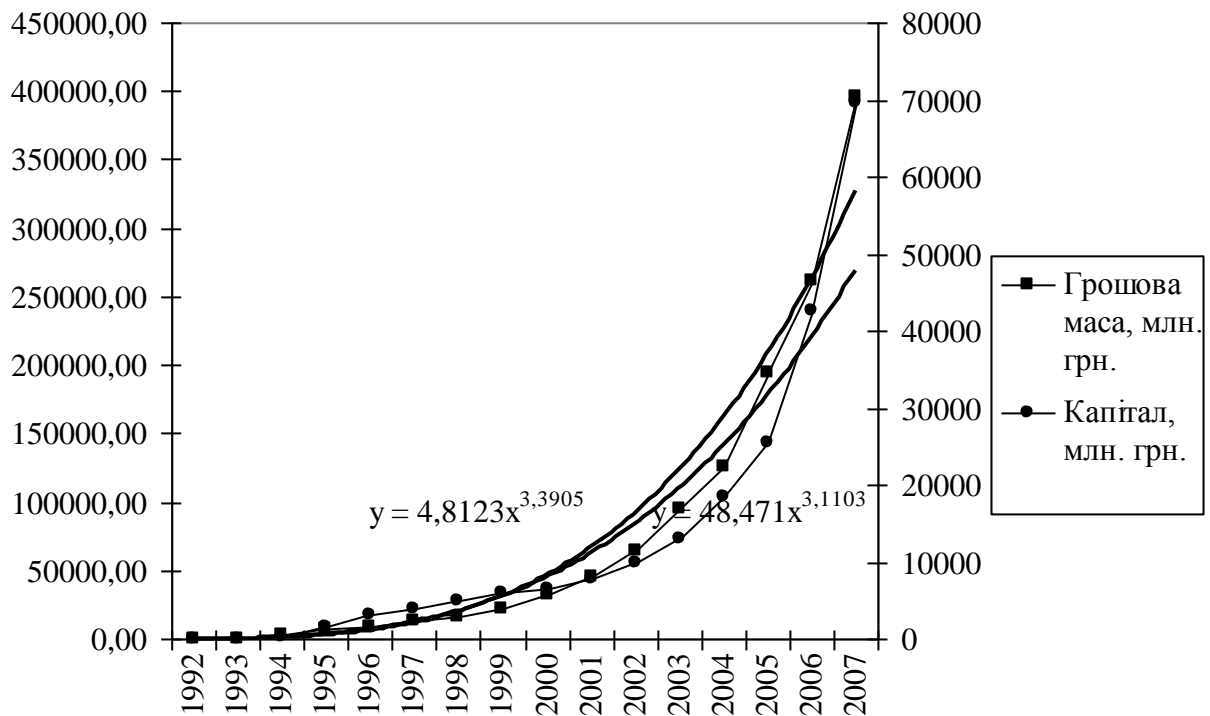


Рис. 1.7 – Грошова маса МЗ та банківський капітал за період 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Показником, який безпосередньо впливає на банківський капітал, є фінансовий результат діяльності банку. Адже саме нерозподілений прибуток входить до складу власного банківського капіталу, тому одним із шляхів збільшення капіталу банку є капіталізація прибутку. Слід зазначити, що банківські установи зазвичай отримують позитивний результат тобто прибуток, але все ж таки, аналізуючи дані стосовно діяльності банків України на протязі 1992-2007 років, доречно відмітити, що деякі роки характеризуються збитками у окремих банків. Тенденція розміру прибутку чи збитку діяльності комерційних банків подана у Додатку В. На основі даних Додатку В побудовані такі графіки.

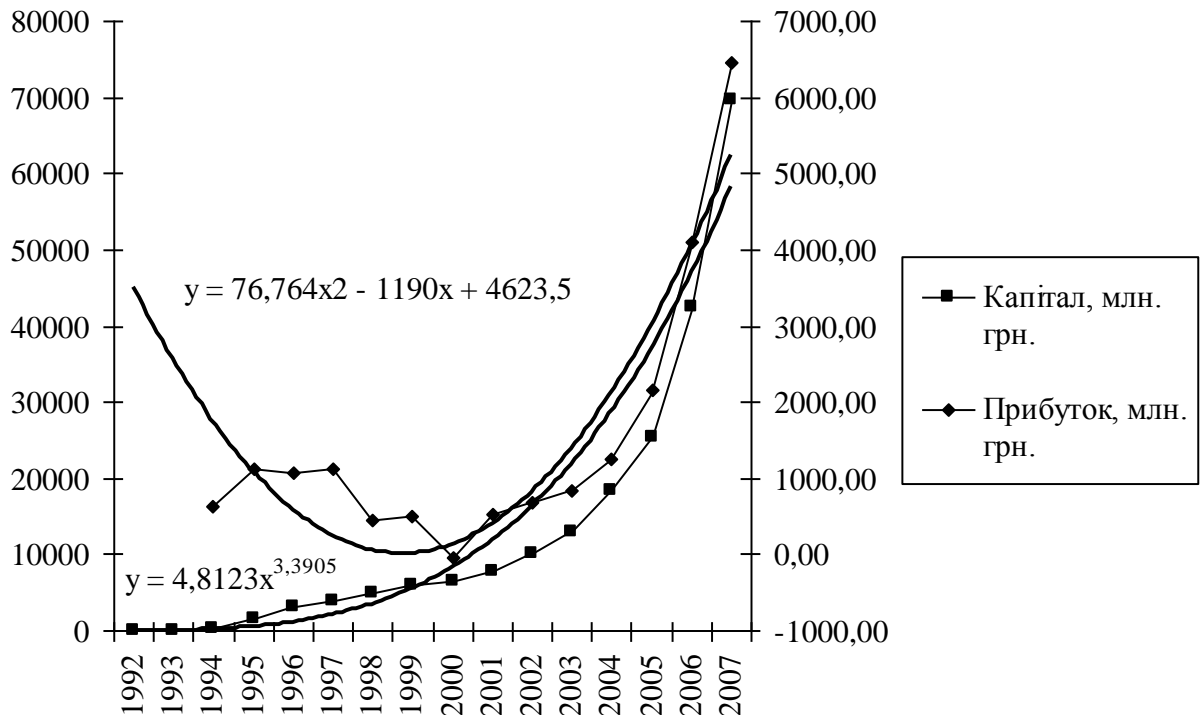


Рис. 1.8. Прибуток комерційних банків та розмір банківського капіталу у 1992–2007 рр.

*Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Як видно з графіка, прямий зв'язок між фінансовим результатом та банківським капіталом бере свій початок у 2000 р. Це означає, що до 2000р. чистий прибуток не займав істотного місця у банківському капіталі України, його розмір був незначним, а зростання капіталу відбувалося внаслідок впливу інших факторів. Такі припущення підтверджує рівень кореляції. Якщо розрахувати його розмір за даними 1992–2005 рр., отримаємо 0,625252, що означає відсутність зв'язку між показниками. Якщо ж розраховувати коефіцієнт кореляції між прибутком комерційних банків та банківським капіталом починаючи з 2000 р., то отримаємо результат на рівні 0,9767, що означає тісний зв'язок між показниками. В Україні більшість комерційних банків є акціонерними товариствами, прибуток яких, зазвичай, іде на виплату дивідендів акціонерам. Тому для збільшення банківського капіталу доцільно

не виплачувати акціонерам дивідендів у грошовій формі, а капіталізувати їх, цим самим збільшуючи розмір капіталу банку.

Водночас, якщо фінансовий результат впливає на розмір власного капіталу банку, вклади населення та кошти суб'єктів господарювання відносяться до залучених банком коштів, входять до складу банківського капіталу (дані кошти відносяться до залучених банком коштів) та відповідно мають безпосередній прямий вплив на нього. Дані про динаміку вкладів населення, коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб у банках наведені у Додатку В. Графічно зв'язок між цими показниками буде мати такий вигляд.

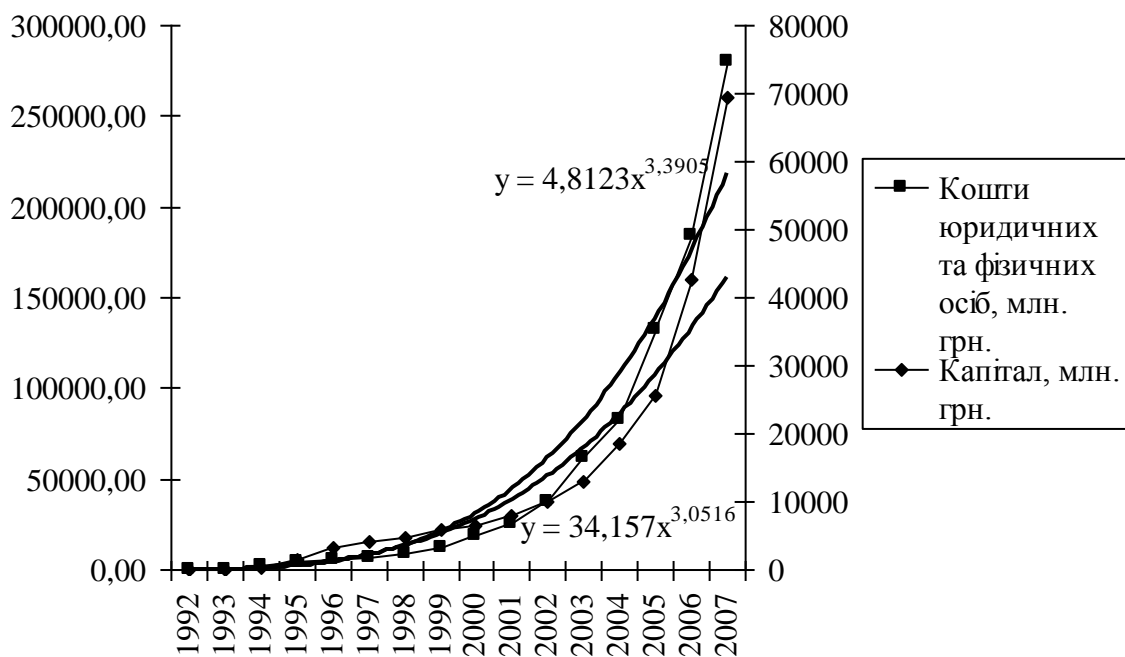


Рис. 1.9. Кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб у порівнянні з капіталом банків у 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Більш стійку тенденцію до зростання мають кошти фізичних осіб, тому вважаємо за доречне розглянути окремо вплив їх на розмір банківського капіталу.

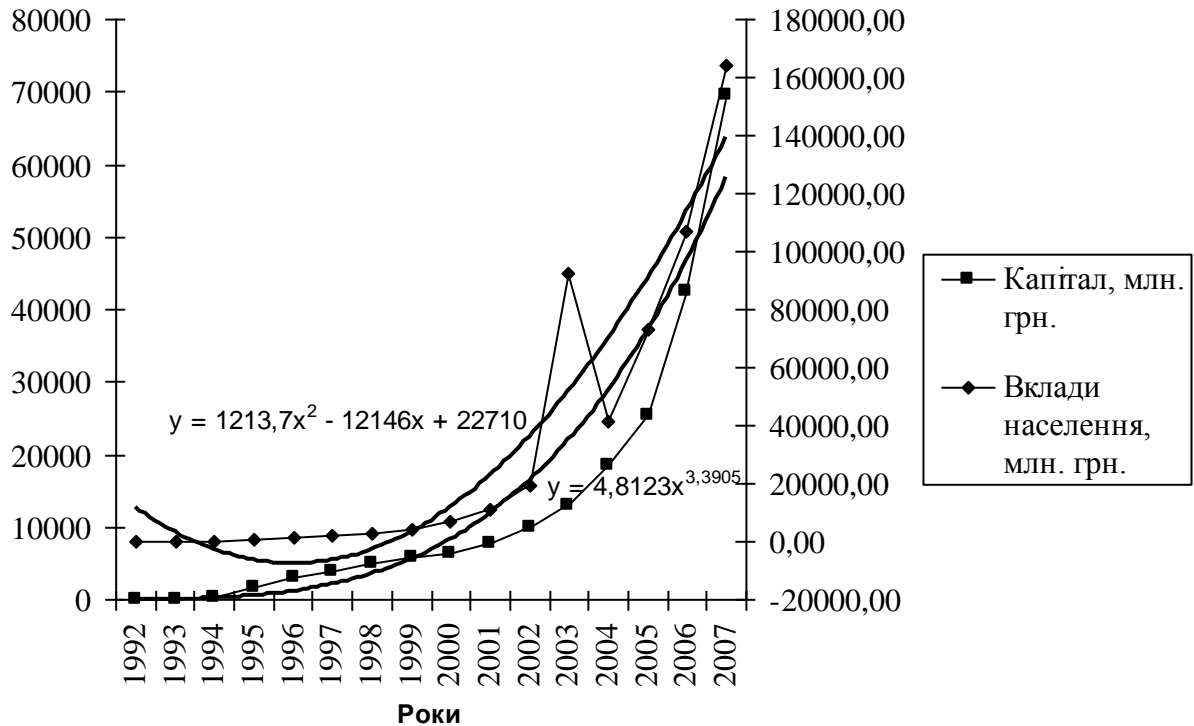


Рис. 1.10. Вклади населення та капітал у 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Коефіцієнти кореляції між коштами суб'єктів господарювання і фізичних осіб у банках та банківським капіталом дорівнює 0,9925, а між вкладами населення та капіталом банків відповідно – 0,9401, це підтверджує наявність прямого тісного зв'язку.

Як вже зазначалося, на пропозицію грошей впливає норматив обов'язкового резервування. Хоча слід зауважити, що у європейських країнах резервні вимоги запроваджувалися з метою управління ліквідністю банківської системи, але нині використовуються досить рідко, водночас в Україні даний інструмент використовується для грошово-кредитного

регулювання довгострокових проблем стабілізації грошового обігу та стримування темпів інфляції.

Слід зазначити, що резервні вимоги виконують декілька функцій, головними з яких є [50]:

- грошовий буфер. При дефіциті ліквідності на міжбанківському ринку короткострокова відсоткова ставка зростає. Для стабілізації її коливань центральний банк знижує резервний коефіцієнт і забезпечує для банківських установ приплив додаткових грошових коштів. Маніпулювання нормою резервування забезпечує специфічний буфер, який пом'якшує кон'юнктуру грошового ринку[50];

- управління ліквідністю. Зміна резервного коефіцієнту дозволяє регулювати ліквідність банківської системи в короткостроковому періоді[50];

- регулювання грошової пропозиції. Зменшення норми резервування розширює кредитну активність банків, а скорочення резервного коефіцієнта – призводить до її зменшення. Тим самим за рахунок резервних вимог центральний банк може регулювати пропозицію грошей в економіці[50];

- оподаткування. Резервні вимоги умовно можна вважати податками на банки. Пруденційне залучення центральним банком дешевих ресурсів дозволяє йому залучати дохід монопольного характеру[50];

- другорядні регулюючі функції. У ряді випадків резервні вимоги виконують функцію страхування депозитів і регулювання міжнародного потоку капіталу[50].

На сьогоднішній день резервні вимоги у країнах з розвинутою економікою використовуються для короткострокового управління ліквідністю фінансового сектора. У деяких країнах, наприклад, США, Франції, Німеччині, банкам дозволяється знижувати обсяг резервів на рахунках в центральному банку в окремі дні до нуля. В інших країнах, наприклад, Мексиці, резервні зобов'язання мають більшу гнучкість, оскільки банки повинні усереднювати резерви близько нуля. Однак від'ємний

залишок на рахунках у центральному банку повинен забезпечуватися цінними паперами [53].

Отже, враховуючи те, що резервні вимоги доволі жорстко впливають на регулювання банківської системи зокрема та економіки в цілому необхідно користуватися такими принципами:

- норматив обов'язкового резервування повинен відповідати мінімальному рівню, який необхідний для реалізації ефективної грошово-кредитної політики;
- з метою уникнення подвійного оподаткування, а також стримування розвитку міжбанківського ринку резервні вимоги не повинні застосовуватися до міжбанківських депозитів;
- до усіх банків слід застосовувати загальні правила встановлення норм обов'язкового резервування незалежно від валюти.

Графічно взаємозв'язок між факторами буде мати такий вигляд.

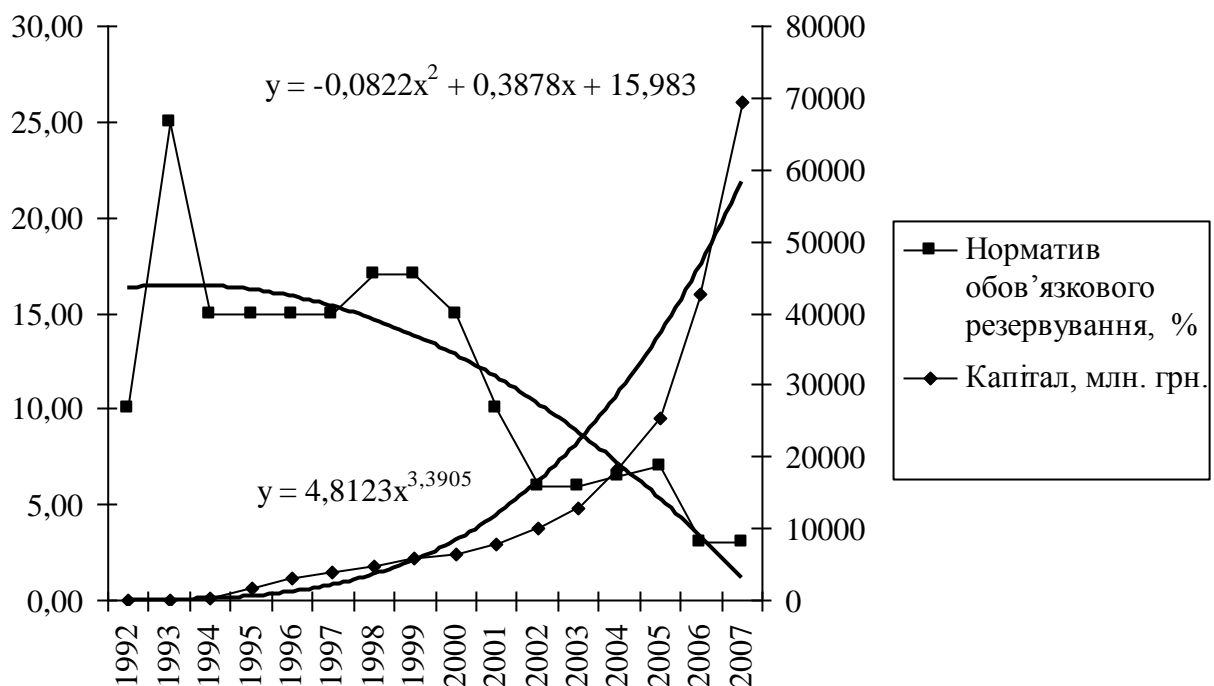


Рис. 1.11. Норматив обов'язкового резервування та капітал банків у 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Коефіцієнт кореляції між нормативом обов'язкового резервування та капіталу банків за 1992–2007 рр. дорівнює – 0,702, що підтверджує наявність зворотного зв'язку між показниками. Такий результат пояснюється коливанням нормативу обов'язкового резервування відносно виду валюти, строковості депозиту, суб'єкту вкладення та іншими факторами. У певних роках, для розрахунку було вибрано середнє значення, що вплинуло на результат.

Для регулювання пропозиції грошей Національний банк України використовує такий інструмент грошово–кредитної політики як процентну політику, що визначається та регулюється Положенням “Про процентну політику Національного банку України”, яке затверджене Постановою Національного банку України №389 від 18.08.2004 р [106]. Згідно з Положенням Національний банк України встановлює декілька видів процентних ставок таких як облікова, індикативна, ставка за кредитами “овернайт” та за стабілізаційними кредитами. Однією із ставок, яка впливає не лише на обсяг грошових ресурсів у банківській сфері, але й відображає макроекономічну ситуацію в країні та впливає на неї, є облікова ставка.

Облікова ставка Національного банку України – один з монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк установлює для суб'єктів грошово–кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розмішених грошових коштів на відповідний період. Це основна процентна ставка, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово–кредитному ринку [106].

Облікова ставка використовується Національним банком одночасно як засіб реалізації грошово–кредитної політики та орієнтир ціни на гроші. Саме виходячи з розміру облікової ставки встановлюються процентні ставки на міжбанківському ринку, вона найнижча серед процентних ставок. Водночас облікова ставка є орієнтиром для суб'єктів грошово–кредитного ринку

орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період [106].

При визначенні облікової ставки Національний банк враховує фактори, які можуть вплинути на вартість коштів у національній валюті – інфляційні або девальваційні очікування, процентні ставки рефінансування, які використовуються центральними банками країн, що мають тісні торговельно–економічні зв'язки з Україною [106].

Графічне зображення облікової ставки та капіталу в Україні має такий вигляд.

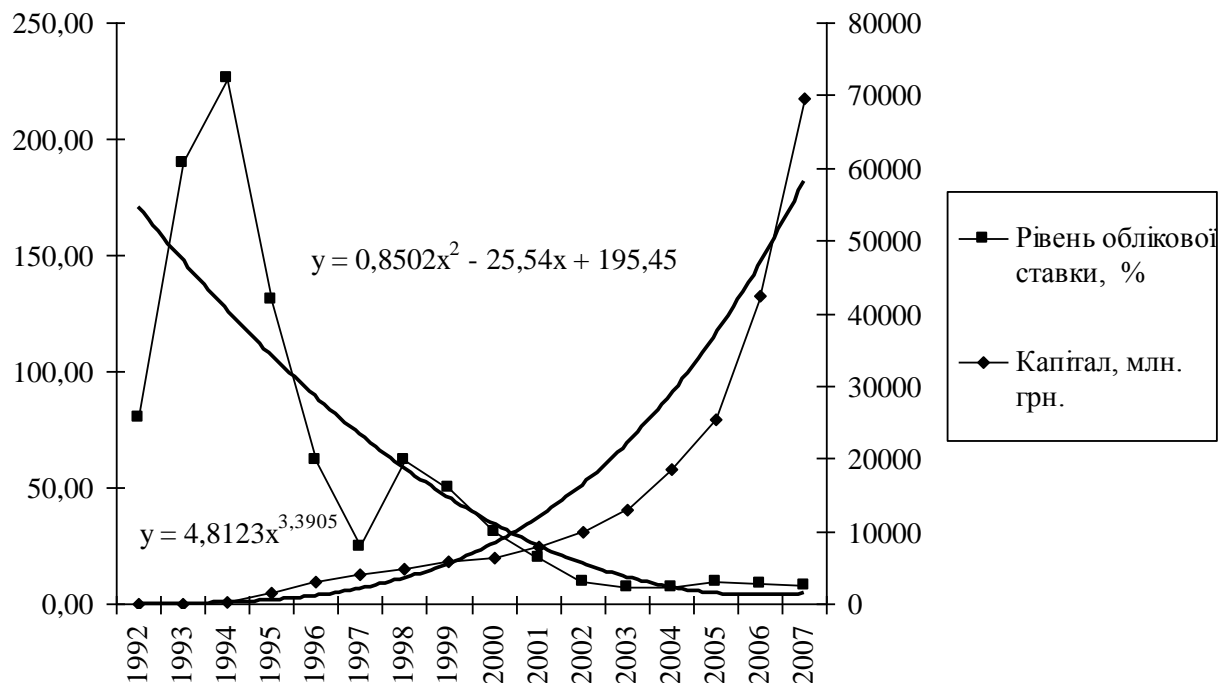


Рис. 1.12. Облікова ставка та розмір банківського капіталу у 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Коефіцієнт кореляції між обліковою ставкою та розміром банківського капіталу дорівнює – 0,4861, що свідчить про відсутність зв'язку. Але аналізуючи побудовані графіки, можна стверджувати, що існує зворотній

зв'язок, тобто при зменшенні облікової ставки збільшується розмір капіталу, крім періодів з 1992 р. по 1994 р. та з 1997 р. по 1998 р., які характеризувалися кризовими явищами в економіці України.

Як вже зазначалося, облікова ставка є орієнтиром для встановлення комерційними банками своїх відсоткових ставок за кредитами та депозитами, тому доцільно розглянути вплив їх на рівень банківського капіталу. Динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами подана у Додатку В.

Коефіцієнт кореляції між банківським капіталом та процентними ставками за кредитами дорівнює $-0,4942$, що свідчить про відсутність зв'язку. Однак слід зазначити, що при побудові графіків помітний зв'язок між показниками, тобто при зниженні процентних ставок за кредитами збільшується розмір капіталу.

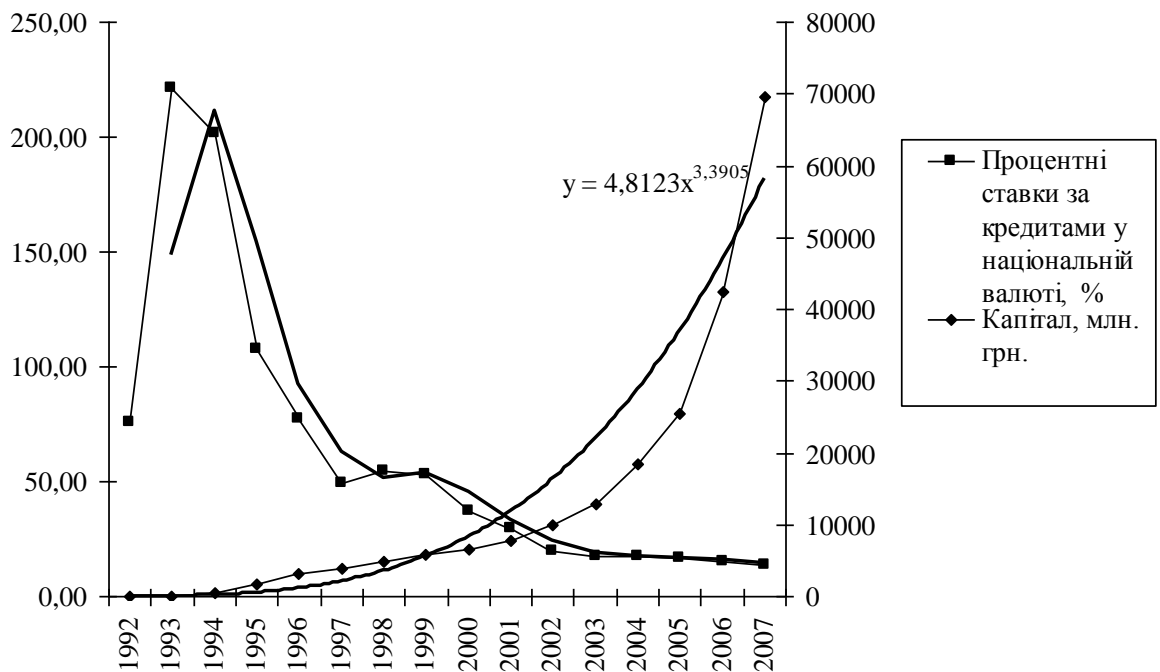


Рис. 1.13. Капітал банків та процентні ставки за кредитами у національній валюті у 1992–2007 рр.

*Джерело : Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Дана ситуація аналогічна тій, що була характерна при визначенні залежності між з обліковою ставкою та капіталом. З 1992 р. по 1993 р. та з 1997 р. по 1998 р. графік побудови процентних ставок за кредитами зростає, а в інші роки спостерігається його зниження. Якщо розрахувати коефіцієнт кореляції на основі даних за 1998–2005 роки, то отримаємо його на рівні – 0,7537, що свідчить про існування зворотнього зв'язку.

Коефіцієнт кореляції між банківським капіталом та процентними ставками за депозитами дорівнює – 0,4942, що підтверджує відсутність зв'язку. З одного боку, ставки за депозитами мають таку ж тенденцію як і ставки за кредитами, тобто за винятком кризових років, їх рівень зменшується, тому вони впливають на капітал обернено. Але з іншого боку, чим вищий реальний дохід за депозитами, тим вони привабливіші для вкладників, отже у банку є можливість залучити більшу кількість грошових ресурсів, які безпосередньо будуть входити до складу банківського капіталу.

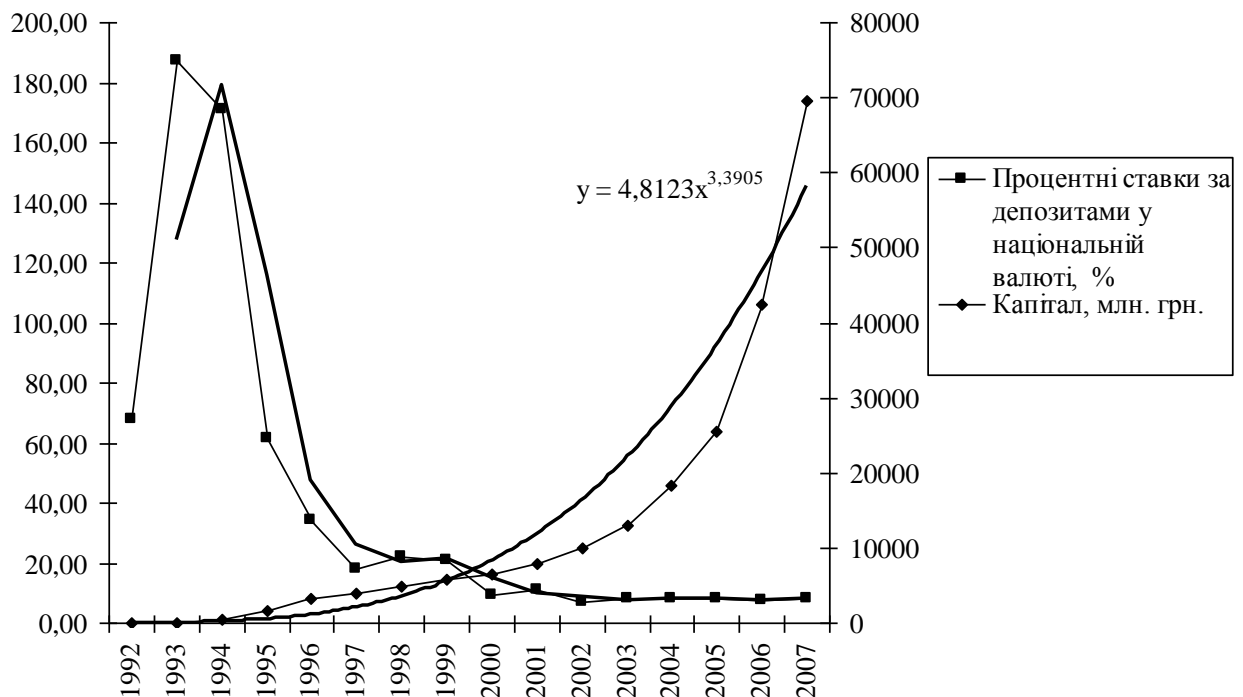


Рис. 1.14. Капітал банків та процентні ставки за депозитами у національній валюті у 1992–2007 рр.

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Слід зазначити, що аналіз буде достатнім при побудові багатофакторної моделі, що вивчає вплив відразу декількох факторів на досліджуваний об'єкт, тобто на капітал. Побудова багатофакторної моделі проводиться у декілька етапів. На першому етапі будується матриця парних кореляцій, що дає змогу визначити щільність зв'язку між двома показниками з урахуванням взаємозв'язку між факторами, які впливають на результативний показник. Отже, враховуючи дані матриці парних кореляцій можна стверджувати, що найбільше на капітал впливають грошова маса, прибуток банку, кошти юридичних та фізичних осіб. Водночас вплив облікової ставки, а також ставок за кредитами та депозитами незначний, тому їх можна не враховувати у моделі.

Наступним етапом є побудова матриці часткових кореляцій, яка дозволяє визначити вплив кожного фактора на капітал не враховуючи взаємний вплив між ними, а також виключити з моделі ті, рівень кореляції між якими більший ніж 0,85.

Після визначення коефіцієнтів кореляції, а також перевірки їх значущості за критерієм Стюдента, було встановлено, що для даної моделі актуальними є грошова маса та прибуток банку, а рівняння регресії має такий вигляд:

$$y = -1863,51 + 0,11x_1 + 3,93x_2 \quad (1.4)$$

де y – результативний показник (капітал);

x_1 – грошова маса;

x_2 – прибуток банку.

Виходячи з вищезазначеного рівняння регресії можна стверджувати, що капітал зростає на 0,11 % при збільшенні грошової маси і на 3,93 % зі збільшенням прибутку на 1 млн. грн. відповідно.

Отже, у дисертаційному дослідженні був визначений вплив на банківський капітал деяких основних макроекономічних показників та інструментів грошово–кредитної політики таких як: грошова маса, прибуток

банків, норматив обов'язкового резервування, вклади населення та суб'єктів господарської діяльності, облікова ставка, а також процентні ставки за депозитами і кредитами у національній валюті. Найбільш тісний прямий зв'язок існує між грошовою масою та капіталом, а також між прибутком банків та капіталом. Зворотна залежність існує між нормативом обов'язкового резервування та банківським капіталом. Зв'язок капіталу з відсотковими ставками не виражений, коефіцієнти кореляції коливаються в середньому на рівні – 0,45.

Висновки до першого розділу

На основі дослідження сутності та необхідності банківського капіталу у дисертаційному дослідженні він був визначений як грошові та прирівняні до них кошти, що є у розпорядженні банку (власні, залучені або позичені), використовуються ним для проведення активних операцій, з метою одержання прибутку, компенсації збитків внаслідок впливу банківських ризиків, у якості індикатора довіри з боку населення, а також утримання конкурентних позицій на ринку.

При цьому слід розрізняти декілька видів банківського капіталу, а саме: власний (більшість економістів лише його відносять до банківського); залучений; позичений; регулятивний; економічний; міжнародний. Існуючі класифікації банківського капіталу доповнені поділом його залежно від достатності для покриття банківських ризиків на достатній та недостатній.

Дослідження сутності кожного з видів капіталу дозволяє визначити основні критерії щодо розміру банківського капіталу, а саме: розмір капіталу повинен бути достатнім для покриття основних банківських ризиків (кредитного, ринкового та операційного); чим ризиковіша діяльність банку, тим більший розмір капіталу він повинен мати у своєму розпорядженні;

достатність капіталу викликає довіру до окремого банку та банківської системи в цілому; забезпеченість ресурсами дозволяє банку здійснювати активні операції та отримувати прибуток.

Виходячи з важливості визначення оптимального розміру банківського капіталу, зі сторони Національного банку вживаються заходи, щодо підтримання банком достатнього рівня банківського капіталу шляхом прийняття певних нормативно-правових актів. У дисертаційному дослідженні запропонована концептуальна модель механізму зростання банківського капіталу, об'єктом якої є безпосередньо банківський капітал, метою – створення стабільної та надійної банківської системи, яка б виконувала функції щодо забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів, що у свою чергу обумовлює ряд завдань. Слід зазначити, що запропонована модель базується на певних принципах, недотримання яких унеможлиблює дію усього механізму. Особлива увага приділена також інструментам, що характеризують економічні важелі, які допоможуть досягти поставленої мети, враховуючи при цьому реальний та оптимальний розмір капіталу банку та вжити заходи щодо збільшення його розміру. При цьому слід зазначити, що існує значна кількість показників, які характеризують рівень достатності капіталу. Їх можна поділити на макроекономічні, або першого рівня (співвідношення банківського капіталу у різних країнах, відношення банківського капіталу до ВВП, співвідношення іноземного та вітчизняного банківського капіталів, рівень концентрації банківського капіталу, встановлення та дотримання нормативних значень, вплив макроекономічних показників та інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал), та показники мікрорівня, або другого рівня (темпи приросту банківського капіталу, відношення банківського капіталу до активів, до зобов'язань, до коштів юридичних осіб, до вкладів фізичних осіб, до доходу банку, до витрат банку, співвідношення темпів приросту банківського капіталу та активів). Розрахунок вищезазначених показників дає змогу оцінити банківську систему з точки зору капіталізації, що включає

комплекс дій, які спрямовані на реальне збільшення обсягу капіталу банку шляхом реінвестування отриманого прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також за рахунок концентрації та консолідації.

У ході дослідження була побудована багатофакторна модель впливу основних монетарних та макроекономічних показників на банківський капітал. Побудова матриць парної та часткової кореляцій, перевірка значущості за критерієм Стьюдента дозволила визначити, що для даної моделі актуальними є грошова маса та прибуток банку.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях: [141, 144, 146, 147, 148, 149].

НА ПРАВАХ РУКОПИСУ

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

2.1. Методичні засади оцінювання капітальної бази вітчизняної банківської системи

Визначення основних макро економічних та мікроекономічних показників, які визначають достатність банківського капіталу, дозволяє оцінити реальний та оптимальний рівні капіталізації банківської системи країни. Як вже зазначалося, Національний банк України вживає заходи щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи шляхом прийняття відповідних законодавчих актів, які визначають оптимальний розмір основних банківських показників щодо розміру регулятивного капіталу, співвідношення основних його складових. Виходячи з цього, набули чинності положення інструкції “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” [104], відповідно до яких встановлюється мінімальний розмір регулятивного капіталу банків. Оскільки саме регулятивному капіталу належить провідна роль при нейтралізації основних банківських ризиків, а також дає змогу банку ефективно здійснювати свою діяльність.

Як вже зазначалося у попередньому розділі, основною найбільш стабільною та стійкою складовою регулятивного капіталу банку є капітал першого рівня, найбільша питома вага у якому належить статутному капіталу. Тому, визначаючи достатність капіталу, слід приділити увагу саме розміру статутного капіталу. За офіційними даними на 01.11.2007 р. в Україні діяло 173 банки, розмір статутного капіталу яких становив 41334 млн. грн.

Залежно від розміру даного показника Національним банком України виділені чотири групи (табл. 2.1) [180].

Таблиця 2.1

**Групування банків залежно від розміру статутного капіталу
на 01.11.2007 р.**

Група банків	Розмір статутного капіталу, млн. грн.	Кількість банків, штук	Загальна сума капіталу у даній групі, млн. грн.
1	Понад 100	71	35 940
2	від 50 до 100	52	3 518
3	від 25 до 50	47	1 812
4	від 15 до 25	3	64
Усього	–	173	41 334

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Аналізуючи дані таблиці 2.1, можна зробити висновок, що майже третина банків (50 шт.) відносяться до третьої та четвертої групи з розміром капіталу, який менший ніж 50 млн. грн. При цьому більше ста банків з капіталом меншим ніж 100 млн. грн. відповідно.

Виходячи з цього, для забезпечення реальної капіталізації згідно з інструкцією “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” всі банки за рівнем достатності капіталу поділяються на 5 груп [104]:

- добре капіталізовані;
- достатньо капіталізовані;
- недокапіталізовані;
- значно недокапіталізовані;

- критично недокапіталізовані.

Згідно з вищезазначеною інструкцією добре капіталізованим вважається банк, в якого:

- розмір регулятивного капіталу дорівнює затвердженим мінімальним вимогам;
- норматив адекватності регулятивного капіталу більший за нормативне значення, його значення більше або дорівнює 17 %;
- норматив адекватності основного капіталу більший від нормативного значення, його розмір не менше 8 відсотків [104].

Достатньо капіталізованим згідно з рішенням Національного банку України вважається банк, у якого:

- розмір регулятивного капіталу дорівнює затвердженим мінімальним вимогам;
- норматив адекватності регулятивного капіталу міститься в межах від 8 % до 17 %;
- норматив адекватності основного капіталу НЗ знаходиться у діапазоні від 4 % до 8 % [104].

Недокапіталізованим згідно з інструкцією "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" вважається банк, в якого [104]:

- розмір регулятивного капіталу дорівнює затвердженим мінімальним вимогам;
- норматив адекватності регулятивного капіталу менший від нормативного значення, його розмір більше 6 %;
- норматив адекватності основного капіталу менший від нормативного значення, його розмір у межах від 3 % до 4 %.

Значно недокапіталізованим в Україні вважається банк, у якого:

- регулятивний капітал менший за встановлений мінімальний розмір, при цьому не більше ніж 20 % від вимог;
- норматив адекватності регулятивного капіталу менший від нормативного значення, його розмір у межах від 2 % до 6 %;

- норматив адекватності основного капіталу менший від нормативного значення, розмір міститься у межах від 1,3 % до 3 %;

- обсяг активів з негативною класифікацією, враховуючи сформовані резерви під активні операції знаходиться у межах від 45 до 60 відсотків регулятивного капіталу банку [104].

Критично недокапіталізованим згідно з інструкцією “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” вважається банк, у якого:

- значення регулятивного капіталу менше за встановлений мінімальний розмір на суму більш ніж 20 % затвердженого мінімального розміру;

- норматив адекватності регулятивного капіталу менший за 2 %;
- розмір норматив адекватності основного капіталу менший від 1,3 %;
- обсяг активів з негативною класифікацією, враховуючи сформовані резерви під активні операції перевищує 60 % регулятивного капіталу банку [104].

Слід зазначити, що ці заходи регулятивного характеру не дали позитивних результатів. Так, у цілому по банківській системі рівень адекватності капіталу знизився до – 14,19 % станом на 01.01.2007 р. На 01.01.2003 р. відповідний показник становив більше 18 %, потім відбувалося його постійне зниження, причому майже в 80 % банків [96]. Ситуація значно ускладнюється погіршенням структури банківського капіталу, адже, починаючи із серпня 2005 р., темпи росту основного капіталу є набагато нижчими від темпів росту додаткового. Одним із індикаторів погіршення якості капіталу є збільшення питомої ваги переоцінки основних засобів у структурі капіталу, що є розповсюдженим способом “надування” банківського капіталу [11].

Протягом останніх років спостерігається зростання балансового та регулятивного капіталу. Паралельно відбувається коливання показника адекватності регулятивного капіталу, а з 2006 р. він має стабільну тенденцію до зниження. Через негнучкість вимог щодо достатності капіталу,

встановлених Національним банком України, деякі банки вдаються до фіктивного роздування капіталу, що, безумовно, є негативним явищем.

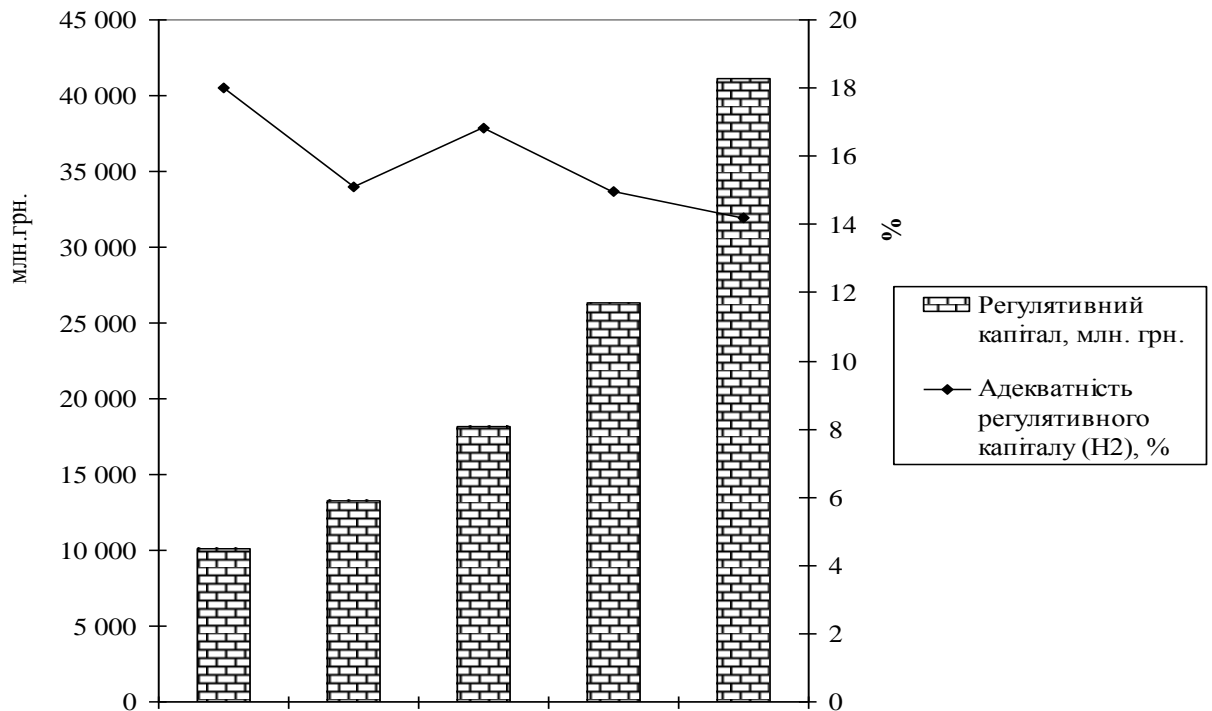


Рис. 2.1. Динаміка співвідношення між регулятивним капіталом та адекватністю регулятивного капіталу [96]

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Наступним індикатором макроекономічного характеру, який дає змогу визначати рівень капіталізації банківської установи, є рівень концентрації капіталу. За станом на 1 листопада 2007 р. в Державному реєстрі банків є 198 банків, з них 173 банки мають ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій, у тому числі 139 банки – акціонерні товариства, з них 96 – відкриті акціонерні товариства (2 банки – державні), 43 – закриті акціонерні товариства, 34 банки – товариства з обмеженою відповідальністю [96].

Аналізуючи дані Національного банку України щодо динаміки чисельності банків у 1991–2007 рр., слід відмітити стрімке зростання

кількості банків у 1991–1994 рр., відносну стабілізацію їх чисельності у 1995–1997 рр., поступове зменшення кількості протягом 1998–2007 рр. [44]

Слід зазначити, що для визначення основних напрямків капіталізації банків доцільно розглянути рівень концентрації банківського капіталу за допомогою індексу концентрації Херфіндаля–Хіршмана [94]. Цей індекс ґрунтується на розрахунку частки ринку, що займає кожен банк, формула для розрахунку має такий вигляд:

$$I_{hh} = \sum_{i=1}^n d_i^2, \quad (2.1)$$

де d_i^2 – квадрат частки ринку i -го банку;

n – кількість банків.

Квадрат показує нелінійність збільшення монополічної влади на ринку із збільшенням частки ринку, яку має фірма. Частка ринку береться у відсотках, тому результат буде квадратом відсотків. При монополії, коли один банк займає ринок $I_{hh} = 10\,000$. Монополізованим ринок вважається, якщо $I_{hh} > 1\,800$.

Використовуючи дані про питомою вагу капіталу кожного банку, розрахуємо індекс концентрації капіталу за формулою 2.1. Отримаємо індекс концентрації банківського капіталу на рівні 342,4, що свідчить про відсутність концентрації капіталу серед банківських установ в Україні.

Для забезпечення населення України банківськими послугами банками необхідно мати достатню кількість філій, що дозволяє їм розширювати сферу своєї діяльності та підвищувати дохідність. В Україні ця проблема дуже гостра, оскільки банківські установи розміщуються на її території нерівномірно.

Сучасний етап характеризується розвитком регіональної мережі філій провідних банків, що є наслідком посилення конкуренції в банківській системі країни. Наявність певної диференціації при забезпеченні областей банківськими послугами насамперед обумовлена нерівномірністю їх

розвитку. Рис. 2.2. дозволяє проаналізувати концентрацію банків та їх філій за регіонами [96].

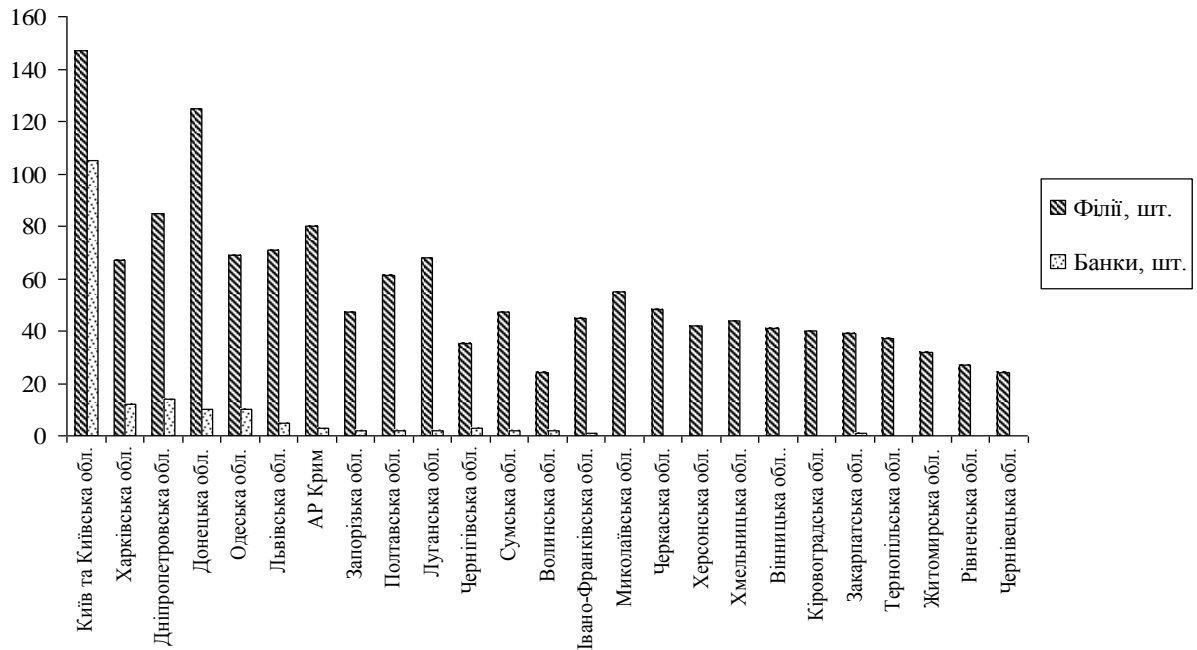


Рис. 2.2. Кількість банків та філій за регіонами на 01.10.2007 р.

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Отже, можна зробити висновок, що надання банківських послуг здійснюється переважно у великих індустріальних центрах, зокрема в м. Києві. Серед усіх банків 105 мають головні офіси в м. Києві та Київській області. Такі промислово розвинені центри, як Харків, Дніпропетровськ, Донецьк та Одеса, посідають друге місце, але зі значним відставанням.

Враховуючи вищевикладене, за рівнем концентрації банківського капіталу регіони можна поділити на 4 групи (табл. 2.2).

Внаслідок нерівномірного розподілу сільські регіони значною мірою недоотримують послуги, тоді як сильна конкуренція в Київському регіоні змусила багато банків вийти на ринок обслуговування фізичних осіб. Це

спричинило різке розширення спектру послуг споживчого кредитування та операцій з кредитними картками.

НА ПРАВАХ РУКОПИСУ

**Концентрація банківських установ за регіонами України
на 01.10.2007 р.**

Регіон	Філії, шт.	Банки, шт.	Група концентрації
Київ та Київська обл.	147	105	Висока концентрація
Харківська обл.	67	12	
Дніпропетровська обл.	85	14	Середня концентрація
Донецька обл.	125	10	
Одеська обл.	69	10	
Львівська обл.	71	5	
АР Крим	80	3	
Запорізька обл.	47	2	
Полтавська обл.	61	2	
Луганська обл.	68	2	Незначна концентрація
Чернігівська обл.	35	3	
Сумська обл.	47	2	
Волинська обл.	24	2	
Івано-Франківська обл.	45	1	
Миколаївська обл.	55	0	
Черкаська обл.	46	0	
Херсонська обл.	42	0	
Хмельницька обл.	44	0	
Вінницька обл.	41	0	
Кіровоградська обл.	40	0	Низька концентрація
Закарпатська обл.	39	1	
Тернопільська обл.	37	0	
Житомирська обл.	32	0	
Рівненська обл.	27	0	
Чернівецька обл.	24	0	

* Джерело: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Отже, можна стверджувати, що існує нерівномірність розташування банків та їх філій за регіонами України.

Водночас аналіз активів найбільших п'яти банків свідчить про те, що їм належить близько 40 %. З одного боку, даний факт свідчить про значну концентрацію активів, але порівняння з аналогічним показником в інших країнах дає підстави вважати його нижчим за середній, що встановлений на рівні 60 % (рис. 2.3.) [100].

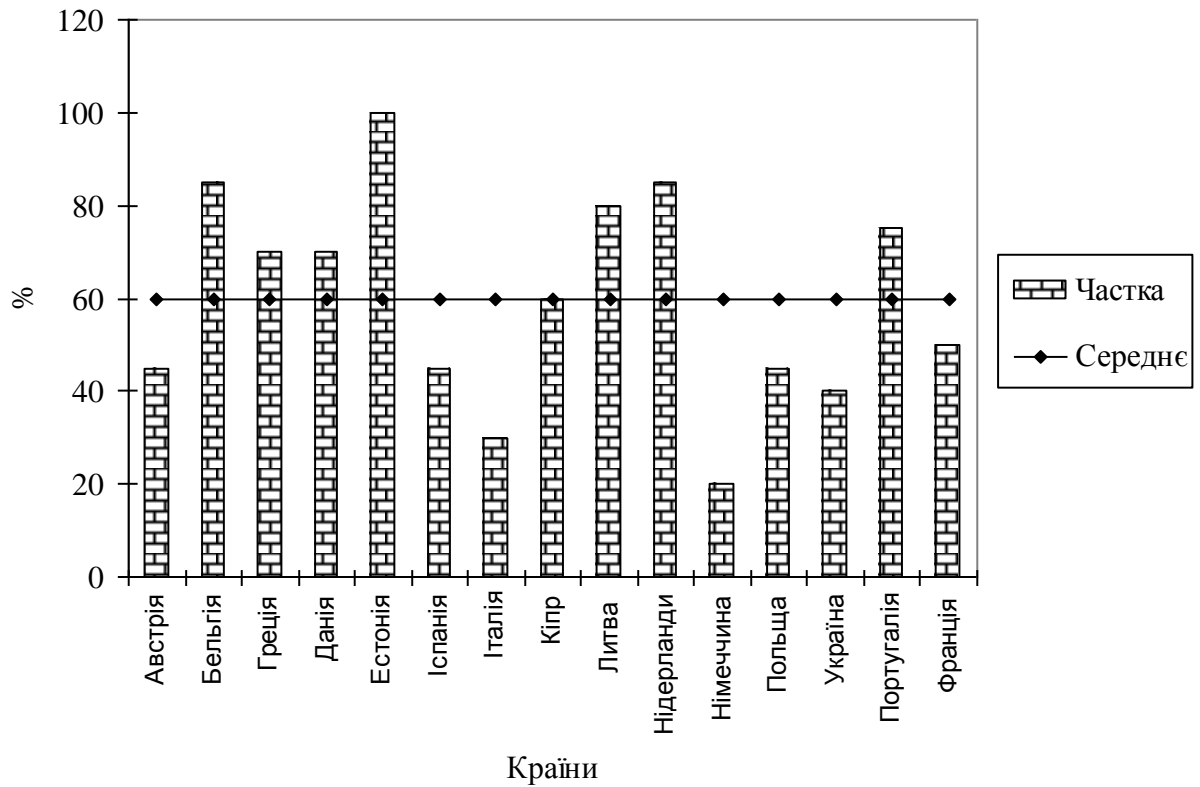


Рис. 2.3. Питома вага п'яти найбільших банків у загальних активах у деяких країнах світу

Як вже неодноразово зазначалося, для світової економіки характерні процеси інтеграції та глобалізації, які, враховуючи на відкритість економіки, не могли обійти Україну. Вітчизняна банківська система одна з перших “переживає” процес прискорення інтеграції через розширення присутності іноземного капіталу. Дані табл. 2.3 свідчать про те, що протягом останніх років відбувається постійне збільшення кількості банків з іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі збільшилася майже вдвічі у 2006 р., а потім ще на 60 % протягом 2007 р. Досить значне збільшення кількості банків з іноземним капіталом відбулося в 2007 р.

Кількість банків з іноземним капіталом в 2002–2007 рр.

Показник	На 01.01. 2002 р.	На 01.01. 2003 р.	На 01.01. 2004 р.	На 01.01. 2005 р.	На 01.01. 2006 р.	На 01.01. 2007 р.	На 01.12. 2007 р.
Кількість діючих банків, шт.	152	157	158	160	165	170	173
Із них з іноземним капіталом, шт.	21	20	19	19	23	35	44
У тому числі з 100 %-ним іноземним капіталом, шт.	6	7	7	7	9	13	16
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	31,5

* Джерело : Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

За станом на 01.12.2007 р. в Україні було 44 банки з іноземним капіталом, тобто 25 % від загальної кількості діючих. При цьому 16 банків, або 9 % від загальної кількості, – зі 100 %-ним іноземним капіталом. Таким чином частка іноземного капіталу у зареєстрованому статутному капіталі банків України у 2007 р. збільшилася з 27,6 % на початок року до 31,5 % на кінець року, що складає майже третину від розміру всієї банківської системи.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що в Україні майже кожен четвертий банк з іноземним капіталом, а кожен десятий – зі стовідсотковим. При цьому досить важливим є те, що були проаналізовані офіційні дані, які не зовсім достовірно відображають реальну ситуацію, оскільки відповідно до

вимог ст. 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банком з іноземним капіталом є той, у якому частка капіталу, що належить принаймні одному нерезиденту, перевищує 10 %. У випадку коли засновниками банку є кілька юридичних або фізичних осіб, кожен з яких володіє часткою меншою ніж 10 %, але їх частка разом буде перевищувати вказаний поріг, тоді цей банк не вважається іноземним. Крім того, банк, засновником якого є юридичні особи, зареєстровані нерезидентами в Україні, також вважається вітчизняним [103].

Важливим є той факт, що ризики та потенційні негативні моменти від проникнення іноземних банків впливають не лише на ефективність, але й на стабільність банківської системи країни–реципієнта, і в результаті на її соціально–економічний розвиток.

Основні напрями оптимізації допуску іноземного банківського капіталу повинні знайти системне рішення при розробці і реалізації національної стратегії розвитку банківської системи. Враховуючи ситуацію, що склалася у банківському секторі України, а також досвід країн, де іноземний капітал займає лівову частку ринку, можна зробити висновки про перспективи функціонування іноземних банків у національній банківській системі.

Так, збільшення частки іноземного банківського капіталу в банківській системі повинне відбуватися поступово – у міру створення сприятливих внутрішніх умов розвитку банківського сектора і підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу. Особливу увагу слід приділяти зміцненню та подальшому розвитку банків з державним капіталом, що спеціалізуються на забезпеченні стратегічних соціальних, структурних і зовнішньоекономічних завдань економічного зростання (Ощадбанк, Укресімбанк, Банк реконструкції і розвитку). Необхідно розробити нормативно–правову базу для регулювання діяльності іноземних банків в Україні, а також розробити чіткі правила продажу банків з національним капіталом зарубіжним власникам.

У більшості випадків присутність іноземного банківського капіталу є важливим фактором при низькому рівні оподаткування та концентрації у банківській сфері. Тому в Україні сьогодні необхідно вживати заходи з підвищення рівня концентрації національного банківського капіталу.

Реалізація таких заходів, на нашу думку, дозволить нейтралізувати або хоча б мінімізувати негативні наслідки збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України, а також повною мірою використати переваги такої присутності для подальшого розвитку національної економіки, зміцнення грошово–кредитного ринку і фінансової системи в цілому. Слід зазначити, що у світовій практиці виділяють декілька принципів проникнення іноземного капіталу до національних банківських систем [52].

1. Принцип національного режиму. Відсутність будь-якої дискримінації в порівнянні з національними інституціями. Це означає, що при ліцензуванні банківської діяльності враховується її національна приналежність, а у процесі діяльності банківської установи до неї застосовуються такі ж норми банківського нагляду і регулювання як і до установ–резидентів.

На практиці принцип національного режиму використовується на підставі міждержавних угод (ОЕСР, ВТО, ЄС). У рамках ЄС принцип національного режиму реалізується через прийняття єдиних стандартів банківського регулювання і нагляду, включаючи впровадження принципу єдиної банківської ліцензії та визначення переліку видів банківських операцій, які належать взаємному визнанню на території країн – членів ЄС [52].

2. Принцип взаємності передбачає, що країна дозволяє створення іноземного банку на власній території, діяльність якого контролюється нерезидентом, за правилами, які дозволені для створення банків країни, що приймає, на території країни походження нерезидента. Принципи взаємності діє у законодавстві Канади, Іспанії, Японії, Швейцарії. Федеральне законодавство США де-юре визначає національний режим як на допуск, так і

на регулювання, де-факто закони окремих штатів щодо прийняття рішень про ліцензування банків, які контролюються нерезидентом [52].

3. Принцип консолідованого нагляду за діяльністю банків, які функціонують в транснаціональному масштабі, їх структурних підрозділів, що передбачає спільну участь у наглядових заходах як країни, де створюється іноземний банк, так і країни походження. Наглядові заходи реалізуються за трьома напрямками: платоспроможність, ліквідність та конверсійні операції. У межах зазначеної моделі компетентні наглядові органи держав інформують один одного про фінансовий стан або виявлені правопорушення [52].

Проаналізувавши основні обмеження, які застосовуються при функціонуванні іноземного капіталу у різних країнах (додаток Д), доречно зробити пропозиції для України. Оскільки частка іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі перевищує 30 %, керівним органам нашої держави слід вжити негайних заходів щодо припинення іноземної експансії. У сучасних умовах доцільно застосувати принцип національного режиму. Однак, враховуючи недосконалість вітчизняного законодавства, а також деякі інші макроекономічні фактори, очевидним є той факт, що це створює значні ризики для іноземних банків та знижує привабливість фінансового сектора для інвестицій взагалі. Тому, на наш погляд, прийнятними є принципи взаємності та консолідованого нагляду. Принцип взаємності дасть змогу українським банкам, що виходять на зовнішні ринки, мати більш привабливі умови діяльності в країнах – реципієнтах. Завдяки консолідованому нагляду здійснюватиметься контроль діяльності іноземних банків. При цьому необхідно чітко визначити граничну межу питомої ваги іноземного капіталу в сукупному капіталі усієї банківської системи або ж у капіталі окремого банку.

Слід зазначити, що в Україні відсутнє законодавче квотування присутності іноземного капіталу в національній банківській системі. Тому на наш погляд, слід визначитися з максимально допустимим розміром

іноземного капіталу, який не повинен перевищувати третини від загального. Якщо ж у банку розмір іноземного капіталу вищий ніж 25 %, то необхідно застосовувати вищезазначені принципи.

Проведений у дисертаційному дослідженні аналіз дозволив зробити висновок, що якість банківського капіталу в Україні не відповідає світовим нормам через велику частку в ньому малонадійних складових. Найбільш стійкою та надійною складовою банківського капіталу є статутний капітал. Однак за останні роки в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіці особливої актуальності набуває економічний капітал, який дозволяє банку покривати основні види ризиків, а саме: кредитний, ринковий та операційний.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що економічний капітал є функцією ризиковості, мінливості, диверсифікації та концентрації. Необхідно запропонувати методичку, яка б дозволяла банку проводити діагностику капіталізації банківської установи, сутність якої полягає у визначенні рівня капіталізації банківської установи на сучасному етапі, а також оцінці впливу чинників на капітальну базу. Діагностику щодо визначення рівня капіталізації банківської установи доцільно проводити за такими основними напрямками:

- визначення основних показників, що впливають на рівень капіталізації банківської установи;
- аналіз рівня достатності капіталу;
- ефективність використання ресурсів;
- виявлення факторів, які визначатимуть рівень капіталу банківської установи у майбутньому.

З цією метою розраховуються показники, що дозволяють провести діагностику рівня капіталізації за вищезазначеними напрямками. Запропонована нами система показників визначає ризиковість діяльності, диверсифікацію та концентрацію капіталу банку (табл. 2.4.).

**Система показників для визначення рівня капіталізації банківської
установи**

Показник	Характеристика	Розрахунок
Коефіцієнт капіталізації	Визначає питому вагу капіталу у загальній сумі джерел банку	Капітал / Пасиви
Коефіцієнт покриття зобов'язань	Показує ступінь покриття залучених та позичених коштів капіталом	Капітал / Зобов'язання
Темпи приросту капіталу	Дозволяє проаналізувати тенденцію щодо темпів зростання капіталу банку	$(K_n - K_{n-1}) / K_{n-1}$ K_n – капітал банку звітного року; K_{n-1} – капітал банку попереднього року
Дохідність капіталу	Прибуток на власний капітал	Чистий прибуток / Власний капітал
Чистий прибуток у розрахунку на одну акцію	Показує скільки чистого прибутку припадає на одну акцію	Чистий прибуток / Звичайні акції
Мультиплікатор капіталу	Дозволяє визначити політику банку в області фінансування	Активи / Акціонерний капітал
Емісійний дохід	Визначає прибуток банку від емісії цінних паперів	Дохід від емісії акцій – витрати на емісію
Дохідність активів	Дає можливість отримувати прибуток з активів	Чистий прибуток / Активи
Коефіцієнт співвідношення приростів капіталу та активів	Відображає на скільки зростають активи внаслідок збільшення капіталу	Темпи приросту капіталу / Темпи приросту активів
Частка негативно класифікованих активів	Визначає питому вагу неякісних активів у загальному їх обсязі	Негативно класифіковані активи / Загальний розмір активів
Відкоригована на ризик прибутковість капіталу	Дозволяє урівноважувати капітал, доходи та ризик	Прибутковість, відкоригована на ризик / Економічний капітал
Коефіцієнт залежності від акціонерів	Показує питому вагу акціонерного капіталу у загальному	Акціонерний капітал / Всього капітал
Коефіцієнт нестабільності залучених коштів	Відображає рівень дострокового вилучення залучених коштів	Сума залучених коштів, які було вилучено достроково / Сума залучених коштів
Фінансовий левередж	Залежність банку від залучених коштів та їх участь у активних операціях	Сукупні зобов'язання / Загальна сума активів
Величина економічного капіталу	Здатність покривати основні ризики (кредитний, операційний, ринковий)	Сума капіталу, яку повинен мати банк для покриття своїх ризиків.

Отже, дана методика включає показники, що відображають розмір капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність системи управління залученими коштами, а також прибутковість активних операцій банку та емісії. Тому ми пропонуємо алгоритм, який дозволяє прийняти рішення відносно достатності капіталу після розрахунку та аналізу групи показників, що характеризують ефективність управління у банку. Одним з основних моментів, на які слід звернути особливу увагу, є той факт, що всі показники необхідно розраховувати у динаміці. У залежності від розміру та динаміки показників, які запропоновані у таблиці кожен банк можна віднести до групи, для якої характерні певні проблеми з банківським капіталом. Запропонований алгоритм включає чотири етапи у результаті яких і буде виділено п'ять груп банків.

До першої групи показників слід віднести такі, що безпосередньо характеризують рівень капіталізації у банку, а саме: коефіцієнт капіталізації, коефіцієнт покриття зобов'язань та темпи приросту капіталу. Слід зазначити, що позитивними тенденціями вищезазначених показників можна вважати їх зростання. Тому перший етап запропонованого алгоритму буде такий:

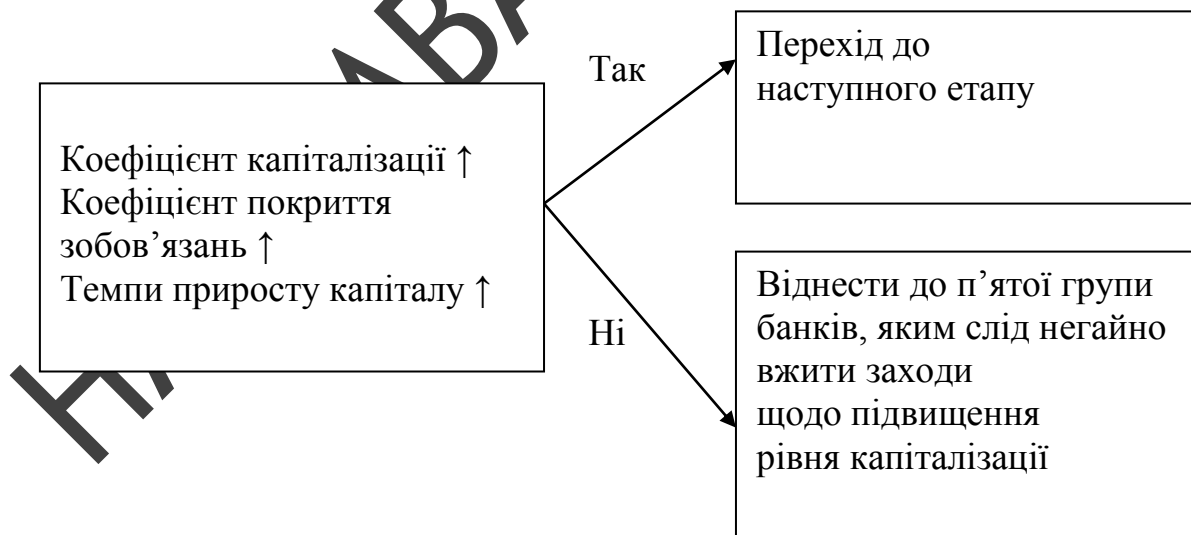


Рис. 2.4. Перший етап алгоритму для визначення рівня капіталізації банку

Отже, можна стверджувати, що перший етап є сигналом для швидкого реагування, тобто, якщо банк має тенденції до зниження показників капіталу, його ринкової вартості, коефіцієнтів капіталізації та покриття зобов'язань капіталом, йому необхідно якомога швидше вжити заходи до підвищення рівня капіталізації.

До другої групи, на наш погляд, доцільно віднести показники, які характеризують ефективність використання капіталу, тобто не лише його достатність та кількісне збільшення, як у попередньому етапі, а якісну сторону капіталу банку, зокрема: дохідність капіталу, мультиплікатор капіталу, емісійний дохід та чистий прибуток на одну акцію.

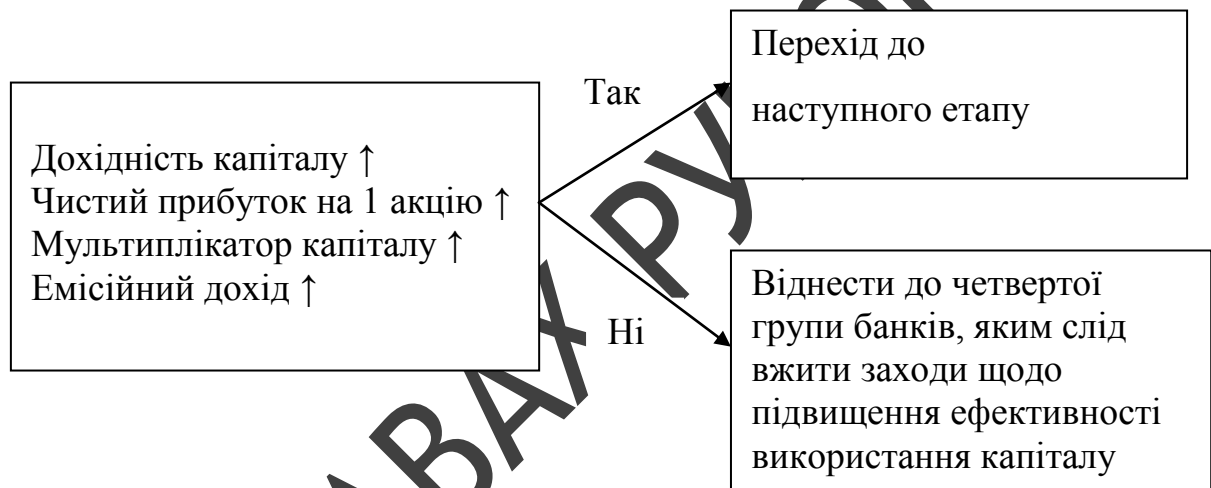


Рис. 2.5. Другий етап алгоритму для визначення рівня капіталізації банку

Після визначення якісної характеристики капіталу слід звернути увагу на якість управління активами, оскільки серед функцій капіталу є формування джерел для активних операцій. Саме тому важливо є визначити яким чином капітал використовується для активних операцій та яка роль у цих процесах належить безпосередньо капіталу. Виходячи з цього, до третьої групи показників, які характеризують якість управління капіталом, ми відносимо дохідність активів, коефіцієнт співвідношення приростів капіталу

та активів, частку негативно класифікованих активів та відкориговану на ризик прибутковість капіталу.

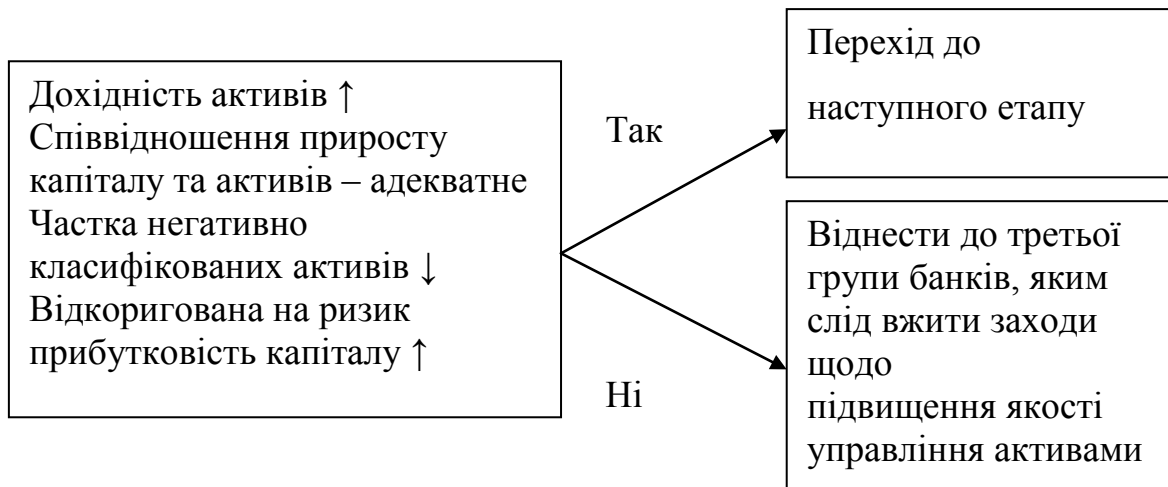


Рис. 2.6. Третій етап алгоритму визначення рівня капіталізації банку

Після визначення якості активів та участі капіталу в активних операціях банку, на нашу думку, необхідно визначити ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування, а також від акціонерів. Однак головним є визначення якою мірою банк захищає себе від ризиків. Виходячи з цього, до цієї групи відносяться показники, які характеризують ступінь забезпечення фінансової безпеки банку, а саме: фінансовий левередж, коефіцієнт залежності від акціонерів, стабільність залученого капіталу. Тому наступним етапом доцільно вважати визначення динаміки вищезазначених показників, а також розробку заходів щодо нейтралізації негативних наслідків.

Забезпечення фінансової стійкості банку, можливість нейтралізувати існуючі у банківському секторі ризики є однією з основних функцій власного капіталу, тому, на наш погляд, фінансова безпека та капітал банку є взаємно пов'язаними величинами. Виходячи з цього четвертий етап запропонованого алгоритму буде наступним.

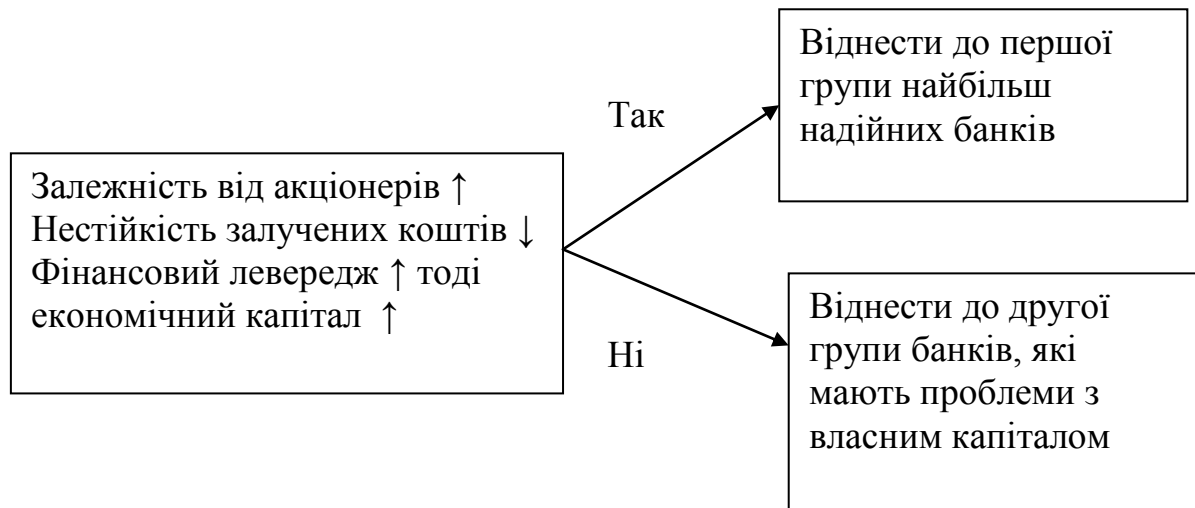


Рис. 2.7. Четвертий етап алгоритму для визначення рівня капіталізації банку

Як вже зазначалося, у результаті такої діагностики буде визначено п'ять основних груп банків:

- 1 – група найбільш надійних банків;
- 2 – група банків які мають проблеми з власним капіталом;
- 3 – група банків, які повинні вжити заходи щодо поліпшення якості управління активами;
- 4 – група банків, які повинні вжити заходів щодо підвищення ефективності використання капіталу;
- 5 – група банків, яким необхідно негайно вжити заходів щодо підвищення рівня капіталізації.

Відповідно до цього банки, які належать до першої групи, є найбільш надійними, оскільки їх капітал відповідає вимогам кількості та якості. Водночас банки п'ятої групи характеризуються наявністю значних проблем з капіталом, які потребують негайного вирішення.

Застосування даного алгоритму дозволить банкам діагностувати проблеми з формуванням капіталу на ранніх стадіях, що допоможе їм уникнути у подальшому більш значних та серйозних проблем щодо капіталу, якості управління активами та фінансової безпеки банку.

Проведемо діагностику АКІБ “УкрСиббанк”, який входить до першої десятки за такими основними показниками, як розмір активів та капіталу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні показники діяльності АКІБ “УкрСиббанк” для визначення рівня капіталізації

Показник	Досліджувані роки				
	2003	2004	2005	2006	2007
Коефіцієнт капіталізації	0,076	0,095	0,076	0,14	0,086
Коефіцієнт покриття зобов’язань	0,082	0,11	0,082	0,16	0,096
Темпи приросту капіталу	–	від’ємний	55 %	170 %	26 %
Доходність капіталу	14,7 %	1,7 %	9,19 %	9,73 %	5,52 %
Чистий прибуток у розрахунку на одну акцію	0,0071	0,0021	0,0091	0,0081	0,0051
Мультиплікатор капіталу	3,57	1,75	3,22	3,48	6,45
Емісійний дохід	31	532	1089	2060	5377
Доходність активів	1,12 %	0,16 %	0,70 %	1,37 %	0,48 %
Коефіцієнт співвідношення приростів капіталу та активів	–	–	55 %/94 %	170 %/46 %	26 %/103 %
Частка негативно класифікованих активів	2,2 %	1,1 %	0,8 %	0,7 %	0,5 %
Відкоригована на ризик прибутковість капіталу	0,190	0,011	0,063	0,150	0,087
Коефіцієнт залежності від акціонерів	3,68	5,99	4,08	2,04	1,77
Коефіцієнт нестабільності залучених коштів	0,09	0,07	0,03	0,15	0,8
Фінансовий левередж	0,92	0,90	0,92	0,86	0,91
Величина економічного капіталу	212 235	269 324	408 472	506 591	604 709

*Розраховано за: Річні звіти АКІБ “УкрСиббанк” за 2000–2007 рр.

[112].

Проаналізуємо показники першої групи, а саме: коефіцієнти капіталізації та покриття зобов'язань, а також темпи приросту капіталу. Позитивними тенденціями вищезазначених показників можна вважати їх зростання, тобто проведемо перший етап вищезазначеного алгоритму. Так, зростання коефіцієнту капіталізації та покриття зобов'язань нестійке. Темпи приросту капіталу мають дещо кращу тенденцію, з від'ємного показника переходять у позитивний, причому відбувається значний приріст капіталу у 2006 р., але потім приріст сповільнюється.

Отже, можна зробити висновок, що відповідно до першого етапу алгоритму з визначення рівня капіталізації банківської установи, досліджуваний банк слід віднести до 5 – ї групи. До неї входять банки, яким слід негайно вжити заходи щодо підвищення рівня капіталізації. Наступні етапи алгоритму проводити недоцільно, оскільки отримані результати після першого етапу дозволяють виявити проблеми з формуванням капіталу.

2.2. Збільшення регулятивного капіталу банків за рахунок сек'юритизація активів

Сек'юритизація активів, на думку банківських аналітиків, визнана найважливішою фінансовою інновацією другої половини ХХ ст. [28]. Це дешевший у порівнянні з іншими методами отримання фінансування механізм рефінансування, за допомогою якого емітент отримує можливість випускати цінні папери з підвищеним рейтингом, а отже, із зниженою процентною ставкою порівняно із ставками за довгостроковими кредитами [43]. Сек'юритизація банківських активів допомагає банку покращити нормативи діяльності, ефективніше використовувати капітал, а також диверсифікувати джерела фінансування [43].

Сек'юритизація за певних обставин дозволяє досягти таких цілей [28]:

- забезпечити виконання вимог до достатності власного капіталу;
- залучити дешевші кредитні ресурси через високу забезпеченість позики сек'юритизованими активами;
- диверсифікувати джерела фінансування за рахунок випуску спеціально створеною компанією цінних паперів;
- знизити вартість фінансування за рахунок того, що кредитний рейтинг сек'юритизованих цінних паперів може бути вищий, ніж рейтинг емітента;
- залучати фінансування на триваліший термін у порівнянні із традиційним кредитуванням;
- перенести відповідальність за борговими зобов'язаннями на цільову компанію, яка виступає боржником, і будь-яке невиконання нею зобов'язань буде дефолтом компанії спеціального призначення.

Слід зазначити, що для організації процесу сек'юритизації використовується такий алгоритм [165]:

Спочатку створюється цільова компанія SPV (Special Purpose Vehicle). Її засновниками виступають, в основному, іноземні юридичні та фізичні особи, не пов'язані з українським банком. Цільова компанія створюється у формі публічної компанії, яка має право здійснювати публічне розміщення цінних паперів. При цьому фактичний контроль над SPV залишається у первинного власника активів. Однак у будь-якому випадку цільова компанія повинна бути повністю відокремлена від первинного власника активів для того, щоб не допустити її включення в консолідовану групу з українським банком і уникнути можливих наслідків неплатоспроможності первинного власника активів.

Після створення компанії спеціального призначення український банк, який є первинним власником продає свої активи, отримуючи при цьому повну або з дисконтом їх вартість [177].

Теоретично будь-які активи можуть бути сек'юритизовані, хоча частіше зустрічається сек'юритизація іпотечних зобов'язань, споживчих кредитів, торгових надходжень, лізингових платежів, боргових цінних паперів [174]. Як правило, будь-які активи із стабільними грошовими надходженнями – це класичні інструменти сек'юритизації. Однак деякі з них можуть мати обмеження, пов'язані з регулюванням передачі зобов'язань в Україні, зокрема, з нотифікацією боржника, а тому вони досить проблематичні для проведення сек'юритизації.

Проаналізуємо перспективи сек'юритизації активів в Україні. Перш за все розглянемо динаміку зростання кредитного портфеля банків та довгострокових кредитів, зокрема, які є основним джерелом сек'юритизації.

Таблиця 2.6

Динаміка кредитного портфеля банків України у 2002–2007 рр. [44]

Показник	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.03. 2007р.
Кредитний портфель, млн. грн.	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	283 276
Темп приросту кредитного портфеля, %		46	57	32	61	72	5
Довгострокові кредити, млн. грн.	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	166 529
Питома вага довгострокових кредитів, %	18	23	38	47	55	58	59
Темп приросту довгострокових кредитів, %		88	163	62	89	82	6

Аналізуючи тенденції, що склалися у кредитному секторі України, можна зробити висновки, що, починаючи з 2005 року питома вага довгострокових кредитів у кредитному портфелі перевищує 50 %, при цьому існує тенденція щодо збільшення переваги на користь саме довгострокових кредитів. Отже, можна зазначити, що питома вага довгострокових кредитів має стабільну тенденцію до збільшення. Аналіз даних таблиці дозволяє також зробити висновок, що темпи приросту довгострокових кредитів значно випереджають темпи приросту кредитного портфеля. Дана тенденція посилює перспективи сек'юритизації довгострокових кредитів в Україні, оскільки у портфелі банків наявні фінансові активи, які можуть стати основою для сек'юритизації. До таких активів основному належать іпотечні та автокредити, адже вони мають довгостроковий характер і є менш ризиковані у порівнянні з іншими. Серед довгострокових кредитів особливої уваги заслуговують кредити українських банків в інвестиційну діяльність. Найбільш перспективними серед кредитів в інвестиційну діяльність є іпотечні кредити та фінансовий лізинг.

Так, 54,3 % вимог банків в інвестиційну діяльність – це вимоги за іпотечними кредитами, їх обсяг на 01.02.2007 р. становив 27,6 млрд. грн. Приріст іпотечних кредитів (0,6 млрд. грн.) відбувся за рахунок збільшення вимог за кредитами, які надані фізичним особам (0,56 млрд. грн.). Частка іпотечних кредитів фізичним особам у загальному обсязі вимог за іпотечними кредитами становить 71,7 %.

Вважаємо доцільним у дисертаційному дослідженні проаналізувати перспективність використання у якості сек'юритизованих активів – автокредити. Проведемо порівняльну характеристику останніх з іпотечними.

Обидва види кредитів мають довгостроковий характер, що робить незручним залишати їх на балансі банку протягом всього періоду кредитування. Так, середній строк іпотечних кредитів становить близько 30 років, автокредитів відповідно 7 – років.

Крім того, грошовий потік за даними кредитами є достатньо регулярний і прогнозований за обсягами і термінами, що є однією з основних умов сек'юритизації.

Таблиця 2.7

Динаміка обсягів кредитів в інвестиційну діяльність в Україні

Показник	На 01.01.2006 р.		На 01.01.2007 р.	
	млн. грн.	% у кредитному портфелі	млн. грн.	% у кредитному портфелі
Кредити в інвестиційну діяльність, усього	49 975	20,4	52 607	20,5
У тому числі: фінансовий лізинг	247	0,1	252	0,1
Іпотечні кредити	27 012	11,0	28 175	11,0
Інші	22 715	9,3	24 180	9,4

*Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 165 [44].

Проаналізувавши дані провідних українських банків, щодо середніх ставок за іпотечними кредитами та авто кредитами, можна стверджувати, що вони становлять 12,5 % та 17 % відповідно [112]. Отже, існує значна маржа, особливо у випадку з автокредитами, між кредитною ставкою за ними та дохідністю цінних паперів, що обертаються на фінансовому ринку. Наприклад, Укрсоцбанк у 2005 р. випустив у обіг процентні облігації зі ставкою 12 % річних, строком на 4 роки, а також у 2007 р. на 5 років, а у 2006 р. зі ставкою 10,25 % річних на 3 роки [112].

Було відмічено також суттєве зростання банківського кредитування, а особливо довгострокового, до якого належить іпотечне та автокредитування, Так на 01.06.2007 р. вони становили 33,6 млрд. грн. та 12 млрд. грн. відповідно [101].

Отже, можна зробити висновок про те, що в Україні створені умови для розвитку нового виду бізнесу такого, як сек'юритизація активів. Причому особливої уваги заслуговують іпотечні кредити, адже вони більші за обсягом та строками, а також автокредити, оскільки вони дозволяють отримувати більші прибутки за рахунок маржі.

При класичній сек'юритизації відбувається повне відчуження активів на користь цільової компанії. Передача активів повинна бути структурована так, щоб під час проведення цієї операції не було національне законодавство. Прибутковість з передачі цільовій компанії активів, як правило, вища, ніж платежі з залученого фінансування. У цьому випадку дохід, який утворюється, повинен отримати первинний власник активів. Як вже зазначалося, цільова компанія отримує окремий кредитний рейтинг в одному з міжнародних агентств і розміщує боргові інструменти серед професійних інвесторів. Він може бути значно вищим за рейтинг країни, і, як наслідок, активи виявляються більш конкурентноздатними на ринку. Але у компанії спеціального призначення є свої власні ризики, які потрібно враховувати. При цьому кожний транш випущених цінних паперів повинен бути протестований на можливість бездефолтного існування в межах того або іншого економічного стресу, який визначається встановленим рівнем рейтингу.

Слід зазначити, що процес сек'юритизації супроводжується виникненням певних ризиків, таких як:

1. Ризик країни, що передбачає можливість запровадження обмеження на конвертацію національної валюти у разі достатнього серйозного економічного стресу, а також ризик прямого втручання держави в операцію. Наприклад, деякі країнах, в ситуації економічної кризи, яка не

обов'язково пов'язана з дефолтом суверенної держави вживали заходи, що не дозволяли банкам стягувати заборгованості за іпотечними кредитами [132].

2. Ризик втрати грошових доходів за операціями. Він виникає перш за все при умові, що банк, який обслуговує операцію, має можливість поєднати потоки за даною операцією з іншими грошовими потоками. Ризик виникає також у випадках, якщо банк, який обслуговує транзакцію, опиняється у дефолті. Цей аспект тісно пов'язаний з кредитоспроможністю тих банків, що беруть участь в операції, а також правовим забезпеченням всього, що стосується проходження грошового потоку через ряд посередників, як банків, так і небанківських організацій [132].

3. Ризик заліку взаємних вимог. Він виникає, якщо позичальник має зустрічні вимоги до банку–орігинатора. Тому з пулу активів прагнуть виключити кредити, які видані персоналу банку–орігинатора і позичальникам, що мають депозитні рахунки в цьому банку [132].

Отже, основними критеріями оцінки цільової компанії рейтинговими агентствами при сек'юритизації є такі: незалежність від банкрутства первинного власника активів, кредитне покриття; ризик банкрутства самої цільової компанії.

Позитивним прикладом є те, що при проведенні сек'юритизації “Альфа–банком” облігаціям класу А агентство Moody's присвоїло рейтинг, що перевищував той, який мала країна. Цьому сприяло надмірне забезпечення, а також позитивна кредитна історія орігинатора [156].

Рейтингове агентство Fitch присвоїло випуску “Приватбанку” очікуваний рейтинг “BBB–“ і “B+” для облігацій класу А і Б відповідно. Таким чином папери класу А отримали рейтинг вищий від того, який має Україна [156].

Наступним етапом є продаж інвесторам облігацій, забезпечених активами, які компанія спеціального призначення отримала від українського банку. SPV здійснює випуск облігацій, розподіляючи його при цьому, як правило, на три транші: senior, mezzanine і equity (класи А, Б і В) [115].

Найбільш прибутковими є облігацій класу equity. Водночас їх держателі першими несуть втрати у разі виникнення дефолту у пулі активів. Інвестори mezzanine несуть втрати тільки у випадку, якщо обсяг дефолтів у пулі активів перевищує розмір траншу equity. Держателі senior наражаються на мінімальний кредитний ризик при адекватній прибутковості.

Отже, якщо частина платежів за кредитами, які виступають забезпеченням, перестає надходити, інвестори класу equity ризикують втратити частину своїх доходів. На противагу їм власники облігацій класу senior мають можливість збільшити дохід. При цьому необхідно зазначити, що розподіл на транші відбувається залежно від ступеня якості і надійності активів, ризику невиконання або невчасного виконання боржниками своїх зобов'язань. Саме за такою схемою була організована перша операція класичної сек'юритизації в Україні, яку здійснив "Приватбанк". Він розділив пул кредитів на три облігаційні транші по – \$134,1 млн., \$36,9 млн. і \$9 млн. класу А, Б і В [132]. Розподіл облігацій на окремі транші дозволяє не тільки структурувати інвесторів, але й зацікавити ширшого кола покупців. Однак однією з основних вимог інвесторів до активів є їх прозорість. Інвестори повинні знати, які активи є забезпеченням.

Основними цілями банку при сек'юритизації повинне бути отримання додаткового прибутку за рахунок різниці в прибутковості базового активу і прибутковості облігацій, а також передача третім особам стандартних ризиків. Тому банк не повинен заздалегідь сек'юритизувати прострочені та безнадійні активи. Слід також зазначити, що для іноземних інвесторів більш привабливими є облігації строком більше 5 років, але за умови дотримання всіх законних процедур щодо випуску цінних паперів. Водночас вітчизняних інвесторів більше цікавлять дохідність та періодичність виплати доходу облігацій з меншими строком обертання.

Отже, якщо банк бажає залучити додаткові ресурси на значний термін, він повинен орієнтуватися на іноземних покупців, дотримуючись при цьому прозорості і законності проведення усіх процедур, враховуючи те, що

дохідність за цінними паперами в Україні вища у порівнянні з іншими країнами.

Залежно від того, як цільова компанія пов'язує грошові надходження від активів з виплатою інвесторам за своїми борговими зобов'язаннями, ці зобов'язання поділяються на транзитні і платіжні сертифікати. Виплати за транзитними сертифікатами безпосередньо пов'язані з грошовими надходженнями від активів, а цільова компанія виконує роль простого координатора потоків. У другому випадку цільова компанія може проявити ініціативу зібравши надходження від активів і реінвестувавши їх у певний проект або інші папери. Отже, розплачується SPV з інвесторами вже доходами з цих нових операцій.

Банк–власник активів, які є забезпеченням при сек'юритизації отримує додаткове фінансування з боку інвесторів. При цьому він продовжує контролювати надходження від таких активів, переводячи ризик невиклати за активами до інвесторів.

Існує також так званий “синтетичний” тип сек'юритизації, для якого характерним є те, що первинний власник активів не передає активи в цільову компанію, переводячи на неї тільки ризик за вже наявними активами за допомогою кредитного свопу [128]. Кредитний своп – це похідний папір, який продають інвесторам, охочим узяти на себе певний ризик і отримати за це винагороду [128]. При проведенні “синтетичної” сек'юритизації компанія спеціального призначення випускає кредитні ноти участі. Отримані від цієї операції кошти SPV інвестує у високоліквідні цінні папери, які будуть приносити дохід. Кредитна нота це – договір про участь в кредитному ризику, що дає можливість, банку, що надав кредит, передати третій стороні права на участь у ньому, а також частину ризиків, пов'язаних з його можливим неповерненням.

Послідовність етапів проведення сек'юритизації та зміст кожного з етапів можна подати наступною схемою бізнес–операцій. Слід зазначити, що процес сек'юритизації складається з двох етапів – підготовчого, який триває

близько 3 місяців та безпосередньо проведення самої сек'юритизації близько 6 місяців (Додаток Е) [145].

Звідси, можна зробити висновок про те, що для здійснення успішної сек'юритизації активів необхідно дотримуватися таких умов:

1. Обсяг активів повинен бути таким, що забезпечить ефективність проведення сек'юритизації враховуючи значні витрати для проведення такої операції.
2. Активи повинні носити довгостроковий характер.
3. Для відчуження активів не потрібна згодана, а також відсутні додаткові формальності.
4. В Україні доцільно прийняти закону "Про сек'юритизацію банківських активів", закріпивши на законодавчому рівні емісію нових видів цінних паперів, юридичне вирішення проблем пов'язаних з банкрутством емітента таких цінних паперів.
5. Необхідно розширювати права українських банків у сфері емісії цінних паперів, які підтверджують права щодо сек'юритизованих активів.
6. Надавати можливість стороннім інвесторам отримувати право вимоги за кредитними договорами при збереженні за банком обов'язків щодо обслуговування кредиту.
7. Визначити оптимальну систему оподаткування операцій і трансакцій, що проводяться в процесі сек'юритизації. Передача активів не повинна додатково оподатковуватися.

Як вже зазначалося, перспективним напрямком у сфері сек'юритизації активів є здійснення її на основі автокредитів, оскільки продаж авто у кредит зростає значними темпами. Так, за перше півріччя 2007 р. було продано у кредит 400 тис. авто у той час за аналогічний період минулого року цей показник становив 200 тис. авто [132].

Розглянемо можливість здійснення сек'юритизації автокредитів "Укрсиббанком", оскільки саме цьому банку належить найбільша питома вага автокредитів у загальному портфелі, яка становить 16 % або більше 390

млн. дол. (у гривневому еквіваленті – близько 2 млрд. грн.). За 6 місяців 2007 р. “УкрСиббанк” видав 22 тисячі автокредитів [112]. Мінімальний обсяг позик, який доцільно пропонувати інвесторам, за різними оцінками, складає 100–200 млн. дол. При меншому обсязі витрати на різноманітні комісії та збори зроблять подібні запозичення не привабливими для емітента, якому з розрахунку на одну облігацію доведеться переплачувати за послуги організаторам, рейтинговим агентствам, юридичним консультантам і аудиторам [115].

Аналіз якості кредитного портфеля дозволив встановити, що прострочені кредити становлять близько 0,5 % від усього портфеля автокредитів. Даний факт підтверджує, що автокредити мають незначний ризик неповернення кредиту, оскільки забезпеченням виступає застраховане авто.

Отже, можна стверджувати, що “УкрСиббанк” зможе продати посередницькій структурі SPV активи у розмірі 300 млн. дол. (1515 млн. грн.), що зумовить зменшення розміру активів з 29 071 587 тис. грн. до 27 556 587 тис. грн., а це в свою чергу позитивно вплине на розмір адекватності регулятивного капіталу.

Далі необхідно прийняти рішення про кількість траншів. Найбільш доцільно розділити пул кредитів на три облігаційні транші, а саме клас А – 150 млн. дол., клас Б – 100 млн. дол. і клас В – 50 млн. дол. класу, розділивши ризику – 16,7%, 33,3% і 50%. Розподіл облігацій на окремі транші дозволить не тільки структурувати інвесторів, але й зацікавити ширше кола покупців. Таким чином інвестори, які бажають ризикувати найменше, будуть купувати облігації класу А. Якщо ж в першу чергу інвестора зацікавить отримання якомога більшого прибутку і він згоден ризикнути, то облігації класу В саме для нього.

Після визначення кількості траншів, доцільно встановити оптимальну дохідність за облігаціями, враховуючи такі критерії:

- процентна ставка за облігаціями в Україні на рівні 10–12 % [101];

- відсоткова ставка за автокредитами “УкрСиббанка” дорівнює 15 % річних [112];

- основні витрати на присвоєння рейтингу, аудиторські послуги та інше. За оцінками експертів такі витрати становлять близько 0,5–1 % від обсягу.

Оскільки ми пропонуємо проводити традиційну сек’юритизацію, тобто банк продає свої активи SPV, продовжуючи при цьому отримувати відсотки за кредит та погашення основної суми боргу, при цьому він перераховує частину платежів до цільової компанії.

Отже, ми можемо визначити основних учасників сек’юритизації автокредитів:

- банк–оригіна́тор, що надає кредити на купівлю авто;
- клієнти, які отримали кредит у банку, будуть погашати основну суму боргу та сплачувати відсотки за його користування;
- компанія спеціального призначення, яка викупає активи у оригіна́тора;
- інвестори, які здійснюють купівлю цінних паперів, випущених SPV під заставу пулу активів серед них є безпосередньо і банк–оригіна́тор;
- сервісер, який займається обслуговуванням активів;
- аудиторська компанія, яка здійснює аудиторські перевірки;
- хеджер, який здійснює страхуванням валютних та процентних ризиків;
- рейтингові агентства, що визначають рейтинг цінних паперів (який є зазвичай більший ніж рейтинг країни, в якій знаходиться оригіна́тор);
- компанії, які забезпечують додаткові гарантії якості активів.

Більш докладно функції, права та обов’язки учасників сек’юритизації представлені у Додатку Ж.

Відповідно, для обох основних учасників сек'юритизації: для банку–оригінатора та інвесторів можна є позитивні моменти. Для банку сек'юритизація є вигідною оскільки:

- він списує зі свого балансу активи, збільшуючи адекватність капіталу та деякі інші показники;
- залучає додаткове фінансування за рахунок продажу активів компанії спеціального призначення;
- знижується кредитний ризик;
- банк має можливість диверсифікувати джерела фінансування, виходячи на фондовий ринок і знижуючи при цьому вартість залучення капіталу;
- підвищується конкурентноздатність банку, з'являється можливість виходу на іноземні ринки капіталу у результаті присвоєння йому рейтингу провідними рейтинговими агентствами світу;
- досить важливою є можливість зарахування сек'юритизованих цінних паперів до капіталу третього рівня, що в свою чергу дозволить підвищити рівень регулятивного капіталу банку.

Для інвесторів купівля сек'юритизованих цінних паперів є також привабливою, оскільки:

- облігації є забезпеченими активами, які теж мають забезпечення у вигляді застави;
- інвестори мають можливість придбати цінні папери різних класів, що дає змогу диверсифікувати та оптимізувати структуру їх портфелів;
- випущені облігації мають більшу дохідність у порівнянні з корпоративними або державними.

Схематично здійснення сек'юритизації автокредитів комерційними банками України на прикладі АКІБ “УкрСиббанк” можна подати так [140]:

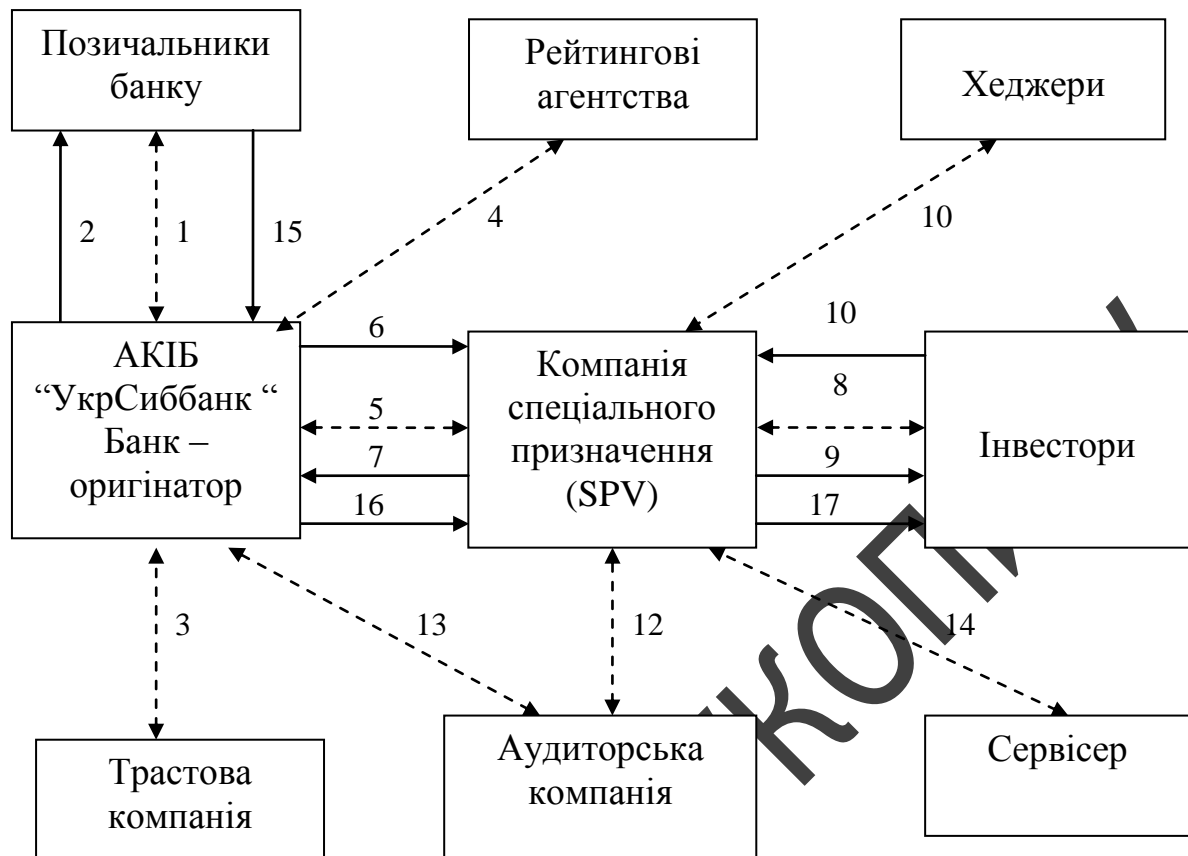


Рис. 2.8. Механізм сек'юритизації автокредитів на прикладі АКІБ "УкрСиббанк"

Пояснення операцій позначених відповідними цифрами представлене у Додатку 3.

Отже, слід зазначити, що в результаті сек'юритизації автокредитів "УкрСиббанку" компанією спеціального призначення будуть випущені цінні папери на загальну суму 300 млн. дол. США (1 515 млн. грн.), що призведе до зменшення розміру активів з 29 071 587 тис. грн. до 27 556 587 тис. грн., а це позитивно вплине на розмір адекватності регулятивного капіталу. З іншого боку, як вже зазначалося, банк-емітент може викупити вже

сек'юритизовані цінні папери, які можна віднести до складу регулятивного капіталу, а саме до його 3-го рівня з коефіцієнтом 0,1–0,2.

Таким чином, проаналізуємо вплив сек'юритизації автокредитів на показники капіталу банку:

По–перше, зменшиться розмір активів, що сприятиме збільшенню адекватності регулятивного капіталу внаслідок кількісного зменшення знаменника у формулі для розрахунку адекватності регулятивного капіталу.

По–друге, регулятивний капітал збільшиться на суму сек'юритизованих цінних паперів. Так, якщо банк викупить у компанії спеціального призначення облігації на суму 200 млн. дол. США (1 010 млн. грн.), то у нього з'явиться можливість зарахувати їх до регулятивного капіталу (капіталу 3-го рівня), наприклад з коефіцієнтом 0,1. Отже капітал збільшиться на 1 010 млн. грн. $0,1 \cdot 101 = 101$ млн. грн.

2.3. Концентрації банківського капіталу шляхом злиття та поглинання

Як свідчить світова та вітчизняна практика, недостатність забезпечення банківськими ресурсами впливає на рівень стабільності та надійності банківської системи в цілому та на конкурентні позиції кожного окремого банку. Погіршення ситуації стосовно рівня достатності капіталу впливає на зниження ліквідності та рентабельності діяльності банківської установи, а при збереженні даної тенденції може призвести до банкрутства банку. Слід зазначити, що за підрахунками вчених, на ліквідацію масштабної банківської кризи центральними банками витрачається близько 17 % річного обсягу ВВП [122].

Таким чином, керівництво банку повинно усвідомлювати, що банкрутство і ліквідація є набагато гіршим вирішенням проблеми низької

капіталізації у порівнянні з об'єднанням. На підтвердження цього слід розглянути розроблені ФСКД у 80–ті роки ХХ ст. заходи щодо боротьби з банківськими кризами на підставі побудови матриці, в рамках якої вирішуються проблеми, пов'язані з банкрутством банку (табл. 2.8) [51].

Таблиця 2.8

Матриця катастроф

Шляхи вирішені проблеми	Банківський статус без змін	Банківський статус змінюється	Банк підлягає ліквідації
Вирішення проблеми в рамках приватного сектора	Банк вирішує проблеми за рахунок коштів акціонерів	Банк поглинається більш вдалим конкурентом	Ні
Вирішення проблеми за допомогою уряду	Банк отримує додаткове фінансування під гарантії уряду	Регулятор допомагає знайти банк, зацікавлений у придбанні невдалого колеги	Ні
Вирішення проблеми урядом	Банк отримує додаткове фінансування від уряду	Банк підлягає націоналізації	Банк ліквідують

Аналізуючи матрицю (див. табл. 2.8) можна зробити висновок, що банк повинен підлягати ліквідації тільки на останньому етапі, коли в ситуацію втручається регулятор. Спочатку вирішувати ситуацію, наприклад у випадку низького рівня капіталу, повинен банк самостійно у рамках приватного сектора, тобто він може залучити інвесторів, провести додаткову емісію

цінних паперів, тощо. Якщо такий шлях вирішення проблеми неможливий або не дає позитивного результату, тоді слід звернути увагу на пропозиції інших фінансово–кредитних установ щодо злиття чи поглинання з останніми. Саме такий шлях вирішення проблеми низької капіталізації ми пропонуємо у дисертаційному дослідженні. Слід зазначити, що у запропонованих вище шляхах пряме втручання держави не є обов’язковим, тобто банк вирішує свої проблеми методами, характерними для ринкових умов. І лише після того, як йому не вдається підвищити рівень свого капіталу за рахунок коштів акціонерів або шляхом об’єднання, у вирішення ситуації втручається держава шляхом рефінансування банку під гарантії держави чи його націоналізації. Але найгіршим виходом, причому не лише для банку, а й для всієї фінансової системи і економіки країни в цілому, є ліквідація банку. Як правило, припинення діяльності фінансової установи певною мірою підриває довіру до банківської системи, а також може призвести до кризи банківської системи взагалі.

В Україні зазначеній проблемі приділяється також достатньо уваги. Згідно з Законом України “Про банки і банківську діяльність” основними формами реорганізації банків є злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно–правової форми [103].

Злиття передбачає припинення діяльності двох або кількох як юридичних осіб та передачу всіх майнових прав і зобов’язань цих банків до новоствореного банку [103].

Приєднання передбачає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу всіх майнових прав і зобов’язань до іншого банку на правах філії чи без відкриття філії [103].

Виділення полягає у створенні одного чи більше банків, до яких згідно розподільчого акту переходить частина майнових прав і зобов’язань банку, який підлягає реорганізації [103].

У результаті поділу припиняється діяльності одного банку як юридичної особи при цьому відбувається передача усіх його майнових прав і зобов'язань новоствореним банкам [103].

Реорганізація може проводитися за ініціативи зборів акціонерів або за рішенням суду.

У світовій практиці виділяють такі банківські злиття та поглинання залежно від географічного аспекту [68]:

1. Національні банки приєднують інші банки всередині країни внаслідок внутрішньої угоди поглинання. Прикладом є поглинання фінансовою групою Chemical Bank банку Chase Manhattan Bank у США, а також дружнє горизонтальне злиття Mitsubishi Bank з Bank of Tokyo у Японії й родинне поглинання швейцарським банком Credit Swiss іншого швейцарського банку Swiss Voikbank.

2. Поглинання закордонного банку у результаті міжнародної угоди (cross-border deal). Прикладом такої угоди є диверсифіковане поглинання Гонконгською і Шанхайською Банківськими Корпораціями англійського банку Midland Bank.

3. Міжсегментні угоди у межах фінансово-банківського сектора (між банками й страховими компаніями, комерційними банками й інвестиційними банками, інвестиційними банками і страховими компаніями) також поділяються на внутрішні та міжнародні.

Враховуючи становище банківської системи слід розробити механізм і форми реорганізації, передбачити міру втручання в цей процес держави та центрального банку.

Для світової практики характерне створення певних органів та організацій, на які покладено функції вирішення проблем реорганізації, а також надання допомоги банкам у цей період та ухвалення нормативних документів, що регулюють процеси реструктуризації. Проілюструємо шляхи регулювання процесів реорганізації у різних країнах [90]:

- у США це Антитрестівський закон Германа 1890 р., Закон Клейтона 1914 р., Директиви Міністерства юстиції США 1968 р., Закон про банківські злиття 1960 р.;

- у Швеції існує Відомство з питань підтримки банків;
- в Індонезі – Агенція з банківської реструктуризації;
- у Таїланді – Фонд розвитку фінансових інститутів та Корпорація з управління активами;

- у Росії Агентство з реструктуризації кредитних установ, Закон РФ “Про реструктуризацію кредитних установ”, Положення “Про особливості реорганізації банків у формі злиття та приєднання”

Як вже зазначалося, в Україні процеси реорганізації регулюються Законом України “Про банки і банківську діяльність”. Звісно, недостатньо одного закону, який би регулював процеси такого рівня, тому існує необхідність прийняття відповідних нормативних документів та створення органів, які б займалися процесами реорганізації у банківській сфері України.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України для вирішення актуальних проблем найбільш прийнятними формами реорганізації є злиття та поглинання.

Основними причинами злиття та поглинання є наступні:

- підвищення рівня капіталізації банківської системи;
- розширення спектра банківських послуг;
- освоєння нових ринків;
- поліпшення репутації банку;
- уникнення банкрутства окремого банку, що дискредитує банківську систему країни в цілому;
- підвищення частки банку на ринку окремих послуг;
- можливість залучення кваліфікованих кадрів;
- захист від недобросовісної конкуренції;
- зниження витрат та собівартості банківських послуг та інші.

Отже, злиття та поглинання, на нашу думку, дозволять українським банкам вирішувати найбільш актуальну проблему – низьку капіталізацію банківської системи України. В той же час, існують й деякі інші шляхи вирішення проблеми капіталізації, такі як: додаткова емісія акцій та збільшення капіталу за рахунок прибутку.

Емісія нових акцій приводить до зростання капіталу першого рівня за умови, що емітовані акції викупляються за вищою ціною ніж їх номінал. Додатковий випуск акцій приводить до зниження впливу окремих акціонерів. Але при цьому існує ймовірність виникнення асиметрії інформації між акціонерами та керівництвом банку, що в свою чергу може призвести до зниження ціни акцій банку, а звідси – й до зниження вартості банку. Щоб уникнути асиметрії інформації, менеджменту банку необхідно проводити збори акціонерів, на яких слід повідомляти про сучасний стан банку, проблеми, що виникли, а також мету, з якою здійснюється випуск акцій. При цьому необхідно пропонувати викупити акції спочатку існуючим акціонерам, а також передбачити варіант виплати дивідендів не у грошовій формі, а у вигляді акцій.

Аналіз злиттів та поглинань свідчить про збільшення курсу акцій банку, який збираються приєднати. Дж. Сінкі (молодший) проаналізував досвід США у сфері злиттів та поглинань і виявив, що протягом тижня після оголошення про поглинання ціна акцій банків, що приєднуються, зростає на 11,5 %, а ціна акцій банків-покупців знижується на 1,5 %. У разі відмови регулюючих органів від поглинання ціна акцій банку, який приєднують, знижується на 7,3 %, але виграш все рівно становить 4,2 %, що є позитивним моментом для банку [122].

Як вже зазначалося вище, збільшити капітал банку можна шляхом внутрішньої капіталізації за рахунок прибутку, який отримано в результаті активних операцій банку. У той же час однією з основних характеристик надійного та стійкого банку є ліквідність. Але чим вище рівень ліквідності банку, тим менша у нього можливість отримати більший прибуток, тобто

збільшити капітал і реалізувати потенціал із залучення ресурсів. Зазвичай високий рівень ліквідності можуть дозволити собі тільки великі банки. Середні та невеликі банки намагаються мінімізувати обсяг ліквідних активів для того, щоб отримати прибуток для підтримання капітальної бази. Враховуючи протиріччя між показниками ліквідності та прибутковості банку, використання даного способу є неприйнятним в умовах, що склалися в Україні.

Доцільності проведення процесу злиття чи поглинання визначається після аналізу майбутніх доходів та витрат, чи зросте при цьому ринкова вартість об'єднання та на скільки збільшиться прибуток акціонерів банку.

Недостатньо просто провести реорганізацію, потрібно оцінити її результат. Стратегія злиття та поглинання як стимулюючий фактор передбачає досягнення ефекту синергії. Він виникає у випадку, коли витрати на дві або більше банківські послуги будуть менші, ніж їх вартість окремо. Якщо для виробництва двох продуктів використовують один і той же ресурс, то ефект масштабу відображається формулою $2 + 2 = 3$ з точки зору витрат, проте $2 + 2 = 5$ – на виході продукції. Це і є суть ефекту синергії [58].

Проведемо аналіз злиттів та поглинань, які відбулися в Україні протягом 1999–2005 рр. (табл. 2.9).

У дисертаційному дослідженні було проведено аналіз, щодо визначення ефекту синергії, проведених в Україні злиттів та поглинань. Були проаналізовані суми розмірів капіталу, активів та зобов'язань до об'єднання банків та після за допомогою такої формули:

$$S = \sum K_n^1 - \sum K_n^0, \quad (2.2)$$

де n – кількість банків;

S – синергетичний ефект;

K_n^1 – сумарний капітал (активи, зобов'язання) об'єднаного банку;

K_n^0 – сумарний капітал (активи, зобов'язання) кожного банку до об'єднання

Отримані результати представлені у Додатках И, К, Л.

Таблиця 2.9

Перша хвиля найбільш відомих злиттів і поглинань у банківському секторі України

Назви банків	Рік проведення злиття/поглинання
“Євроцентр”– “Вікторія”	1999
“Автокразбанк” – “Universal Bank”	1999
“Столичний” – “Арманд”	1999
“Укргазбанк” – “Укрнафтогазбанк”	1999
“Укргазбанк” – “Сервіс”	1999
“Надра” – “Киево–Печерський” – “Слобожанщина”	2000
“Аваль” – “Еталон”	2002
“Укргазбанк” – Філія “Західбудгазбанку” – 2 філії “Енергобанку”	2002
Український банк торгового співробітництва – “Інпромбанк”	2003
“Дністер” – “Західбудгазбанк”	2004
Австрійська група Райффайзен – “Аваль”	2005

*Джерело: Слияния и поглощения в Украине [125]

Проаналізувавши дані вказаних додатків, можна зробити висновок, що в результаті майже всіх об'єднань (виняток – Австрійська група Райффайзен та банк “Аваль”) сума капіталів банків до об'єднання є більшою, ніж після нього. Позитивний ефект настає лише після трьох місяців (так звані “вирішальні сто днів”. Аналогічна ситуація склалася з зобов'язаннями та активами банків.

Злиття чи поглинання вважається успішним якщо виконуються наступні умови:

1. Вірно поставлені цілі, які необхідно досягнути у результаті злиття чи поглинання.
2. Задачі, які необхідно виконати, відповідають поставленим цілям та конкретній ситуації.
3. Правильно вибрано об'єкт для об'єднання.
4. Кожний етап досконало спланований та розроблений висококваліфікованим спеціалістом.
5. Здійснюється ефективний менеджмент у перші сто днів після злиття чи поглинання.

Оскільки основною метою злиття та поглинання банків є збільшення капіталу банку, то доцільним у цій ситуації був би вибір банку зі значним розміром капіталу. В Україні зливалися та поглиналися банки з незначними розмірами капіталу. Проаналізувавши розмір капіталу банків, що об'єднувалися, можна зробити висновок, що більшість банків, зокрема: “Євроцентр”, “Вікторія”, “Автокразбанк”, “Universal Bank”, “Столичний”, “Арманд”, “Укргазбанк”, “Сервіс”, “Києво–Печерський” та “Слобожанщина” на момент об'єднання мали капітал у розмірі від 2268 тис. грн. (“Сервіс”) до 9350 тис. грн. (“Слобожанщина”).

До наступної групи банків, яку ми виділили у результаті дослідження, входять банки з розміром капіталу від 10 до 100 млн. грн. Це такі банки як: “Надра”, “Еталон”, “Дністер”, “Західбудгазбанк”. І остання група, що була нами виділена, – це банки, розмір капіталу яких перевищує 100 млн. грн. До неї входять банки “Аваль” та “Райфайзенбанк”. Проведений аналіз свідчить, що позитивний результат (у нашому випадку ефект синергії) отримано саме у результаті об'єднання банків, які ми віднесли до третьої групи. Їх сумарний капітал до злиття становив 1966990 тис. грн., а після об'єднання – 2935860 тис. грн., у той час, коли жодне інше злиття не дало позитивного результату [95].

Аналіз злиттів та поглинань свідчить про початок процесу об'єднання банківського капіталу в Україні, який продовжувався й в 2006–2007 рр., але мав дещо інший характер. Загальний обсяг злиттів та поглинань на українському ринку становив у 2006 р. 110 угод на загальну суму 4,9 млрд. дол. США, що становить близько 5,5 % ВВП.

Лідером відносно обсягу угод став фінансовий сектор України – 17 угод на загальну суму 2,88 млрд. дол. США, 12 банків перейшли у власність фінансових груп з Європи, власниками двох банків стали Росіяни [125].

Отже, можна зробити висновок, що 2006 р. характеризувався підвищеним інтересом іноземних інвесторів до банківського сектора України, що суттєво відрізняє його від злиттів та поглинань у 1999–2005 р., для яких були характерними об'єднання між вітчизняними банками.

У лютому 2006 р. було підписано договір про викуп 85,42 % акцій АКБ “Укрсоцбанк” Італійським Банком Intesa. Ціна угоди становила 1,16 млрд. дол. США, індекс ціни до капіталу – 5,8 [95].

Березень 2006 р. характеризувався вже двома подіями:

- французький Credit Agricole підписав угоду про купівлю 98 % акцій українського АТ “Індустріально–Експортний Банк”. Ціна угоди становила 260 млн. дол. США, індекс відношення ціни до капіталу – 6,45;
- було завершено злиття українського банку “Мрія” з російським “Внешторгбанком”, шляхом купівлі останнім 98 % акцій банку – цілі, за ціною 70 млн. дол. США. [95].

18 квітня 2006 року європейський лідер ринку фінансових послуг – французький BNP Paribas – завершив угоду про купівлю 51 % акцій “УкрСиббанку” за ціною 150 млн. дол. США [95].

Фінансовий холдинг з Чехії PPF Group у травні 2006 р. підписав угоду про купівлю (100 %) невеличкого вітчизняного банку “Приватінвест”, що займав 135 місце за активами та входив до групи “Приват”. Експерти оцінюють вартість цієї угоди приблизно у 10 млн. дол. США [95].

У травні 2006 р. відбулася купівля 95 % акцій ЗАТ “АКБ Львів”, за ціною 5 млн. дол. США ісландським ТОВ “Нью Прогрес Холдинг” [95].

Після невдалого злиття “Райффайзенбанк Україна” та банку “Аваль” у червні 2006 р. був підписаний договір щодо продажу “Райффайзенбанк Україна” (100 %) угорському “ОТР Bank”. Ціна, за оцінками експертів становитиме приблизно 812 млн. дол. США [95].

У липні 2006 р. було підписано угоду про купівлю 99,34 % акцій ВАТ “Банк Універсальний” за ціною 49 млн. дол. США грецьким “EFG Eurobank” [95]. Того ж місяця відбулася купівля 100 % акцій недавно створеного (у січні 2006 р.) українського банку “Престиж” австрійським “Erste Bank” [95].

У серпні 2006 р. ЗАТ “Банк “Руський стандарт” придбав українське товариство з обмеженою відповідальністю “АІС-банк” за ціною 12 млн. дол. США [95]. Цього ж місяця відбулася подія, що привернула до себе увагу: українська страхова компанія “Альфа-Гарант”, яка є власністю “Укрпромбанку” викупила 35 % акцій вірменського ЗАТ “Армбізнесбанк” за ціною 4 млн. дол. США [95].

Латвійський “Ogres Komercbank” здійснив купівлю близько 20 % пакетів акцій декількох українських компаній, що дозволило йому придбати дещо у спрощеному порядку 69 % акцій АКБ “Легбанк” у жовтні 2006 р. за ціною 25 млн. дол. США [95].

У кінці 2006 р. були підписані дві угоди на купівлю:

- польським “Getin Holding” 81,8 % акцій ВАТ “АКБ “Прикарпаття” (орієнтовна ціна 35 млн. дол. США);

австрійським “Volksbank AG” 98 % акцій ВАТ “Електрон Банк” (ціна угоди 71 млн. дол. США).

7 лютого 2007 р. шведський банк “Swedbank” підписав угоду, а у липні відбувся продаж 100 % акцій “ТАС – Комерцбанку” та “ТАС-Інвестбанку” за ціною 735 млн. дол. США [95].

У травні 2007 р. грецький “Piraeus Bank” підписав договір про купівлю 78 % українського “Міжнародного комерційного банку”, орієнтовну ціну визначено на рівні 58,56 млн. дол. США [95].

У наступному місяці “Ощадбанк” Росії підписав угоду щодо купівлі 100 % акцій ЗАТ “Банк НРБ”, очікувана ціна передбачалася на рівні 100 – 140 млн. дол. США [95].

Отже, можна зробити висновок, що в Україні швидкими темпами розвиваються процеси злиття та поглинання, які можна умовно поділити на два етапи:

1. Об’єднання відбуваються, в основному між вітчизняними банками (1999–2005 рр.).

2. Купівля іноземними інвесторами українських банків (2006–2007 рр.). Так, у 2005 році кількість банків з іноземним капіталом становила 23 одиниці, у червні 2007 р. – 42 банки, з них 17 – зі 100 % – ним іноземним капіталом, питома вага яких становить близько 30 % усього банківського сектора України.

Висновки до другого розділу

З метою забезпечення реальної капіталізації Національний банк України на законодавчому рівні встановлює вимоги до банків стосовно розміру основних банківських показників. Виходячи з цього, залежно від дотримання банками встановлених нормативів банки поділені на п’ять груп: добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані, критично недокапіталізовані. До кожної з цих груп застосовується певний інструментарій, основною метою якого є підвищення капіталізації банківської системи. Проведений у дисертаційному дослідженні

аналіз свідчить про незначну ефективність вищезазначених заходів впливу зі сторони Національного банку України.

Слід також зазначити, що якість банківського капіталу в Україні також не відповідає світовим нормам через велику частку в ньому малонадійних складових. Найбільш стійкою та надійною складовою банківського капіталу виступає статутний капітал. Але в останні роки в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіці особливої актуальності набуває економічний капітал, тобто той, який дозволяє банку покривати основні види ризиків: кредитний, ринковий та операційний. Виходячи з цього, для банків необхідно запропонувати методика, яка дозволяла б йому проводити діагностику капіталізації банківської установи за такими основними напрямками: визначення основних показників, що впливають на рівень капіталізації банківської установи; аналіз рівня достатності капіталу; ефективність використання ресурсів; виявлення факторів, які визначитимуть рівень капіталу банківської установи у майбутньому.

Отже, у цьому розділі запропонована методика визначення ризиковості діяльності, диверсифікації та концентрації капіталу. Слід зазначити, що дана методика включає показники, що відображають розмір капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність використання, управління банку залученими коштами, а також прибутковість активних операцій банку та емісійної діяльності. Пропонується алгоритм прийняття рішень після розрахунку та аналізу групи показників, що характеризують ефективність управління в банку. Одним з основних моментів, на які слід звернути особливу увагу, є те, що всі показники необхідно розраховувати у динаміці. Залежно від розміру та динаміки показників кожен банк можна віднести до певної групи, для якої характерні певні проблеми з банківським капіталом. Запропонований алгоритм включає чотири етапи у результаті яких і буде виділено п'ять груп банків. Проведений аналіз за даною методикою одного з українських банків, що входить до першої десятки, дозволяє вже на першому етапі діагностики виявити наявні у банку проблеми з капіталізацією та потреби у негайному

застосуванні превентивних заходів щодо запобігання подальшому погіршенню фінансового стану.

Динамічною тенденцією для сучасного фінансового ринку є розвиток процесів злиття та поглинання, які можна умовно поділити на два етапи: перший – об'єднання (в основному) між вітчизняними банками (1999 – 2005 рр.); другий – купівля іноземними інвесторами українських банків (2006 – 2007 рр.).

Виходячи з цього, досить дискусійним є питання присутності іноземного капіталу у банківському секторі України, який за офіційними даними перевищує 30 %. Тому, на наш погляд, досить прийнятними є принципи взаємності та консолідованого нагляду. Принцип взаємності дасть змогу українським банкам, що виходять на зовнішні ринки мати більш привабливі умови діяльності в країнах – реципієнтах. Завдяки консолідованому нагляду українські наглядові органи матимуть змогу контролювати діяльність іноземних банків.

При цьому також слід чітко визначити граничну межу питомої ваги іноземного капіталу чи то в сукупному капіталі усієї банківської системи, або у капіталі окремого банку. Слід визначити, що в Україні відсутнє законодавче квотування присутності іноземного капіталу в національній банківській системі. Тому, на наш погляд, слід визначити максимально допустимий розмір іноземного капіталу, який не повинен перевищувати третини від загального. Якщо у окремого банку розмір капіталу вищий за 25 %, то до нього слід застосовувати вищезазначені принципи та приділяти йому підвищену увагу.

У розділі проаналізована можливість використання такого перспективного напрямку підвищення капіталізації банківських установ, як сек'юритизація автокредитів, що позитивно вплине на збільшення регулятивного капіталу банку, а також адекватності регулятивного капіталу.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях: [142, 143, 145].

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1. Підвищення конкурентноздатності банківської системи шляхом створення банківських об'єднань

Проведений аналіз злиттів та поглинань у фінансовому секторі України свідчить про відсутність досягнення позитивного синергетичного ефекту, який виражається у концентрації банківського капіталу. Це спричиняє необхідність розробки механізму проведення процесу злиття чи поглинання, який повинен включати ряд послідовних етапів, які допоможуть досягти поставленої мети. Виходячи з цього, першим етапом є встановлення оптимальних цілей.

Другий етап полягає у зборі й обробці інформації відносно: історії банку; спектра послуг, які він пропонує, особливо слід звернути увагу на найбільш перспективні; кількості філій; місця розташування банку та його філій; основних акціонерів; іміджу банку та вітчизняному та світовому ринках та інше.

Третім етапом є визначення території діяльності кожного з банків. Для цього необхідно визначити, яку частку ринку займає кожен банк у певному регіоні України. Найбільшу увагу необхідно приділити тому банку, який займає найбільшу частку ринку в області.

Четвертий етап допоможе визначитися з банками, які займають лідируючі позиції у наданні тієї чи іншої послуги. Для цього необхідно визначити частку ринку, яку займає кожен з банків у наданні певного виду

послуг зокрема: кредитування, депозитна діяльність, операції з цінними паперами, валютні операції, інвестиційна діяльність, розрахунково–касове обслуговування, інтернет–банкінг, факторинг, форфейтинг, консультаційні послуги, лізинг.

Якщо поглинаючий банк більш детально цікавиться певним видом послуг, то у цьому випадку доречним є більш детальний аналіз такої послуги. Ми пропонуємо приділити більшу увагу аналізу такої сфери діяльності банків, як депозитна, оскільки вона є джерелом залучених коштів, що використовуватимуться для проведення активних операцій банку, які принесуть прибуток, а той, у свою чергу капіталізується банком. Також на пильну увагу заслуговують такі перспективні послуги, як трастові, інтернет–банкінг, факторинг, сек'юритизація та інші, які дозволять банку отримувати більші прибутки, що в подальшому теж будуть капіталізовані.

П'ятий етап – вибір потенційного об'єкта для укладення угоди. Виходячи з того, що метою злиття є збільшення капіталу банку, нами було визначено десять основних характеристик потенційних банків–мішеней, які в подальшому сприятимуть отриманню позитивного синергетичного ефекту. Ми пропонуємо методику визначення найбільш оптимального об'єкта для об'єднання, користувачами якої будуть банки, що бажають збільшити розмір капіталу за рахунок злиття чи поглинання. Слід зазначити, що у такому випадку кожен банк свідомо без тиску з боку регулятора має можливість приймати рішення щодо вибору банку для можливого об'єднання. З урахуванням вищезазначеного для кожного банку слід заповнити таблицю такої форми (табл. 3.1).

Слід зазначити, що кожному з показників було присвоєно бальну характеристику від 1 до 5, тобто банк, який має найкраще значення даного показника, отримує п'ять балів. Чим більше відхилення у кожного з показників від оптимального значення тим менше балів він отримує.

Таблиця 3.1

Показники вибору найбільш привабливого об'єкта для злиття чи поглинання

Показник	Кількість балів				
	5	4	3	2	1
Капіталізація банківської установи	Відноситься до 1 групи	Відноситься до 2 групи	Відноситься до 3 групи	Відноситься до 4 групи	Відноситься до 5 групи
Темп росту прибутку	Мають тенденцію до збільшення	Стабільний ріст прибутку	Зниження росту прибутку	Прибуток відсутній	Характерна збиткова діяльність
Клієнтська база	Постійно зростає, орієнтована широке коло	Зростає лише окремих сегмент	Не змінюється	Зменшується лише за окремими сегментами	Зменшується
Якість активів	Стандартні активи	Субстандартні	Сумнівні	Безнадійні	
Діапазон послуг	Банк пропонує всі види послуг	Коло послуг обмежене	Коло клієнтів обмежене	Коло послуг та клієнтів обмежені	Спеціалізація на одному виді послуг
Якість менеджменту	Менеджмент банку на всіх рівнях прозорий та високоефективний	Менеджмент банку є достатньо ефективним, але недостатньо прозорим	Недостатня ефективність менеджменту середньої ланки	Керівництво та стратегія банку часто змінюються	Не можливо визначити реальних власників
Імідж банку	Банк має позитивний імідж як на території країни походження так і за її межами	Банк має позитивну репутацію на території країни походження	Банк відомий лише обмеженому колу учасників	Існують передумови до виникнення сумнівів у надійності банку	Банк має негативний імідж
Питома вага на ринку	$d \geq 10\%$	$5\% \leq d < 10\%$	$2\% \leq d < 5\%$	$1\% \leq d < 2\%$	$d < 1\%$
Географія банку	Розгалужена мережа філій та відділень	Філії та представництва наявні лише у деяких регіонах	Філії та відділення лише у регіоні розташування головного банку	Банк має лише відділення	Відсутні філії та відділення
Цінова політика банку	Постійно переглядається та регулюється з урахуванням ринкових умов	Банк працює за середньо ринковими цінами	Зміни відбуваються досить повільно	Не гнучка, майже не змінна	Ціни вищі ніж у конкурентів

*Розроблено автором

Важливе місце при розрахунку інтегрального показника вибору оптимального банку—“мішені” для проведення злиття чи поглинання займає визначення значущості кожного з десяти запропонованих показників.

Для вирішення цієї задачі було використано метод ієрархій Т. Сааті, оскільки вищеперераховані показники утворюють нечітку множину [116]. Для визначення пріоритетності показників необхідно побудувати матрицю, яка є квадратною, діагональною та зворотньою симетричною:

$$A = a_{ij} \quad (3.1)$$

де a_{ij} показує у скільки разів більший ступінь переваги елемента u_i над елементом u_j ;

i, j – від 1 до n ;

n – кількість елементів.

Рівень пріоритетності визначаємо за шкалою Сааті, відповідно до якої:

1 – перевага u_i над u_j відсутня,

3 – незначна перевага u_i над u_j ;

5 – значна перевага u_i над u_j ;

7 – явна перевага u_i над u_j ;

9 – абсолютна перевага u_i над u_j ;

2, 4, 6, 8 – проміжні порівняльні оцінки.

Власний вектор знаходиться з наступної системи рівнянь [116]:

$$\begin{cases} A * W = \lambda \max * W \\ W_1 + W_2 + \dots + W_n = 1 \end{cases} \quad (3.2) ,$$

де A – матриця попарних порівнянь;

λ_{\max} – максимальне власне значення матриці A ;

W – координати власного вектора.

Виходячи з того, що основна мета об'єднання банків у даному дисертаційному дослідженні визначена як збільшення капіталізації банківської установи, за допомогою експертного методу визначено, що основним базовим показником є капіталізація банківської установи. Власний вектор у такому випадку має такий вигляд:

$$\begin{cases} u_1, u_2, u_3, u_4, u_5, u_6, u_7, u_8, u_9, u_{10} \\ 5, 5, 5, 5, 5, 4, 3, 2, 1, 1 \end{cases} \quad (3.3)$$

де u_1 – географія банку;

u_2 – питома вага на ринку;

u_3 – імідж банку;

u_4 – діапазон послуг;

u_5 – клієнтська база;

u_6 – якість менеджменту;

u_7 – цінова політика;

u_8 – якість активів;

u_9 – темп зростання прибутку;

u_{10} – капіталізації банківської установи.

За допомогою програмного пакета Matlab було побудовано матрицю попарних порівнянь та отримано наступні ступені значущості:

- для капіталізації банківської установи та темпу зростання прибутку – 0,2500;
- якість активів оцінена у 0,1250;
- цінова політика та якість менеджменту на рівні 0,0625 кожний;
- клієнтська база, діапазон послуг, імідж банку, питома вага на ринку та географія банку у 0,0500 відповідно.

Виходячи з цього інтегральний показник оптимального вибору банку–“мішені” матиме такий вигляд:

$$I_k = 0,2500 \cdot C + 0,2500 \cdot P_r + 0,0500 \cdot K + 0,1250 \cdot A_q + 0,0500 \cdot S + 0,0625 \cdot M_q + 0,0500 \cdot I + 0,0500 \cdot M_v + 0,0500 \cdot G + 0,0625 \cdot P_p \quad (3.4)$$

де I_k - інтегральний показник оптимального вибору банку–“мішені”;

C – капіталізація банківської установи, розрахована за методикою, запропонованою у роботі;

P_r – темп зростання прибутку;

K – клієнтська база;

A_q – якість активів;

S – діапазон послуг;

M_q – якість менеджменту;

I – імідж банку;

M_v – питома вага банку на ринку;

G – географія діяльності;

P_p – цінова політика банку.

З метою отримання позитивного синергетичного ефекту потрібно вибрати банк для якого значення інтегрального показника визначення банку–“мішені” максимальне.

Використаємо запропоновану методикою для визначення найбільш привабливого банку для об’єднання. У результаті діагностики рівня

капіталізації банківської установи визначено, що кожен з трьох потенційних банків належить до п'ятої групи та має проблеми з капіталізацією, які потребують негайного вирішення. Діяльність першого банку направлена на надання такого виду послуги як надання кредитів населенню України, в основному за середньо ринковими цінами, при цьому філіальна мережа недостатньо розгалужена, обсяг ринку незначний (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні показники діяльності банку, який спеціалізується на наданні кредитів населенню

Показник	Характеристика	Кількість балів
Капіталізація банківської установи	Належить до 5-ї групи	1
Темп зростання прибутку	Має стабільне зростання прибутку	4
Клієнтська база	Клієнтська база стабільна, але при цьому не збільшується	3
Якість активів	Більшість активів відносяться до категорії субстандартних	4
Діапазон послуг	Спеціалізація на одному виді послуг	1
Якість менеджменту	Менеджмент банку достатньо ефективний, але не досить прозорий, дуже важко визначити реальних власників банку	4
Імідж банку	Має позитивну репутацію на території країни походження	4
Питома вага на ринку	Близько 3%	3
Географія діяльності банку	Філії та представництва – не у всіх регіонах	4
Цінова політика банку	Банк працює за середньоринковими цінами	4

Використовуючи дані таблиці 3.2 та формулу 3.4 знайдемо інтегрований показник для банку, який спеціалізується на наданні кредитів населенню, він дорівнює 5,25

Проаналізуємо діяльність універсального банку, який постійно розширює спектр своїх послуг, збільшуючи при цьому свою присутність на ринку за допомогою відкриття нових філій, що, в свою чергу, приводить до зниження темпів зростання прибутку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Основні показники діяльності універсального банку, який займається активним відкриттям своїх філій у різних регіонах

Показник	Характеристика	Кількість балів
Капіталізація банківської установи	Належить до 5-ї групи	1
Темп зростання прибутку	Зниження темпів зростання прибутку	3
Клієнтська база	Постійно зростає, орієнтована на широке коло клієнтів	5
Якість активів	Більшість активів відносяться до категорії субстандартних	4
Діапазон послуг	Банк пропонує всі види послуг	5
Якість менеджменту	Недостатня ефективність менеджменту середньої ланки	3
Імідж банку	Має позитивну репутацію	5
Питома вага на ринку	Близько 7%	4
Географія банку	Розгалужена мережа філій та представництв	5
Цінова політика банку	Банк працює за середньо ринковими цінами	4

Використавши дані таблиці 3.3 та формулу 3.4 отримаємо інтегральний показник для банку на рівні 4,825.

Проаналізуємо діяльність банку, який також є універсальним, але пропонує обмежене коло послуг, орієнтуючись на обслуговування великих клієнтів, процентну політику переглядає досить часто залежно від ринкових умов, маючи при цьому бездоганну репутацію (табл. 3.4).

Основні показники діяльності банку, який займається обслуговуванням великих клієнтів

Показник	Характеристика	Кількість балів
Капіталізація банківської установи	Належить до 5-ї групи	1
Темп зростання прибутку	Стабільний	4
Клієнтська база	Зростає лише окремий сегмент	4
Якість активів	Більшість активів відносяться до категорії субстандартні	4
Діапазон послуг	Діапазон послуг обмежений	4
Якість менеджменту	Ефективний на всіх рівнях	5
Імідж банку	Має позитивну репутацію	5
Питома вага на ринку	Близько 2%	3
Географія банку	Розгалужена мережа філій та представництв	5
Цінова політика банку	Постійно переглядається та регулюється з урахуванням ринкових умов	5

Використовуючи дані таблиці 3.4 та формулу 3.4 знайдемо інтегральний показник для банку, який спеціалізується на наданні кредитів населенню, він дорівнює 6,2375

Порівнюючи інтегральні показники визначення банку—“мішені” для трьох проаналізованих банків, можна зробити висновок, що найбільш привабливим об’єктом для об’єднання є третій банк, у якого наявні тенденції до збільшення темпів прибутку за рахунок ефективного та прозорого менеджменту на всіх ланках, а також гнучкої процентної політики відповідно до ринкових умов.

Якщо злиття чи поглинання відмінно сплановане та організоване висококваліфікованими спеціалістами, то воно приведе до посилення конкурентноздатності банків (зростають обсяги капіталу, активів, кількість клієнтів, доступ до ресурсів та інше), підвищення ринкової частки нового об’єднання і, як результат, зростає ефективність всього банківського сектора.

Як вже зазначалося, вирішальними для банку є перші 100 днів після об'єднання. На цьому етапі необхідно зберегти ті позитивні сторони, які мав кожен з банків до об'єднання, а також враховуючи відмінності двох різних корпоративних культур, не допустити назрівання конфлікту і ускладнення ситуації. Після того як ситуація стабілізувалася, не існує прямої загрози, слід використовувати позитивні сторони обох банків, проаналізувати нові можливості, які з'явилися в результаті злиття. Після детального аналізу слід перейти до реалізації нових можливостей.

Існує ряд причин, через які банки не хочуть об'єднуватися. Власники вважають, що краще мати власний недокапіталізований банк, ніж бути акціонером більшого. Оскільки, наявність певної частини акцій дає змогу лише брати участь в управлінні банком, ухваленні основних рішень, у той час як своїм банком можна розпоряджатися на власний розсуд. В умовах непрозорості, що склалася в Україні, досить важко провести якісний аудит, результатом цього може бути приєднання банку, у якому є проблемні кредити, значна заборгованість з боку банку та інше.

Виявлені у дисертації тенденції свідчать про експансію іноземного капіталу у банківський сектор України та низьку конкурентноздатність українських банків. Одним з можливих шляхів виходу з такої ситуації є укрупнення вітчизняних банків шляхом злиття та поглинання між собою. Стимулювати ці процеси повинні Національний банк України та законодавча влада шляхом вдосконалення законодавства, яке регулює процеси об'єднання. При цьому слід зазначити, що банки повинні зрозуміти, що злиття та поглинання більш привабливе рішенням проблеми, ніж банкрутство та ліквідація, при яких втрачається довіра не лише до конкретного банку, але й до банківської системи в цілому, що в свою чергу не може не вплинути на стан економіки країни.

Ще одним важливим моментом, на який слід звернути увагу, є вибір об'єкта для об'єднання. Приймати таке рішення потрібно виходячи з того, злиття з яким банком допоможе вирішити проблему низької капіталізації, а

не просто викупити будь-який проблемний банк, який продається за низькою ціною. Для того, щоб правильно вибрати об'єкт для злиття чи поглинання, нами запропонована методика, користувачами якої в першу чергу є банки, які бажають, щоб об'єднання принесло позитивний синергетичний ефект. Проведений аналіз злиттів та поглинань між українськими банками свідчить про низьку ефективність останніх, бо більшість об'єднань відбувалася між незначними за розмірами капіталу банками, у той час як іноземні банки намагаються купити банки, що входять до першої двадцятки за основними показниками. Така ситуація обумовлена і тим, що крупні банки не бажають зливатися, а поглинути одне одного не можуть.

У дисертаційній роботі нами проведений аналіз іноземної експансії українських банків, що викликає занепокоєння через втрату суверенітету банківської системи. Це є негативною тенденцією і тому, що іноземні банки отримуватимуть надприбутки на вітчизняному просторі, а українські – змушені будуть або ліквідуватися, або поглинутися іноземцями. Виходячи з цього, можна стверджувати, що такі перспективи є загрозливими для національних банків, і вони повинні зрозуміти, що виходом з цієї ситуації є злиття чи поглинання з вітчизняними банками або ж створення більш крупних банківських об'єднань, наприклад, холдингів.

Так, одним із шляхів вирішення проблеми реформування банківської системи еволюційним шляхом без тиску зверху, тобто без нав'язування рішень з боку законодавчої та виконавчої влади є створення банківського холдингу.

Згідно з українським законодавством, зокрема законом України “Про банки і банківську діяльність” банківська холдингова група – це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки [103]. При цьому материнському банку повинно належати більше 50 відсотків акціонерного або пайового капіталу чи голосів кожного з дочірніх банків. Дочірній банк не має права володіти акціями материнського банку. У разі, якщо дочірній банк набув право власності на акції материнського банку, він зобов'язаний

відчужити їх у місячний термін [103]. Банківські холдингові групи дозволяється створювати при умові, якщо угода про їх створення передбачає покладення на головний банк певні додаткові організаційних функцій стосовно банків – членів групи, а також створюєть система управління спільною діяльністю [103]. Нагляд за діяльністю банківської холдингової групи здійснюється на консолідованій та індивідуальній основі [103]. При цьому доречно проаналізувати переваги та недоліки створення банківського холдингу на базі українських банків (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Переваги та недоліки створення банківських холдингів

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростає конкурентоспроможність вітчизняних комерційних банків. 2. Відбувається концентрація та консолідація банківського капіталу. 3. Банки–учасники холдингу не втрачають своєї юридичної незалежності, на відміну від інших форм об'єднання. 4. Значно збільшується ресурсна база, що дозволяє видавати великі кредити без погіршення виконання нормативів. 5. Кошти декількох банків можуть бути в найкоротші терміни зібрані у єдиний вагомий інвестиційний проект. 6. Банківський холдинг створить серйозну конкуренцію іноземним банкам, що активно виходять на український фінансовий ринок. 7. Відбувається диверсифікація ризиків, що є найкращою з можливих гарантій надійності і стійкості фінансової структури 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна та ускладнення організаційної структури створеного об'єднання. 2. Виникає проблема прозорості діяльності банківського холдингу. 3. Складність системи управління, що потребує нових підходів до менеджменту об'єднання. 4. Збільшується кількість ризиків, зокрема відсоткове покриття заборгованості материнської компанії. 5. Існує загроза розподілу холдингу на окремі складові. 6. Створення монополії на ринку фінансових послуг

**Розроблено автором*

Виходячи з аналізу переваг та недоліків створення банківського холдингу, слід чітко усвідомлювати, що будь-який процес або явище має позитивні та негативні моменти, але при цьому пам'ятати, що рішення про доцільність необхідно ухвалювати лише після їх ретельного співставлення.

Отже, ми пропонуємо проаналізувати доцільність створення банківського холдингу на базі українських банків з метою підвищення конкурентноздатності вітчизняної банківської системи. При цьому необхідно виробити стратегії щодо аналізу можливих сценаріїв створення банківського холдингу. У другому розділі дисертаційного дослідження за допомогою індексу концентрації Херфіндаля–Хіршмана було розраховано індекс концентрації банківського капіталу (розмір на рівні 342,4), що підтверджує низьку концентрацію капіталу серед банківських установ в Україні. При цьому монополізованим ринок вважається, якщо $I_{hh} \geq 1\,800$. Отже, в Україні існує значний потенціал щодо концентрації та консолідації банківського капіталу, тому проаналізуємо можливі варіанти створення банківського холдингу в Україні, визначивши позитивні та негативні моменти.

Перший гіпотетичний варіант, який є фактично неможливим, але ми його розглянемо – це створення єдиного банківського холдингу в Україні, що включав би всі банки України, яких на червень 2007 р. налічувалося 173. Загальна сума капіталу у даному випадку буде дорівнювати 50 637 млн. грн, індекс концентрації – 10000, що говорить про повну монополію банківської справи в країні. Така монополія у банківському секторі в свою чергу має ряд недоліків, серед яких:

- відсутність повної конкуренції між банками у боротьбі за клієнта;
- монопольне встановлення цін на банківські продукти та послуги;
- відсутність у банків стимулу до впровадження інновацій;
- досвід Радянського Союзу свідчить, що неможливе ефективне функціонування банківської системи за наявності навіть двох банків (а в нашому випадку – це взагалі лише один банківський холдинг).

Проте необхідно зазначити й ряд переваг:

- створення сильного конкурентноздатного вітчизняного холдингу у порівнянні з іноземними банками;
- концентрація та консолідація банківського капіталу;
- можливість вкладення значних інвестицій у розробку новітніх технологій та інше.

Розглянемо можливість створення банківського холдингу на базі банків, питома вага капіталу яких становить більше 1 %. Серед таких банків на червень 2007 р. слід зазначити: “Приватбанк” (8,681 %), “УкрСиббанк” (7,016 %), “Райффайзен банк Аваль” (6,814 %), “Укрексімбанк” (5,353 %), “Укрсоцбанк” (4,315 %), “Надра” (3,227 %), “Ощадбанк” (2,886 %), “ПУМБ” (2,821 %), “ОТП Банк” (2,622 %), “Брокбізнесбанк” (2,378 %), “Альфа банк” (2,363 %), “Форум” (2,020 %), “Фінанси і кредит” (1,946 %), “Кредитпромбанк” (1,922 %), “Укрпромбанк” (1,898 %), “Укргазбанк” (1,341 %), “Хрещатик” (1,289 %), “Правекс-банк” (1,284 %), “Фінансова ініціатива” (1,264 %), “Південний” (1,222 %), “Тас-Комерцбанк” (1,182 %), “ВТБ Банк” (1,153 %), “Інг Банк Україна” (1,108 %), “ВіЕйБі Банк” (1,103 %), “Родовід банк” (1,048 %) [101]. Розрахуємо за формулою 2.1 індекс концентрації Херфіндаля–Хіршмана, який буде дорівнювати 4 671,905, що свідчить про монополю владу створеного банківського холдингу. Проаналізуємо наслідки цього процесу для банківської системи.

По-перше розмір капіталу новоствореного холдингу дорівнюватиме 34 753,62 млн. грн. або 4964,80 млн. євро. Такий розмір капіталу дозволить холдингу видавати великі суми кредиту, робити значні інвестиції, не хвилюючись при цьому про виконання інших нормативів, встановлених Національним банком України. Слід також відмітити, що ризики при цьому диверсифікуються, розподіляючись серед декількох банків, знижуючи загрозу банкрутства та дефолту.

По-друге, банківський холдинг буде досить конкурентноздатним в порівнянні з іноземними банками, що викличе довіру з боку потенційних

інвесторів, а також акціонерів. Це дозволить залучати додатково кошти шляхом емісії акцій та облігацій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, відкриє перспективи сек'юритизації активів.

До недоліків слід віднести те, що ринок буде монополізованим, тому інші банки (яких більше 100) не витримають такої конкуренції і будуть змушені або приєднуватися до банківського холдингу, або ліквідуватися, або знайти нові шляхи конкурентної боротьби. Також до недоліків слід віднести і складність визначення материнського банку, оскільки кожен з банків захоче взяти такі повноваження на себе.

Розглянемо ситуацію, коли у банківський холдинг об'єднаються невеличкі за розміром капіталу банки, тобто ті, питома вага яких менше одиниці (їх на червень 2007 р. близько 130). Отже, на ринку банківських послуг діятимуть 25 банків, розмір капіталу яких є більшим у порівнянні з банками, які будуть об'єднані у банківський холдинг. Розрахуємо за формулою 2.1 індекс концентрації Херфіндала–Хіршмана, він дорівнюватиме 1 300,289.

Такий індекс характеризує конкурентний ринок, тому ми можемо стверджувати, що в даному випадку банки України здійснюватимуть свою діяльність в умовах конкуренції. Конкурентне середовище у фінансовій сфері є досить розповсюдженим та позитивним явищем у країнах з ринковою економікою, але нам слід звернути увагу чи матиме створений банківський холдинг достатній рівень капіталу. Розрахунки показують, що в результаті об'єднання банківський холдинг матиме у своєму розпорядженні капітал на рівні 16 158,768 млн. грн. або 2 308,395 млн. євро. Такий розмір капіталу є майже вдвічі менший від того, який матиме банківський холдинг, створений з двадцятки найбільших за розміром капіталу банків, а його розмір буде незначним у порівнянні з капіталом західних європейських банків. Проте він буде досить значним у порівнянні з капіталом кожного з банків до об'єднання у холдинг.

За такого сценарію на ринку діятимуть 25 банків та один банківський холдинг, співвідношення банківського капіталу при цьому буде наступним: 34 753,62 млн. грн. до 16 158,768 млн. грн. Питома вага найбільшого становитиме 4 419,811 млн. грн.

Отже, можна зробити висновок, що на фінансовому ринку з'явиться банківський холдинг з капіталом, що майже у чотири рази перевищує той, який має у своєму розпорядженні найбільший банк України за сучасних умов, тому все ж таки новоствореному холдингу належатиме переважна частина капіталу банківської системи. Але при цьому слід зазначити, що об'єднані банки будуть досить незначними за розміром, тому дуже важко буде визначити материнський банк.

Розглянемо ситуацію, коли до складу банківського холдингу увійдуть майже всі банки, за винятком “Ощадбанку”, “Укресімбанку” (ці банки є державними) та “Приватбанку” (він є найбільшим за розміром капіталу в Україні).

У цьому випадку індекс концентрації Херфіндаля–Хіршмана дорівнюватиме 7 014,63, а розмір капіталу становитиме 42 297,79 млн. грн. або 6 042,54 млн. євро. Таким чином, на ринку буде створена монопольна конкуренція, тобто діятимуть два державні банки (“Ощадбанк” і “Укресімбанк”), один крупний банк (“Приватбанк”) та банківський холдинг. Така ситуація характерна для ринкових відносин, оскільки тут вже існує конкуренція на ринку. У той же час холдинг володітиме (хоча і не досить значним у порівнянні з розвиненими європейськими країнами) банківським капіталом, що дозволить видавати більші суми кредитів та робити значні за обсягом інвестиції, а ризик при цьому буде диверсифікований. Також слід зазначити, що створений банківський холдинг буде конкурентноздатним у порівнянні з іноземними банками, а також викличе довіру з боку потенційних інвесторів, дасть змогу успішно проводити випуск акцій та облігацій, що дозволить збільшувати капітал банків більшими темпами.

Отже, ми розглянули варіанти створення на базі українських банків одного банківського холдингу. Тепер проаналізуємо можливість та наслідки створення двох банківських холдингів: перший – на базі 33 банків, розмір капіталу яких становить менше 100 млн. грн. але більше 70 млн. грн. Питома вага капіталу вказаних банків у сукупному обсязі становить від 0,139 до 0,196 %, а також один з десятки найбільших банків за розміром капіталу – “Надра” (розмір капіталу – 1 643,183 млн. грн., питома вага – 3,227 %). До другого холдингу увійдуть банки, з капіталом меншим за 70 млн. грн., та питоною вагою меншою, ніж 0,139 %, а також “Укрсоцбанк” (розмір капіталу – 2 197,118 млн. грн., питома вага – 4,315 %).

У результаті таких реорганізацій на фінансовому ринку здійснюватимуть свою діяльність 74 банки та два холдинги, при цьому індекс концентрації Херфіндаля–Хіршмана дорівнюватиме 438,107, що свідчить про наявність конкуренції і не створює жодних передумов для монополізації банківського сектору України. Капітал новостворених холдингів становитиме при цьому 4 429,615 млн. грн. та 4 667,719 млн. грн. відповідно, при цьому капітал “ПриватБанку” складе 4 419,811 млн. грн., що майже дорівнює капіталу кожного з холдингів.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що у результаті об’єднання банків з найменшим рівнем капіталу у два холдинги на банківському ринку України буде створено конкурентне середовище, при цьому зникнуть неконкурентноздатні банки з низьким рівнем капіталу, що дозволить українській банківській системі захиститися від іноземної експансії, яка набирає значних обертів останнім часом. При цьому обидва холдинги увійдуть до першої п’ятірки банків.

Виходячи з вищезазначеного слід зауважити, що нами запропоноване механічне віднесення банків до холдингів залежно від розміру їх капіталу. Звичайно, основною метою більшості банків не є надання банківських послуг, деякі з них створені під конкретні проекти, але слід наголосити, що всі українські банки повинні зрозуміти, що в сучасних умовах жорсткої

конкуренції у фінансовому секторі, а також необхідності виконання нормативів, встановлених регулятором, вони мають лише три шляхи продовження своєї діяльності: перший – бути поглинутим іноземним банком, другий – бути ліквідованим, третій, який, на нашу думку є найбільш оптимальним, – приєднатися до банківського холдингу. Не виключена ситуація, що деякі з банків не захочуть приєднатися до банківського холдингу, а підуть якимось іншим шляхом, але все ж таки створення двох банківських холдингів можливе і воно в свою чергу дозволить вирішити цілу низку проблем, починаючи з підвищення рівня капіталізації і закінчуючи збільшенням конкурентноздатності вітчизняного фінансового сектору.

Підсумовуючи вищезазначене, порівняємо різні варіанти створення банківських холдингів на базі українських банків (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Варіанти створення банківського холдингу на базі українських банків

Кількість банків та холдингів	Сума капіталу у найбільшого учасника фінансового ринку, млн. грн.	Індекс концентрації	Рівень монополізації
Один холдинг	50 637,00	10 000,00	Абсолютна монополія
Один холдинг та більше 100 невеликих банків (питома вага капіталу менша ніж 1 %)	34 753,62	4 671,91	Достатньо монополізований
Один холдинг та 25 банків, питома вага капіталу яких більша ніж 1 %	16 158,77	1 300,29	Ринок конкурентний
Один холдинг, два державні банки та один комерційний (“ПриватБанк”)	4 419,81	7 014,63	Монопольна конкуренція
Два холдинги та 74 банки	4 667,72	438,11	Конкурентний ринок

Отже, можна зробити висновок, що створення двох банківських холдингів дозволяє відпрацювати на практиці всі нюанси нової державної стратегії перетворення фінансової системи, а також вирішити питання низької концентрації та капіталізації банківської системи України. Але при цьому слід зазначити, що банки слід заохотити, стимулювати їх до об'єднання у холдинги. З боку держави, на наш погляд, доцільно взяти наступні заходи:

- затвердити на законодавчому рівні процедури злиття та поглинання, зробивши їх простішими;
- послабити податковий тягар та забезпечити дотримання нормативів для банків на період об'єднання та певний час після нього;
- необхідно дати банкам зрозуміти, що процедури злиття та поглинання є кращими, ніж ліквідація або банкрутство;
- розробити стратегічну програму щодо процесів реструктуризації банківського сектора та довести її до відома банків.

Також необхідно провести консультативно–роз'яснювальну роботу, яка допоможе банкам проаналізувати економічну доцільність та ефективність об'єднання у порівнянні з втратою конкурентноздатності, яка є однією з причин банкрутства.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, необхідно ще раз підкреслити, що банки повинні зрозуміти, що вирішити проблему низької капіталізації можна різними шляхами, але при цьому їм потрібно вибирати той, який є більш ймовірним та найменш витратним як для самої банківської установи, так і для системи в цілому, тобто не приведе до виникнення криз та інших катаклізмів.

3.2. Обґрунтування підходів до функціонування системи страхування депозитів та її вплив на рівень капіталізації банків

Як вже зазначалося у попередніх розділах, залучені кошти є одним з основних джерел для проведення активних операцій банку. Тому для банків досить позитивною тенденцією є збільшення депозитів як фізичних так і юридичних осіб. Попередній аналіз також дає підстави стверджувати, що саме процентним доходам належить найбільша питома вага серед усіх доходів банку. Отже ефективна діяльність банку, отримання прибутків дасть змогу збільшити розмір капіталу банку за рахунок прибутку.

Для подолання значного темпу інфляції, який є характерним для 2008 р. Національний банк України вирішив проводити жорстку монетарну політику, скоротивши пропозицію грошей. Це призвело до того, що юридичні особи почали забирати свої гроші з рахунків у банках. Вперше за останні п'ять років Національний банк України зафіксував нехарактерне для весняного сезону зменшення обсягу депозитів вітчизняної банківської системи на 2,6 млрд. грн. при цьому зменшилися як валютні вклади (на 1,5 млрд. грн.) так і гривневі (на 1,1 млрд. грн.). Зменшення депозитних ресурсів привело до зниження обсягу ресурсної бази, відобразилось на зростанні активів банківської системи, темпи якого вже у травні 2008 року становили лише 1 %, у порівнянні з 4,1 % відповідного періоду минулого року [101].

Основною перешкодою для зростання депозитних джерел банку є ризик неповернення коштів вкладникам. Починаючи з 1992 р. в Україні припинили свою діяльність 10 банків: “Слов’янський”, “Україна”, “Прем’єрбанк”, “ОЛБанк”, “ІнтерКонтинентБанк”, “Росток–банк”, “Наш банк”, “Алонж”, “КУБ”, “Гарант”. При цьому слід зазначити, що лише два перші належали групі найбільших банків. За даними Національного банку

України, близько 3 % усіх вкладників або 29 327 чоловік втратили свої вклади. Отже, можна стверджувати, що більшість депозитів збанкрутілих банків були компенсовані їх вкладникам і вирішальна роль у цьому процесі належала Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який було створено у 1998 р. Слід зазначити, що в більшості розвинутих країн дана проблема вже давно вирішувалася за допомогою створення різноманітних фондів страхування депозитів (ФСД) [136].

Серед різних національних ФСД не існує єдності в тому, які саме види депозитів в банку підлягають страховому покриттю [129]. Лише 10 з національних ФСД у світі страхують всі види депозитів. Сучасні ФСД страхують депозити як фізичних, так і юридичних осіб, оскільки економічна суть вкладу не залежить від особи вкладника. В Україні страхуванню підлягають лише вклади фізичних осіб.

Виходячи з цього, ми вважаємо за доречне в Україні гарантувати повернення депозитів незалежно від особи вкладника, тобто як фізичним так і юридичним особам. Такий крок дасть змогу залучити більшу суму коштів за рахунок вкладів юридичних осіб, які в даному випадку стануть більш захищеними, що викличе довіру з боку суб'єктів господарювання. Висновок щодо доцільності гарантування вкладів юридичних осіб зроблено після аналізу динаміки вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання (рис.3.1).

Аналізуючи структуру зобов'язань банків України, слід зазначити, що найбільша питома вага належить коштам фізичних осіб та суб'єктам господарювання, при цьому питома вага останнього була більшою до 2004 р. коли відбулося збільшення вкладів населення. Така тенденція свідчить з одного боку, про підвищення довіри до банків з боку населення, що звичайно є досить позитивним. Але у той же час зменшуються кошти суб'єктів господарювання, що є досить негативним явищем та вимагає прийняття певних заходів щодо залучення останніх у банківську систему, оскільки обсяг цих коштів в економіці значний. Саме з цією метою ми пропонуємо

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб переіменувати у Фонд гарантування депозитів (ФГД), який повинен також гарантувати повернення вкладів суб'єктів господарювання на рівні з коштами фізичних осіб.

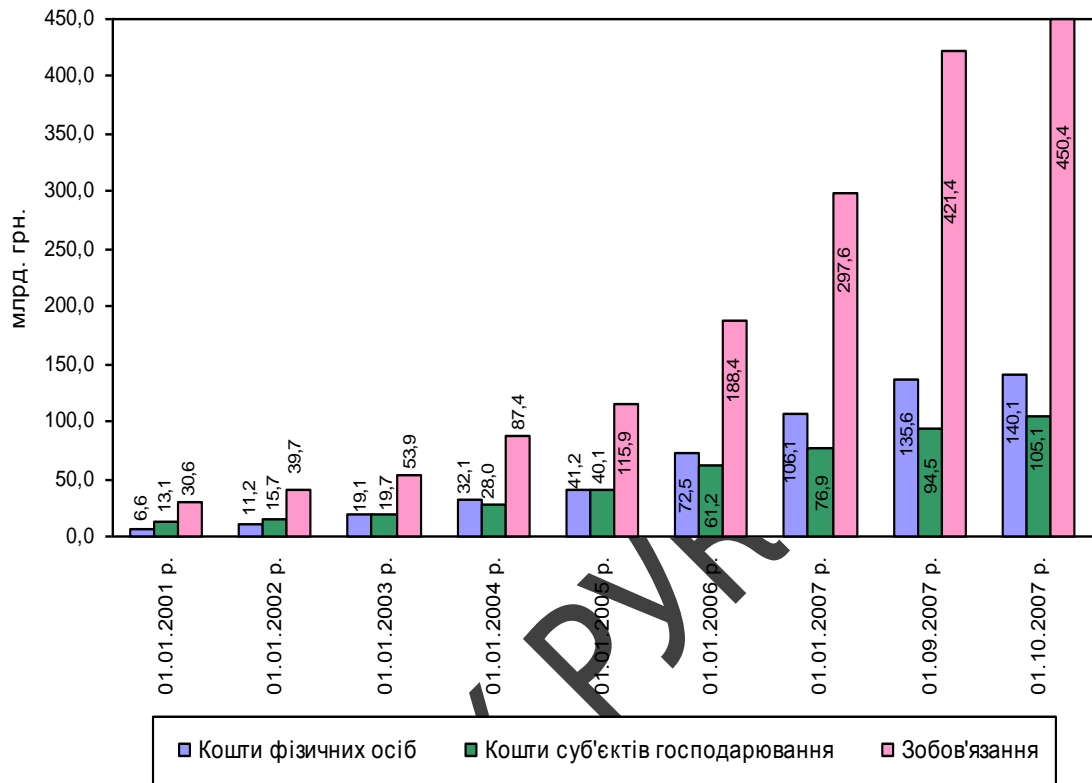


Рис. 3.1. Динаміка структури зобов'язань банків України

*Побудовано за: Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65 [96].

Такий захід дозволить підвищити довіру до банківської системи з боку як фізичних так і юридичних осіб, що в свою чергу сприятиме збільшенню ресурсної бази банківської системи України.

Необхідно також гарантувати повернення депозитів незалежно від валюти вкладу, оскільки страхування депозитів лише у національній валюті може призвести до низької пропозиції іноземної валюти, а також сприяти відтоку капіталу за кордон.

З огляду на реальний вплив ФСД на стан банківського сектору економіки, одним з найістотніших моментів регулювання є встановлений законодавством чи договором ліміт страхового покриття. Існують два основні способи встановлення суми страхового покриття – на один депозит чи на одного вкладника [129]. У випадку встановлення ліміту на один депозит не повністю діє принцип обмеженого покриття, тому що його легко обминути відкривши декілька рахунків у різних банках.

Виходячи з цього, встановлення ліміту страхового покриття на одного вкладника за його банківськими рахунками – найпоширеніший і найоптимальніший підхід. У той же час подібний спосіб вимагає чіткої системи моніторингу з боку страховика депозитів за всіма рахунками конкретного вкладника. Розмір страхового покриття в кожній країні безпосередньо залежить від рівня розвитку національно банківської системи та політики держави щодо сприяння залученню вкладів у банки.

В Україні існує встановлення ліміту страхового покриття на одного вкладника за його банківськими рахунками у розмірі 50000 грн., починаючи з 2007 р. При цьому слід зазначити, що спочатку сума страхового покриття дорівнювала 1200 грн., потім відбулися підвищення. Так, у 2003 р. спочатку її було збільшено до 1500 грн., а потім до 2000 грн.; у 2004 році – до 3000 грн.; у 2005 – до 5000 грн.; 2006 – спочатку до 8000 грн., а потім – до 15000 грн. відповідно [136].

У результаті порівняння динаміки збільшення виплат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з розміром вкладів фізичних осіб було визначено коефіцієнт кореляції між даними показниками на рівні 0,97, що свідчить про наявність прямого тісного зв'язку між ними. Графічно даний зв'язок представлено на рис. 3.2

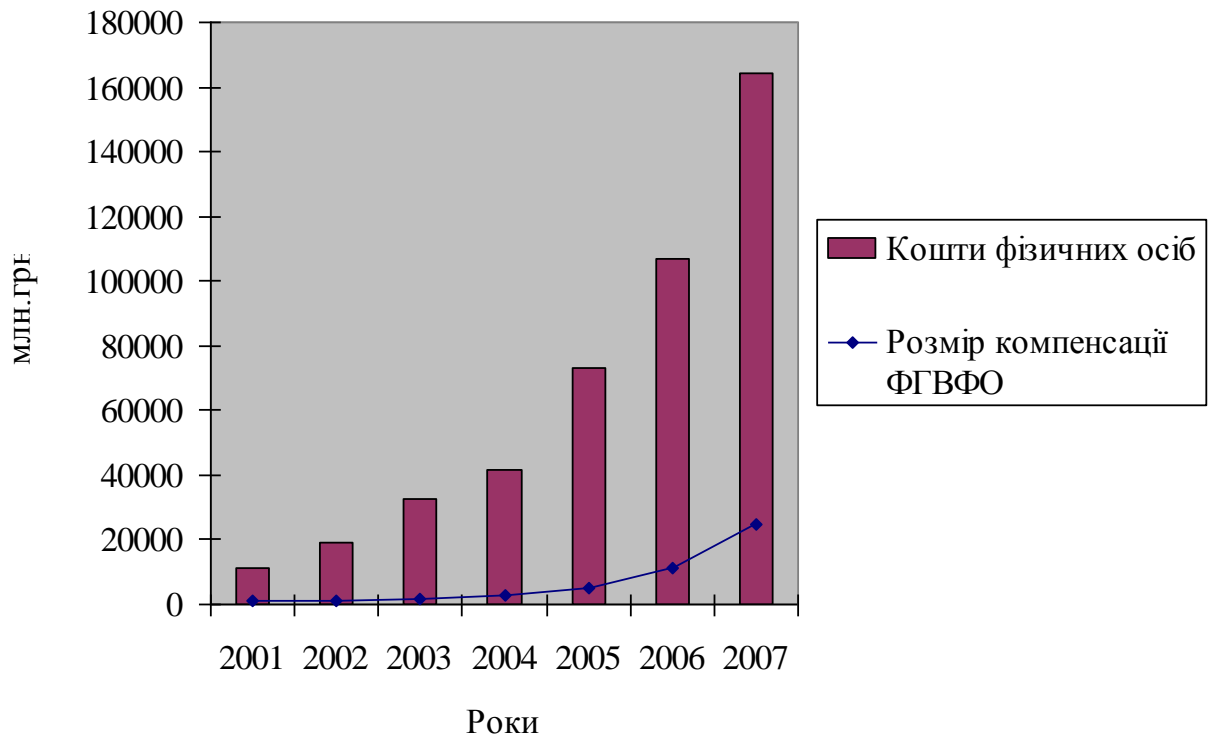


Рис. 3.2. Динаміка вкладів фізичних осіб та розміру компенсації ФГВФО в Україні за 2001 – 2007 р.

**Побудовано за: Офіційний сайт ФГВФО [136].*

Слід зазначити, не всі вклади є меншими за максимальну суму страхового покриття, тому клієнти, які мають депозити на суму більшу, ніж 50 тис. грн. бажають повернути всі свої кошти, але це залежить від суми та ліквідності активів банку банкрута.

Окрім компенсатора вкладів фізичних осіб Фонд гарантування вкладів фізичних осіб виконує функції ліквідатора, допомагає банку вживати превентивні заходи щодо попередження банкрутства. При цьому слід зазначити, що коло виконуваних функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб обмежене у порівнянні з деякими економічно розвиненими країнами.

Особливістю діяльності Федеральної компанії страхування депозитів (ФКСД) в США є те, що остання виконує не тільки функції зі страхування депозитів, але й наглядові та регулятивні повноваження з контролю за

платоспроможністю депозитних установ. Тому ФКСД притаманні ознаки не лише страховика депозитів, а й органу банківського нагляду [129]. Також ФКСД виконує функції ліквідатора банків та ощадних асоціацій, у разі неплатоспроможності реорганізовує їх, продає активи, надає кредити для фінансового оздоровлення проблемних банків тощо.

Отже, можна стверджувати, що Федеральна компанія страхування депозитів допомагає банкам вирішити низку проблем у випадку банкрутства, використовуючи наступні процедури [51]:

а) ліквідація банку – ФКСД приймає на себе всі активи та пасиви банку банкрута, проводить безпосередньо виплати застрахованим вкладникам, продаючи після цього активи і таким чином покриває свої витрати;

б) злиття з банком–покупцем – ФКСД знаходить банк, який згоден прийняти на себе активи та пасиви банку–банкрута, за умови, що ФКСД відшкодує втрати;

в) надання відкритої допомоги, що може бути виражене у купівлі поганих активів у випадку неплатоспроможності;

г) створення “мостових банків” – створюється тимчасовий “мостовий банк”, який протягом певного часу закінчує процедуру ліквідації банку з використанням процедур виплат та розпродажу;

д) утримання від вимог щодо капіталу банку – введення тимчасових пільг відносно вимоги до капіталу, якщо труднощі банку пов’язані з вкладеннями в суспільно значущі галузі господарства.

В Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює наступні функції [136]:

– відшкодовує кожному вкладнику банку, який є учасником або (тимчасовим учасником) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, втрати у розмірі, визначеному відповідно до Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, з лютого 2007 р. розмір відшкодування становить 50000 тис. грн;

- проводить перевірки правильності розрахунків та контроль за своєчасністю та повнотою перерахування зборів банками; у випадку недотримання певних норм та строків порушує перед Національним банком питання про застосування до банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду заходів впливу та у разі порушення ними норм Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” та приводить їх у дію;

- публікує в офіційних засобах масової інформації звіт про свою діяльність, реєстр банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду, а також інформацію про зміни в реєстрі;

- встановлює для банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду у визначеному ним порядку обов'язкові стандарти – вимоги щодо їх членства у Фонді;

- набуває право кредитора стосовно банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду на всю суму, що підлягає відшкодуванню, з дня настання недоступності вкладів.

Аналізуючи вітчизняний досвід діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід зазначити, що виплати вкладникам банку починаються після оголошення банку банкрутом не пізніше, ніж через два місяці після початку ліквідації, протягом трьох місяців. Але при цьому, як свідчить вітчизняна практика, більшість банків, що мають фінансові труднощі, не бажають визначати себе банкрутом, намагаючись знайти нового інвестора, звертаючись за допомогою до Національного банку України. Такий процес може тривати більше року, банк при цьому не виплачує своїм вкладникам кошти, а його фінансовий стан суттєво не покращується. З метою уникнення таких ситуацій доречно було б частину функцій щодо введення тимчасової адміністрації, пошуку потенційних інвесторів, а також банків, які бажають злитися або поглинути банк, що має фінансові труднощі, перекласти в Україні на Фонд гарантування депозитів.

Проаналізувавши основні переваги та недоліки вищезазначених процедур банкрутства банків (Додаток М) можна стверджувати, що

оптимальним інструментом для України є злиття з банком–покупцем. Доцільно також у сучасних умовах надати Фонду гарантування депозитів повноважень щодо вибору найбільш правильного банку для проведення процедури злиття чи поглинання.

Слід зазначити, що ліквідація банку досить часто буває розтягнута у часі. Так згідно з чинним законодавством вона на повинна перевищувати три роки, хоча банк “Україна” ліквідують вже протягом семи років. Зазвичай процедура банкрутства не тільки підриває імідж усієї банківської системи, але й не завжди досягаються поставлені цілі. Введення тимчасової адміністрації досить часто українськими банками оскаржується у суді, що в свою чергу затягує процес відшкодування вкладів [136].

Важливим також є питання визначення умов, за яких повинно здійснюватися відшкодування вкладів. Такими можуть бути наступні: визнання вкладів недоступними або їх заморожування; відкликання центральним банком ліцензії у разі визнання неспроможності банку виплатити розміщені у ньому вклади; оголошення банку банкрутом та початок процедури його ліквідації. На нашу думку, найбільш доречною в Україні буде політика швидкого реагування, тобто Фонд гарантування депозитів повинен бути не лише загальною касою, але й надавати певний вид допомоги банку.

У той же час у світових Системах страхування депозитів (ССД) не існує прецеденту наділення страховика депозитів таким широким спектром повноважень, як це відбулося в США. Варто відзначити таку характерну ознаку європейських ССД, як зближення стандартів та правил функціонування національних ФСД у контексті інтеграційних економічних процесів. Цей процес був започаткований Директивою Ради ЄС № 94 / 19 / ЄС від 30 травня 1994 р. щодо схем гарантування депозитів. Згідно з директивою, були введені уніфіковані правила функціонування схеми страхування депозитів у країнах–членах ЄС, які ґрунтуються на таких засадах [129]:

1. Страхуванню підлягають всі депозити за винятком міжбанківських депозитів, усіх інструментів, що потрапляють під визначення власних коштів кредитної установи, а також депозитів, щодо яких існує підозра про їх кримінальне походження. Під депозитом розуміють будь-яке кредитове сальдо на рахунку фізичної чи юридичної особи, яке підлягає сплаті кредитною установою відповідно до вимог законодавства або договору, а також будь-який борг, підтверджений виданим кредитною установою свідоцтвом.

2. За виключенням окремих випадків жодна кредитна установа не має права приймати вклади, якщо вона не є учасником ССД.

3. Національні схеми страхування депозитів поширюються на вкладників у філіях, заснованих кредитними установами в інших країнах-членах ЄС. Філії кредитних установ поза межами ЄС повинні мати структуру відшкодування закладами, еквівалентну тій, що існує в ЄС.

4. Ліміт страхового відшкодування повинен бути не нижчим за 20000 євро. Цей ліміт розраховують за сукупністю вкладів на одного вкладника.

5. Кредитні установи зобов'язані надавати вкладникам вичерпну інформацію про схему гарантування, що застосовується до їхніх вкладів.

6. Виплату страхового відшкодування має здійснити страховик депозитів у термін, що не перевищує трьох місяців від моменту настання недоступності вкладу.

7. Національні страховики депозитів мають пріоритетне право на відшкодування фактично сплаченого страхового покриття за вимогами вкладників до кредитної установи у межах процедури ліквідації останньої згідно з нормами національного законодавства.

Незважаючи на індивідуальні особливості ССД у кожній країні, європейський досвід уніфікації правил страхування депозитів вказує на тенденцію до гармонізації національних ССД, яка зумовлена глобальним транскордонним поширенням банківського бізнесу в усьому світі. Слід

зазначити, що Україна теж приймає активну участь у цих процесах інтеграції, тому повинна чітко визначити основні пріоритети діяльності вітчизняного Фонду гарантування депозитів.

Досить дискусійним питанням залишається визначення джерел формування коштів Фонду гарантування депозитів та розмір внесків банків–учасників. Практика зарубіжних країн, довела, що держава повинна приймати участь у діяльності системи страхування депозитів, особливо у період банківських криз.

Враховуючи вищезазначене, а також той факт, що банківська система України є недостатньо фінансово стійкою, слід зазначити, що держава повинна приймати на себе деякі зобов'язання зі страхування депозитів, хоча однозначно визначити їх розмір і форми дуже складно. Тому Фонд гарантування депозитів повинен функціонувати як самостійна, державна організація, основною метою діяльності якої є не отримання прибутку, а підвищення довіри до банківської системи України, і як результат – зростання її стійкості та надійності. Основними джерелами формування коштів Фонду гарантування депозитів повинні бути, звичайно, кошти фінансово–кредитних організацій, які є учасниками Фонду, при цьому слід зазначити, що лише вони мають право залучати депозити від фізичних та юридичних осіб.

На сьогодні розмір внеску до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні є уніфікованим для усіх банків, а саме: первинний внесок – один відсоток від статутного фонду, а також кожні півроку – 0,25 % загальної суми вкладів фізичних осіб та відсотків за ними. Ми вважаємо, що у такій ситуації не враховується ступінь ризику конкретного банку, оскільки чим ризиковіша діяльність конкретного банку, тим більша ймовірність появи у нього проблем із виконанням зобов'язань перед вкладниками.

Виходячи з цього, банки, які здійснюють більш ризикові операції повинні сплачувати вищі страхові внески, ніж банки, що ведуть зважену

ризикову політику. Диференціацію внесків на практиці здійснити досить важко у зв'язку зі складністю об'єктивного визначення ступеня ризику діяльності конкретного банку.

Вирішити дану проблему, на наш погляд, можна шляхом визначення ризиковості діяльності банку, на основі розрахунку певних економічних показників, зокрема: нормативу адекватності регулятивного капіталу (нормативу платоспроможності банку), відношення залученого капіталу до власного, питомої ваги проблемних кредитів у загальному обсязі, співвідношення між депозитами та капіталом, відношення депозитів та активів банку, рентабельності капіталу та активів, співвідношення темпів приросту прибутку, активів та депозитів. Розглянемо економічний зміст кожного показника та формулу для його розрахунку (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Основні економічні показники, що характеризують ризиковість діяльності

Показник	Формула	Економічний зміст	Порогове значення
Адекватність регулятивного капіталу	$H_2 = \frac{K}{E_{RWA}}$ де K – капітал; E_{RWA} – еквівалент зважених за ризиком активів	Визначає необхідний розмір капіталу для покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків	Мінімальне значення дорівнює 8 %
Коефіцієнт залежності	$\frac{Z_k}{B_k}$ де Z_k – залучений капітал; B_k – власний капітал	Показує наскільки банк залежить від зовнішніх джерел фінансування	Залучений капітал не повинен перевищувати власний більш ніж у сім разів
Якість кредитів	$\frac{Pk}{Ck}$ де P_k – проблемні кредити; C_k – загальна сума кредитів	Визначає частку проблемних кредитів у загальній сумі кредитів, значний розмір сигналізує про проблеми	Критичне значення 1,5 %
Коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом	$\frac{D}{K}$ де D – депозити; K – капітал	Вказує на співвідношення між депозитами та капіталом, тобто яка частина депозитів забезпечена капіталом банку	Відношення не повинно бути більшим ніж у шість разів

продовження табл. 3.7

Коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку	$\frac{D}{A}$, де D – депозити; A – активи банку	Показує наскільки активні операції банків забезпечені депозитними ресурсами	Граничне значення дорівнює 80 %
Рентабельність капіталу	$\frac{Ч_n}{K}$, де $Ч_n$ – чистий прибуток; K – капітал	Показує співвідношення між чистим прибутком та капіталом	Граничне значення 12,3 %
Рентабельність активів	$\frac{Ч_n}{A}$, де $Ч_n$ – чистий прибуток; A – активи	Показує співвідношення між прибутком та активами банку	Граничне значення 1,5 %
Співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозитів	$\frac{Ч_{n1}}{Ч_{n0}} : \frac{A_1}{A_0} : \frac{D_1}{D_0}$, де $Ч_{n1}$ та $Ч_{n0}$ відповідно чистий прибуток поточного та попереднього років; A_1 та A_0 – відповідно активи поточного та попереднього років; D_1 та D_0 – відповідно депозити поточного та попереднього років	Показує співвідношення між приростом чистого прибутку, активів та депозитів, визначаючи, який з них має найбільший приріст	Висше 1

*Розроблено автором

Питання щодо визначення збільшення розміру відрахувань до Фонду гарантування депозитів є досить дискусійним, тому ми пропонуємо розраховувати корегуючий коефіцієнт, який враховуватиме ступінь значущості кожного з восьми запропонованих коефіцієнтів, а також напрямок відхилення кожного з них.

Виходячи з цього, наступним етапом алгоритму визначення ризиковості діяльності банку є присвоєння значущості кожному з восьми запропонованих показників за допомогою методу Т.Сааті. Основні положення даного методу висвітленні у підрозділі 3.1. Для побудови власного вектора за базовий показник було взято адекватність регулятивного капіталу, оскільки саме він визначає здатність капіталу банку покривати основні ризики, які притаманні фінансовій сфері. Виходячи з цього власний вектор матиме такий вигляд:

$$\begin{cases} u_1, u_2, u_3, u_4, u_5, u_6, u_7, u_8, \\ 1, 3, 3, 5, 7, 3, 5, 7 \end{cases} \quad (3.5)$$

де u_1 – адекватність регулятивного капіталу;

u_2 – коефіцієнт залежності;

u_3 – якість кредитів;

u_4 – коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом;

u_5 – коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку;

u_6 – рентабельність капіталу;

u_7 – рентабельність активів;

u_8 – співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозитів.

За допомогою програмного пакету Matlab отримаємо згідно з методом Т. Сааті наступні коефіцієнти значущості: адекватність регулятивного капіталу – 0,3722; коефіцієнт залежності – 0,1241; якість кредитів – 0,1242; коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом – 0,0745; коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку – 0,0532; рентабельність капіталу – 0,1241; рентабельність активів – 0,0745; співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозитів – 0,0532.

Таким чином, корегуючий коефіцієнт матиме наступний вигляд:

$$K = \sum_{i=1}^n W_i * \left(\frac{\varepsilon_i}{\varepsilon_{oi}} \right) + \sum_{j=n+1}^m W_j * \left(\frac{\varepsilon_{0j}}{\varepsilon_j} \right) \quad (3.6),$$

де K – коректуючий коефіцієнт;

W_i – ступінь значущості показників, які повинні бути рівними або нижчими за порогове значення;

W_j – ступінь значущості показників, які повинні бути рівними або перевищувати порогове значення;

ε_i – значення коефіцієнта, для якого визначено максимальний розмір;

ε_{0i} – максимальне порогове значення коефіцієнтів;

ε_j – значення коефіцієнту, для якого визначено мінімальний розмір;

ε_{0j} – мінімальне порогове значення коефіцієнтів.

Отже, для розрахунку корегуючого коефіцієнта необхідно запропоновані показники поділити на дві групи. До першої належать ті, для яких визначено максимальний розмір, а саме: коефіцієнт залежності, якість кредитів, коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом, коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку. Друга група містить показники, для яких визначено мінімальний розмір, а саме: адекватність регулятивного капіталу, рентабельність капіталу та активів, співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозиту.

Слід зазначити, що у випадку, коли коректуючий коефіцієнт менший або дорівнює 1, до банку не буде застосовуватися підвищуючий коефіцієнт виплат до Фонду гарантування депозитів. Якщо корегуючий коефіцієнт більший за одиницю, це свідчить про те, що діяльність банку пов'язана з підвищеним ризиком і він повинен вносити до Фонду гарантування депозитів більшу суму.

Протягом значного періоду ведуться дискусії стосовно збільшення виплат до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, його розмір пропонують збільшити до 0,6 % на рік у порівнянні з існуючим 0,5 %, але таке збільшення не затверджується на законодавчому рівні, оскільки вважається, що такий крок створить додаткове навантаження для банків.

Досить успішно вирішити це питання, врахувавши інтереси банків, які дотримуються встановлених нормативів, а також не збільшують ризиковість своєї діяльності, можна шляхом прийняття диференційованих ставок виплат до Фонду гарантування депозитів. Виходячи з цього, експертним шляхом

було визначено, що при збільшенні корегуючого коефіцієнта на 0,10 слід збільшувати виплати до Фонду гарантування депозитів на 0,1 % за рік. Такий крок дозволить вирішити одразу два основні питання: збільшити розмір коштів Фонду гарантування депозитів, а також значно знизити моральний ризик, який виникає у банку.

На основі аналізу даних стосовно діяльності трьох банків, за допомогою формули 3.6 визначено корегуючий коефіцієнт для кожного з них (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Показники діяльності деяких банків України

Показник	Банк, який дотримується оптимального співвідношення між активними та пасивними операціями	Банк, діяльність якого направлена на надання кредитів	Банк, діяльність якого направлена на залучення депозитів
Адекватність регулятивного капіталу	0,110	0,090	0,070
Коефіцієнт залежності	7,000	10,000	6,000
Якість кредитів	0,013	0,015	0,022
Коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом	3,000	7,000	5,000
Коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку	0,200	0,600	0,700
Рентабельність капіталу	0,125	0,111	0,131
Рентабельність активів	0,014	0,008	0,016
Співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозитів	1,100	0,750	1,300
Коректуючий коефіцієнт	0,803	1,108	1,050

Аналізуючи дані табл. 3.8, можна зробити висновок, що банк, який дотримується оптимального співвідношення між активними та пасивними операціями, має допустимий розмір корегуючого коефіцієнта, у той час, для інших двох банків характерне його перевищення.

Виходячи з цього, для банку, діяльність якого направлена на надання кредитів, перевищення корегуючого коефіцієнта становить 0,1075, необхідно збільшити виплати до Фонду гарантування депозитів на 0,1 %, тобто річний внесок банку становитиме 0,6 % від загального обсягу депозитів. Перевищення корегуючого коефіцієнта для банку, діяльність якого направлена на залучення депозитів становить 0,5, тому для нього слід підвищити розмір щорічного відрахування на 0,05 %, в результаті чого загальний розмір за рік становитиме 0,55 %.

Диференціація розміру страхового внеску залежно від рівня ризиковості банку дає змогу зменшити розміри субсидювання проблемних банків фінансово стійкими та ліквідує прагнення банків до проведення занадто ризикових операцій, оскільки банку при цьому доведеться платити більші відрахування. Другим позитивним ефектом від диференціації внесків до Фонду гарантування депозитів залежно від ризиковості діяльності є збільшення ресурсної бази останнього, що в свою чергу дозволить йому розширити спектр виконуваних функцій, зокрема, у сфері стосовно реорганізації банків.

3.3. Створення резервів для покриття банківських ризиків

Виходячи з необхідності підтримання банком достатнього розміру капіталу для нейтралізації ризиків, таких як кредитний, ринковий та операційний, розглянемо яким чином фактори зниження ризику впливатимуть на вимоги до капіталу. Проаналізуємо використання основних

принципів Базельської угоди “Про капітал” в Україні. Розглянемо сек’юритизовану вимогу розмір якої становить 300 млн. дол. США та визначимо додаткове забезпечення. Припустимо, що воно становить 200 млн. дол. США, тобто деноміноване у тій же валюті, що й сек’юритизована вимога. Виходячи з цього, відсутній ризик неспівпадіння валют. Використовуючи спрощений стандартизований підхід, розраховуємо вимоги до відрахування капіталу під сек’юритизовані ризики, отримуємо 8 млн. дол. США, що при множенні на 12,5 дає зважений за ризиком актив 100 млн. дол. США. Скоректовану суму вимог розраховуємо за формулою [78]:

$$(E) = \max \{0, [E \cdot (1 + H_e) - C \cdot (1 - H_c - H_{fx})]\} \quad (3.7),$$

де E – поточна вартість вимоги;

H_e – дисконт, що використовується до вимоги;

C – поточна вартість забезпечення;

H_c – дисконт, що застосовується до забезпечення;

H_{fx} – дисконт за неспівпадіння валют.

$$E = \max \{0, [300 \cdot (1 + 0) - 200 \cdot (1 - 0 - 0)]\} = 100 \text{ млн. дол. США.}$$

$$\text{Вимоги до капіталу} = 100 / 300 \times 8 = 2,667 \text{ млн. дол. США.}$$

Наглядові органи можуть дозволити банкам використовувати як кредитний захист гарантії, які в свою чергу повинні бути безумовними, тобто не містити пунктів, що звільняють провайдера захисту від своїх зобов’язань. Гарантія повинна мати вигляд прямої вимоги до провайдера захисту, бути пов’язаною з конкретними вимогами або пулом вимог таким чином, щоб ступінь захисту був чітко визначений та його неможливо було б оскаржити. Гарантами в Україні можна вважати державні організації, спеціально створені організації SPV (у випадку сек’юритизації активів), при цьому ризик гаранта повинен бути нижчим за ризик контрагента і не більшим ніж 20 % [168]. Таким чином, захищена (гарантована) частина отримує кредитний

ризик провайдера захисту, у той час коли незахищена частка отримує ваговий коефіцієнт ризику відповідного контрагента.

Розглянемо випадок, коли як додаткове забезпечення виступають гарантії, а покриття при цьому є пропорційним. Банк має сек'юритизовану вимогу, розмір якої становить 300 млн. дол. США, тобто вихідні дані еквівалентні тим, що були розглянуті раніше. Відмінність полягає у тому, що в якості додаткового забезпечення банк отримав незабезпечену гарантію на ту ж суму у розмірі 200 млн. дол. США. Ваговий коефіцієнт ризику провайдера захисту еквівалентний тому, що застосовується до незабезпечених кредитів банку–гаранта згідно зі спрощеним стандартизованим підходом, тобто він буде дорівнювати 100 % [78]. Тоді вимога до капіталу для захищеної частки дорівнюватиме $200 \text{ млн. дол. США} \cdot 100 \% \cdot 8 \% = 16 \text{ млн. дол. США}$.

Вимога до капіталу для незахищеної долі (300 млн. дол. США – 200 млн. дол. США = 100 млн. дол. США) виводиться шляхом множення відрахувань капіталу під сек'юритизовані вимоги на відношення незахищеної частки до суми вимоги. Таким чином отримуємо $8 \text{ млн. дол. США} \cdot 100 \text{ млн. дол. США} / 300 \text{ млн. дол. США} = 2,667 \text{ млн. дол. США}$.

Отже, загальна вимога до капіталу для захищеної та незахищеної частин дорівнює 18,667 млн. дол. США.

Проведені розрахунки дали ірраціональний результат: вимоги до капіталу до захищеної долі становлять 16 млн. дол. США у той час як для незахищеної лише – 2,667 млн. дол. США. Така ситуація склалася тому, що провайдер захисту має високий ступінь ризику. Так, наприклад, коли б провайдер захисту мав ступінь ризику 20% (максимально припустимий згідно з Базелем II), то ми б отримали вимоги до капіталу захищеної частки наступні: $200 \text{ млн. дол. США} \cdot 20 \% \cdot 8 \% = 3,2 \text{ млн. дол. США}$. Отриманий результат є вищим за вимоги до капіталу для незахищеної частини, але слід врахувати, що захищена частина є вдвічі більшою ніж незахищена, тому для

співставності поділимо 3,2 млн. дол. США на два. Таким чином, отримане число становитиме 1,6 млн. дол. США, що є меншим для аналогічної суми для незахищеної частки.

Розглянемо випадок, коли банк–оригіратор сек'юритизує пул кредитів у розмірі 300 млн. дол. США, відрахування становлять 10 % або 30 млн. дол. США, позиція першої втрати становить 10 млн. дол. США. Банк–оригіратор зберігає другий молодший транш без рейтингу у розмірі 30 млн. дол. США, що в свою чергу поділений на два субтранші по 10 млн. дол. США та 30 млн. дол. США.

Перший варіант, коли відсутні будь–які додаткові гарантії або забезпечення, відрахування капіталу під безрейтинговий транш є сумою вимог до капіталу для молодших траншів. Ваговий коефіцієнт ризику для даних субтраншів буде максимальним згідно зі спрощеним стандартизованим підходом і дорівнюватиме 150 %. Загальні відрахування капіталу під подвійний транш становитимуть $10 \text{ млн. дол. США} \cdot 150 \% \cdot 8 \% + 20 \text{ млн. дол. США} \cdot 150 \% \cdot 8 \% = 3,6 \text{ млн. дол. США}$.

Припустимо, що банк–оригіратор отримав 20 млн. дол. США забезпечення у грошовій формі. Таким чином, забезпечення покриває старший із субтраншів повною мірою, а також частину молодшого з субтраншів, а саме його половину, у той час як 10 млн. дол. США другого субтраншу залишаються незабезпеченими. Алгоритм розрахунку загальної вимоги до капіталу для подвійного безрейтингового траншу буде наступним.

Перший субтранш має вимогу 10 млн. дол. США та забезпечення 10 млн. дол. США, тобто повністю покривається. Скоректована сума вимоги у даному випадку становитиме:

$$E = \max \{0, [10 \text{ млн. дол. США} \cdot (1+0) - 10 \text{ млн. дол. США} \cdot (1-0-0)]\} = 0.$$

Тоді вимоги до капіталу становитимуть також 0 млн. дол. США.

Другий субтранш має вимогу 20 млн. дол. США та забезпечення 10 млн. дол. США. Скоректована сума вимоги у даному випадку становитиме:

$$E = \max \{0, [20 \text{ млн. дол. США} \cdot (1+0) - 10 \text{ млн. дол. США} \cdot (1-0-0)]\} = 10 \text{ млн. дол. США.}$$

Тоді вимоги до капіталу становитимуть:

$$10 \text{ млн. дол. США} / 10 \text{ млн. дол. США} \cdot 2,4 \text{ млн. дол. США} = 1,2 \text{ млн. дол. США}$$

Таким чином, загальна вимога до капіталу дорівнюватиме 1,2 млн. дол. США.

Якщо банк замість забезпечення у вигляді грошових коштів отримує незабезпечену гарантію на суму 20 млн. дол. США від іншого банку, то вимоги для двох субтраншів розраховуються наступним чином. Так, перший субтранш має вимогу у розмірі 10 млн. дол. США і покриття 10 млн. дол. США, таким чином повністю покриваючись. Ваговий коефіцієнт ризику провайдера захисту еквівалентний тому, що застосовується до незабезпечених кредитів банку-гаранта згідно зі спрощеним стандартизованим підходом і дорівнюватиме 100 %. Тоді вимога до капіталу для захищеної частки буде дорівнювати $10 \text{ млн. дол. США} \cdot 100 \% \cdot 8 \% = 0,8 \text{ млн. дол. США}$.

Другий субтранш має вимогу у розмірі 20 млн. дол. США, а покриття дорівнює 10 млн. дол. США. Звідси, незахищена частина становить 10 млн. дол. США. Захищена частина сек'юритизованої вимоги отримує ваговий коефіцієнт ризику провайдера захисту, еквівалентний тому, що застосовується до незабезпечених кредитів банку-гаранта згідно зі спрощеним стандартизованим підходом та дорівнює 100 % [78].

Вимога до капіталу захищеної частки наступні: $10 \text{ млн. дол. США} \cdot 100 \% \cdot 8 \% = 0,8 \text{ млн. дол. США}$. У той час, як вимога до капіталу незахищеної частки дорівнює: $10 \text{ млн. дол. США} \cdot 150 \% \cdot 8 \% = 1,2 \text{ млн. дол. США}$.

Отже, загальна вимога до капіталу для безрейтингового подвійного траншу дорівнює: $0,8 \text{ млн. дол. США} + 0,8 \text{ млн. дол. США} + 1,2 \text{ млн. дол. США} = 2,8 \text{ млн. дол. США}$.

У випадку, якщо одну і ту ж вимогу покривають різні інструменти захисту (застава та гарантія), банк повинен поділити ризик на частки, забезпечені кожним заходом окремо, розрахувавши при цьому зважені за ризиком активи для кожної з частин.

Отже, можна зробити висновок, що найбільш ефективним інструментом зниження кредитного ризику є використання додаткової застави. Як показали розрахунки, вимоги до капіталу у випадку наявності застави є найменшими 2,667 млн. дол. США порівняно з 18,667 млн. дол. США коли як додаткове забезпечення використовувалися гарантії. У випадку сек'юритизації активів декількома траншами отримуємо подібний результат. Коли відсутні будь-які додаткові гарантії або забезпечення, відрахування капіталу становитимуть 3,6 млн. дол. США, у випадку наявності забезпечення у грошовій формі – 1,2 млн. дол. США, за наявністю гарантії на ту ж суму – 2,8 млн. дол. США відповідно. Результати можна представити у вигляді табл.3.9:

Таблиця 3.9

Вимоги до капіталу в залежності від способів забезпечення

Вимоги	Розмір вимоги залежно від виду забезпечення, млн. дол. США		
	Застава у грошовій формі	Гарантії	Застава відсутня
Вимога до капіталу сек'юритизованої вимоги (один транш)	2,667	18,667	8,0
Вимога до капіталу сек'юритизованої вимоги (декілька траншів)	1,200	2,800	3,600

Аналізуючи дані таблиці 3.9 , можна стверджувати, що найкращим інструментом зниження кредитного ризику є забезпечення у грошовій формі, у той час як наявність додаткових гарантій ефективно впливає на зниження кредитного ризику лише за умови надійного провайдера захисту.

Для покриття ринкового ризику банк може використовувати капітал третього рівня, до якого можуть бути включені сек'юритизовані цінні папери, механізм дії яких ми розглянули у попередньому розділі.

Наступним видом ризику, який відрізняється від кредитного і ринкового тим, що відносно останніх банк може більш надійно оцінити свої майбутні потреби в капіталі, а отже, своєчасно подбати про забезпечення дотримання мінімального рівня адекватності, є операційний ризик. Запровадження вимоги до капіталу на покриття операційного ризику створить для банків України додаткове навантаження на регулятивний капітал. Воно буде більш істотним, ніж навантаження, що виникає внаслідок запровадження вимоги до капіталу під ринковий ризик. Зважаючи, що рівень валового доходу банку залежить не лише від дій його керівництва, а й від конкурентної позиції банку, планування необхідної суми капіталу є складним процесом.

Операційний ризик визначається Базельським комітетом як ризик збитків, спричинених збоєм внутрішніх систем, процесів, неадекватністю дій персоналу, а також впливом зовнішніх подій [78].

Оскільки існування операційного ризику є незаперечним фактом, ми вважаємо за доречне розробити систему управління ним, яка повинна складатися з шести послідовних етапів (рис.3.3).

Перший етап управління операційним ризиком повинен включати визначення факторів, які спричиняють його появу. Слід зазначити, що усі фактори доцільно поділити на дві групи. Перша включає фактори внутрішнього середовища, які, в свою чергу є більш контрольованими з боку банку та існує певна можливість щодо їх попередження. До факторів першої групи належать: недостатня кваліфікація керівництва, неадекватні

дії персоналу, збій інформаційних систем, зловживання з боку співробітників.



Рис. 3.3. Система управління операційним ризиком

**Розроблено автором*

До другої групи слід віднести неконтрольовані з боку банку фактори зовнішнього середовища, а саме: комерційні (невиконання контрагентами своїх зобов'язань, зміна кон'юнктури ринку); науково–технічний прогрес, що приводить до неможливості використання старих методів обслуговування; суспільно–політичні (війна, зміна політичної влади); поява конкурентів, які пропонують більш вигідні умови; різноманітні стихійні

лиха та надзвичайні ситуації. Слід відмітити, що саме непередбачених та неконтрольованих факторів набагато більше, тому банку необхідно вживати відповідні заходи щодо їх нейтралізації шляхом створення певного резерву або ж страхування, економічний зміст якого полягає у тому, що банк страхує недоотримання свого прибутку.

Другим етапом запропонованої системи управління операційним ризиком є вибір оптимального шляху щодо вирішення проблеми операційного ризику, який можна представити у вигляді наступного дерева рішень (рис.3.4):

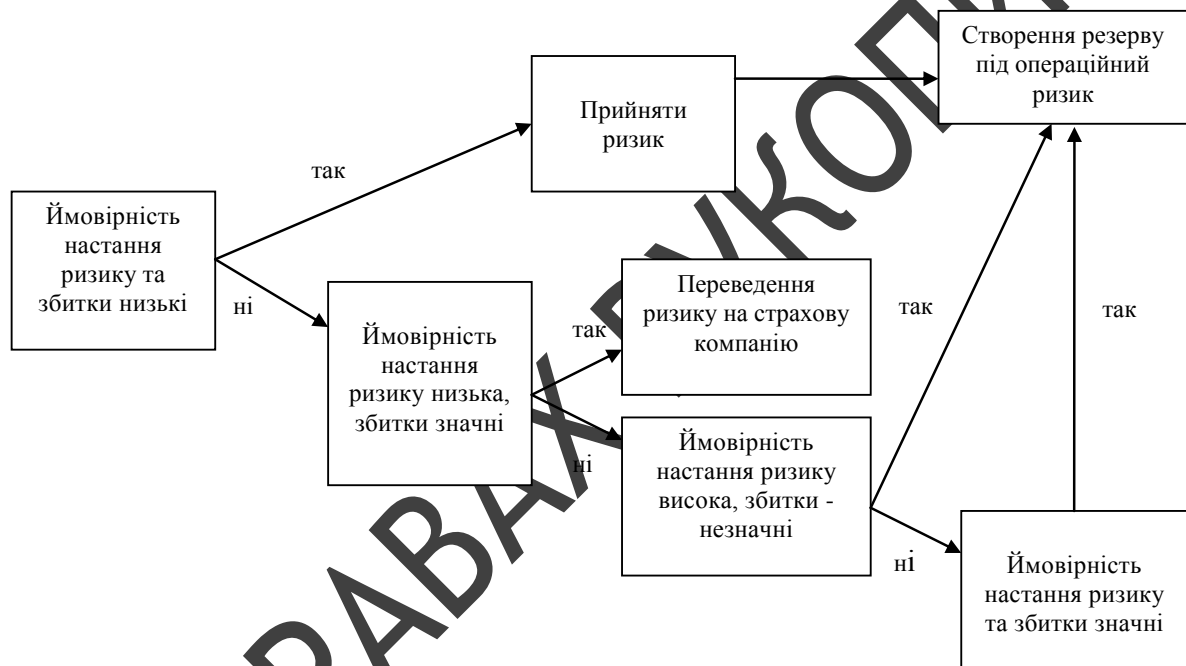


Рис. 3.4. Варіанти управління операційним ризиком в залежності від ймовірності його настання, а також величини втрат

Розроблено автором

Таким чином можна стверджувати, що залежно від ймовірності настання ризику та розміру збитків банк повинен вживати відповідні заходи. Як показує попередній аналіз, основним з таких методів є створення резерву та підтримання достатнього рівня капіталу на покриття операційних ризиків,

оскільки у трьох з чотирьох можливих варіантів управління операційним ризиком зводиться саме до створення відповідного резерву.

Найбільша проблема операційного ризику – це неможливість його достовірно кількісно оцінити, а також точно визначити, що саме може бути базою для розрахунку величини ризику.

Виходячи з цього, третім етапом системи управління операційним ризиком є визначення бази для його розрахунку, якою виступає чистий прибуток банку, що може бути розрахований наступними способами, а саме:

- припустити, що він дорівнюватиме тому прибутку, який банк отримав за аналогічний період у минулому році (або у минулих роках, взявши середнє арифметичне);
- підрахувати прибутковість операцій та послуг, які банк міг би запропонувати у разі невникнення вимушеного простою;
- оцінити втрачений прибуток на основі аналізу конкурентів, які працювали в період, коли у банку були проблеми.

Четвертим етапом є визначення додаткових витрат, які зазнає банківська установа у разі ліквідації проблеми, що виникла у результаті несприятливих факторів.

П'ятий етап полягає у визначенні середнього збитку банку за одну неробочу годину, оскільки, як свідчить практика, банк знаходиться у непрацездатному стані лише декілька годин, протягом яких причина збою усувається. У такому випадку середній збиток банку за одну годину розраховується за наступною формулою:

$$AL = \frac{\sum P_L + C_A}{N_{WH}}, \quad (3.8)$$

де AL – середній збиток банку за одну годину,

$\sum P_L$ – сума втраченого прибутку,

C_A – додаткові витрати,

N_{WH} – кількість неробочих годин за рік.

Останнім, шостим, етапом є розрахунок резерву, необхідного для страхування операційного ризику, залежно від прибутку за попередній період:

$$R_{OR} = \overline{FL} * \overline{P}_{NH} * \overline{AL}, \quad (3.9)$$

де R_{OR} – резерв під операційний ризик,

\overline{FL} – середня частота збитків,

\overline{P}_{NH} – середній період неробочих годин,

\overline{AL} – середній збиток банку за одну годину.

Проведемо розрахунки необхідної суми страхового резерву під покриття операційного ризику, на прикладі двох банків з різним рівнем чистого прибутку з метою аналізу впливу останнього на розмір відрахування (табл.3.10).

Таблиця 3.10

Розрахунок резерву для страхування операційного ризику

Назва банку	“Приватбанк”	“УкрСиббанк”
Чистий прибуток, за попередній період, тис. грн.	506 208	68 585
Середній прибуток за одну годину, тис. грн.	57,79	7,83
Додаткові витрати, тис. грн.	362,21	127,15
Кількість неробочих годин за рік, год.	24	24
Середній збиток банку за одну годину, тис. грн.	72,88	13,13

Продовження табл. 3.10

Середня частота збитків, разів на годину	0,016	0,016
Середня кількість неробочих год.	4	4
Сума резерву під покриття операційного ризику, тис. грн.	4,66	0,84
Відсоток страхування під операційний ризик, %	0,0009	0,0012

Аналізуючи розрахунки (див. табл. 3.10) можна зробити висновок, що резерв під страхування операційного ризику є незначним, при цьому банк, у якого чистий прибуток менший, повинен зарезервувати суму, що у відсотках до прибутку є більшою. Слід зазначити, що у цьому випадку регулятивний капітал банку також збільшиться на суму резерву під операційний ризик.

Висновки до третього розділу

Проведений аналіз злиттів та поглинань у фінансовому секторі України дозволив умовно поділити їх на два етапи: для першого характерним є те, що об'єднання відбуваються, в основному між вітчизняними банками (1999–2005 р.); другий відрізняється активністю іноземних інвесторів щодо купівлі українських банків (2006–2007 р.). Виявлені тенденції свідчать про експансію іноземного капіталу у банківський сектор України, акцентуючи увагу на низькій конкурентноздатності українських банків.

Одним з можливих варіантів виходу з такої ситуації є укрупнення вітчизняних банків шляхом злиття та поглинання між собою. Стимулювати дані процеси повинні Національний банк України та законодавча влада на основі вдосконалення законодавства, яке регулює процеси злиття та поглинання. При цьому слід зазначити, що банки повинні зрозуміти, що ці процеси є більш привабливим рішенням проблеми, ніж банкрутство та ліквідація, при яких втрачається довіра не лише до конкретного банку, але й до банківської системи в цілому, що в свою чергу не може не позначитися на стані економіки країни.

Ще одним важливим моментом, на який слід звернути увагу, є вибір об'єкта для об'єднання. Його потрібно робити виходячи з того, злиття з яким банком допоможе вирішити проблему низької капіталізації, а не просто викупити будь-який проблемний банк, що продається за низькою ціною. Для того, щоб правильно вибрати об'єкт для злиття чи поглинання, у роботі запропонована методика, користувачами якої в першу чергу є банки, які бажають щоб об'єднання принесло позитивний синергетичний ефект. У дисертаційній роботі запропоновано розраховувати інтегральний показник, який включає: капіталізацію банківської установи; темп зростання прибутку; якість активів та менеджменту; цінову політику; клієнтську базу; діапазон послуг; імідж банку; питому вагу на ринку та географію діяльності банку, кожному з яких присвоюється значення від одного до п'яти. Питома вага вищезазначених показників була визначена за допомогою експертного методу Саати залежно від ступеня впливу на інтегральний показник.

За допомогою інтегрального коефіцієнта було визначено, що найбільш привабливим для об'єднання є той банк, який має тенденції до зростання темпів прибутку за рахунок ефективного та прозорого менеджменту на всіх рівнях, а також гнучкої процентної політики залежно від ринкових умов.

Проведений аналіз злиттів та поглинань між українськими банками свідчить про низьку ефективність останніх тому, що більшість об'єднань відбувалася між незначними за розмірами капіталу банками, у той час як

іноземні банки намагаються купити банки, що входять до першої двадцятки за основними показниками.

Це приведе до негативних наслідків, у результаті чого іноземні банки будуть отримувати надприбутки на вітчизняному просторі, а українські банки будуть змушені або ліквідуватися, або бути поглинутими іноземцями. Виходячи з цього, можна стверджувати, що обидві перспективи не є досить привабливими для національних банків, тому вони повинні зрозуміти, що виходом з цієї ситуації є злиття чи поглинання з вітчизняними банками або ж створення більш крупних банківських об'єднань, наприклад холдингів.

На основі проведених розрахунків було визначено оптимальних варіант вирішення проблеми збільшення капіталізації шляхом створення двох банківських холдингів на базі українських банків. Перший на базі 33 банків, розмір капіталу яких становить менше 100 млн. грн. але більше 70 млн. грн., питома вага капіталу останніх у сукупному обсязі становить від 0,139 до 0,196 %; а також один з десятки найбільших банків за розміром капіталу “Надра” (розмір капіталу – 1 643,183 млн. грн., питома вага – 3,227 %). До другого холдингу ввійдуть банки, з капіталом меншим за 70 млн. грн. та питоною вагою меншою ніж 0,139 %, а також “Укрсоцбанк” (розмір капіталу – 2 197,118 млн. грн., питома вага – 4,315 %).

У результаті таких реорганізацій на фінансовому ринку будуть здійснювати свою діяльність 74 банки та два холдинги, при цьому індекс концентрації Херфіндаля–Хіршмана дорівнюватиме 438,107, що свідчить про наявність конкуренції та не створює жодних передумов для монополізації банківського сектора України. Виходячи з цього можна стверджувати, що у результаті об'єднання банків з найменшим рівнем капіталу у два холдинги на банківському ринку Україні буде створено конкурентне середовище, при цьому зникнуть неконкурентноздатні банки з низьким рівнем капіталу. Не виключена ситуація, що деякі з банків не захочуть приєднатися до банківського холдингу, а підуть якимось іншим шляхом, але все ж таки

створення двох банківських холдингів можливе і воно, в свою чергу дозволить вирішити цілу низку проблем.

Крім власних коштів у розпорядженні банку знаходяться залучені, які є одним з основних джерел проведення активних операцій банку. Тому для банку є позитивною тенденцією збільшення депозитів як фізичних так і юридичних осіб. Попередній аналіз дає підстави стверджувати, що саме процентним доходам належить найбільша питома вага серед усіх доходів банку. Ефективна діяльність банку, отримання прибутків дадуть змогу збільшити розмір капіталу банку за рахунок прибутку. Основною перешкодою зростанню депозитних джерел банку є ризик неповернення коштів вкладників. У розвинутих країнах ця проблема вирішується за допомогою створення різноманітних фондів страхування депозитів.

Отже, можна зробити такі пропозиції щодо діяльності вітчизняного Фонду гарантування депозитів.

По–перше, необхідно гарантувати повернення депозитів незалежно від валюти вкладу, оскільки страхування лише депозитів у національній валюті може призвести до низької пропозиції іноземної валюти, а також сприяти відтоку капіталу за кордон.

По–друге слід гарантувати повернення депозитів незалежно від особи вкладника, оскільки економічна природа вкладу не змінюється залежно від того, хто саме його вніс до банку – юридична чи фізична особа. Такий крок дасть змогу залучити більшу суму коштів за рахунок вкладів юридичних осіб, які в даному випадку стануть більш захищеними, що викличе довіру з боку суб'єктів господарювання.

По–третє, Фонд гарантування депозитів повинен виконувати повноваження не лише у сфері страхування вкладів, підвищуючи довіру до банківського сектору України, але й сприяти мінімізації ризиків всієї банківської системи, а також приймати участь у реорганізації, ліквідації банківських установ, виконуючи при цьому функції наглядового та контрольного органу.

По-четверте, основними джерелами формування коштів Фонду гарантування депозитів повинні бути, звичайно, кошти фінансово-кредитних організацій, які є учасниками Фонду. Важливим питанням є визначення розміру внеску кожного члена, при цьому потрібно звертати увагу на ступінь ризику конкретного банку, оскільки чим ризиковіша діяльність конкретного банку, тим більша ймовірність появи у нього проблем із виконанням зобов'язань перед вкладниками. Вирішити дану проблему, на наш погляд, використовуючи корегуючий показник, який визначає ризиковість діяльності банку на основі розрахунку таких економічних нормативів: норматив адекватності регулятивного капіталу, відношення залученого капіталу до власного, питому вагу проблемних кредитів у загальному обсязі, співвідношення між депозитами та капіталом, відношення депозитів та активів банку, співвідношення чистого прибутку до депозитів, а також до кредитів, співвідношення темпів приросту прибутку, активів та депозитів. Кожному з вищезазначених показників за допомогою методу Т. Сааті присвоюється вагомість, що визначається їх важливістю впливу на результативний показник. Оптимальне значення корегуючого показника визначається на рівні до одиниці, а кожне перевищення його на 0,1 повинно спричинити збільшення відрахувань банку до Фонду гарантування депозитів на 0,1 %.

Проведений аналіз показників діяльності трьох банків дозволив виявити, що банк, який дотримується оптимального співвідношення між активними та пасивними операціями, має оптимальний розмір коректуючого коефіцієнту, у той час коли для інших двох банків характерне його перевищення. Виходячи з цього, для банку, діяльність якого направлена на надання кредитів перевищення коректуючого коефіцієнту становить 0,1075, тому йому необхідно збільшити виплати до Фонду гарантування депозитів на 0,1 %, тобто річний внесок банку становитиме 0,6 % від загального обсягу депозитів. Перевищення коректуючого коефіцієнта для банку, діяльність якого направлена на залучення депозитів, становить 0,5, тому для нього слід

підвищити розмір щорічного відрахування на 0,05 %, в результаті цього загальний розмір за рік становитиме 0,55 %.

Слід зазначити, що існують різноманітні шляхи зниження найбільш розповсюджених ризиків банківської діяльності. Найкращим інструментом зниження кредитного ризику є забезпечення у грошовій формі. У той час як наявність додаткових гарантій ефективно впливає на зниження кредитного ризику лише за умови надійного провайдера захисту. Для покриття ринкового ризику банк може використовувати капітал третього рівня, до якого можуть бути включені сек'юритизовані цінні папери. Резерв під страхування операційного ризику є незначним, але при цьому банк, у якого чистий прибуток менший повинен зарезервувати суму, що у відсотках до прибутку є більшою. Слід зазначити, що у цьому випадку регулятивний капітал банку також збільшиться на суму резерву під операційний ризик.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях: [138, 139, 140].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено теоретичне узагальнення, а також запропоновано авторське бачення вирішення актуального наукового завдання стосовно розробки методичних засад оцінювання та забезпечення рівня капіталізації банківських установ. Результатом проведеного дослідження є наступні висновки:

1. Дисертантом досліджено сутність, види та основні складові поняття “банківський капітал”, у результаті цього доповнені існуючі класифікації поділом банківського капіталу на достатній та недостатній для покриття банківських ризиків.

2. На основі проведеного аналізу динаміки зміни банківського капіталу, його співвідношення з показниками грошової та банківської статистики, визначено недостатній рівень капіталізації вітчизняної банківської системи. Виходячи з цього запропоновано концептуальна модель механізму зростання банківського капіталу, об’єктом якої є безпосередньо банківський капітал, метою – створення стабільної та надійної банківської системи, яка б виконувала функції щодо забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів, що у свою чергу обумовлює ряд завдань. Слід зазначити, що запропонована модель базується на певних принципах, недотримання яких унеможливає дію усього механізму. Особлива увага приділена також інструментам, що характеризують економічні важелі, які допоможуть досягти поставленої мети, враховуючи при цьому реальний та оптимальний розмір капіталу банку та вжити заходи щодо збільшення його розміру.

3. У ході проведення дослідження було побудовано багатофакторну модель впливу основних монетарних та макроекономічних показників на банківський капітал. Побудова матриць парної та часткової кореляцій, перевірка значущості коефіцієнтів за критерієм Стюдента дали змогу визначити, що найбільший вплив на капітал здійснюють грошова маса та прибуток банку, при цьому капітал зростає на 0,11% при збільшенні

грошової маси та на 3,93 % зі збільшенням прибутку на 1 млн.грн. відповідно.

4. Проведений у дисертаційному дослідженні аналіз існуючих підходів до оцінювання достатності капіталу дозволив розробити авторську методику, яка дозволяє банку проводити діагностику рівня капіталізації за такими основними напрямками: визначення основних причин, що впливають на рівень капіталізації банківської установи; аналіз рівня достатності капіталу; ефективність використання ресурсів; виявлення факторів, які визначатимуть рівень капіталу банківської установи у майбутньому. Запропонована діагностика представлена у вигляді алгоритму, що складається з чотирьох етапів, які дозволяють виявити проблеми з формуванням капіталу на основі розрахунку показників, які відображають динаміку розміру капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність використання залучених коштів, а також прибутковість активних операцій банку та емісійної діяльності. Діагностика згідно запропонованої методики одного з українських банків, що входить до першої десятки дозволяє вже на першому етапі алгоритму виявити наявні у банку проблеми з капіталізацією та потреби у негайному застосуванні превентивних заходів щодо уникнення подальшого погіршення фінансового стану.

5. Проведення сек'юритизації автокредитів дасть змогу українським банкам збільшити регулятивний капітал на суму сек'юритизованих цінних паперів, які можуть бути зараховані до регулятивного капіталу третього рівня, а також збільшити адекватність регулятивного капіталу.

6. Аналіз найбільш відомих злиттів та поглинань у банківському секторі України дозволив поділити їх на два етапи: перший характеризується процесами об'єднання між невеликими за розмірами капіталу вітчизняними банками з метою уникнення банкрутства або розширення території діяльності; другому етапу притаманний викуп вітчизняних банків іноземними інвесторами, що створює загрозу національному суверенітету. З метою підвищення конкурентноздатності вітчизняної банківської системи, у

роботі обґрунтовані можливі варіанти створення банківських холдингів на основі прогнозування можливого розміру капіталу та рівня концентрації, що забезпечує конкурентне середовище у банківському секторі. У результаті реорганізацій на фінансовому ринку будуть здійснювати свою діяльність 74 банки та два холдинги.

7. Виходячи з відсутності позитивного синергетичного ефекту у результаті проведених в Україні злиттів та поглинань між вітчизняними банками пропонується розробка механізму проведення об'єднань, ключовим моментом якого є вибір оптимального банку–“мішені” на основі розрахунку інтегрального показника. Базою для розрахунку інтегрального показника визначення банку–“мішені” є дані, що характеризують капіталізацію банківської установи, темп зростання прибутку, клієнтську базу, якість активів та менеджменту, діапазон послуг, імідж банку, питому вагу банку на ринку, географію діяльності, а також його цінову політику

8. Основною перешкодою зростанню депозитів є ризик неповернення вкладів, який можна значно знизити шляхом підвищення ефективності діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що включає наступні заходи: гарантувати повернення вкладу не залежно від особи вкладника, а також валюти вкладених коштів; надати повноваження стосовно виконання ним функцій ліквідатора, реорганізатора, кредитора останньої інстанції, а також продавця активів проблемного банку; визначити джерел формування коштів Фонду.

9. Вирішити питання стосовно джерел формування Фонду гарантування вкладів можливо встановивши диференційовані ставки відрахувань на основі розрахунку корегуючого показника, який дозволяє визначити ризиковість діяльності банку. Якщо значення корегуючого коефіцієнта більше за одиницю, це означає, що діяльність банку пов'язана зі значним ризиком і він повинен вносити більшу суму відрахувань до Фонду гарантування депозитів. Виходячи з цього, експертним шляхом було визначено, що при збільшенні корегуючого коефіцієнту на 0,10 слід

збільшувати виплати до Фонду гарантування депозитів на 0,1% за рік. Такий крок дозволить вирішити одразу два основних питання: збільшити розмір коштів Фонду гарантування депозитів, а також значно знизити моральний ризик, який виникає у банку.

10. Розробка системи управління операційним ризиком, яка включає шість послідовних етапів, дає змогу завчасно визначити ймовірність настання операційного ризику, можливі втрати за ним, виходячи з цього взяти превентивні заходи щодо його нейтралізації з метою недопущення значних збитків шляхом створення резерву.

НА ПРАВАХ РУКОПИСУ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеева И. А. Секьюритизация: этапы развития / И. А. Алексеева, А. Ю. Рачкевич // Деньги и кредит. – 2006. – № 7. – С. 27–37.
2. Алексеенко М. Д. Банківський капітал: стан та перспективи розвитку в Україні : дис... д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 / Алексеенко Максим Дмитрович; Київський національний економічний університет. – К., 2003. – 378 с.
3. Алексеенко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики : монографія / Алексеенко М. Д. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
4. Алексеенко М. Д. Структура капіталу комерційного банку / М. Д. Алексеенко // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 123–131.
5. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеенко, І. М. Парасій–Вергуненко та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
6. Аналіз діяльності комерційного банку : навч. посіб. / за ред. Ф. Ф. Бутинця, А. М. Герасимовича. – Житомир : Рута, 2001. – 384 с.
7. Банківська енциклопедія / за ред. А. М. Мороза. – К. : Ельтон, 1993. – 328 с.
8. Банківське право: українське та європейське : навч. посіб. / за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Атіка, 1999. – 400 с.
9. Банківський союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbs.org.ua>
10. Банківські операції : підручник / за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
11. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 9. – С. 12–20.

12. Білик М. Д. Капітал банку: сутність, формування та регулювання / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 4. – С. 102–107.
13. Бицька Н. Банківський капітал в економіці України / Н. Бицька // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 1. – С. 48–51.
14. Бизнес : оксфорд. толковый сл. – М. : Прогресс–Академия, РГГУ, 1995. – 752 с.
15. Бланк И. А. Словарь–справочник финансового менеджера. / И. А. Бланк. – К. : Ника–Центр, 1998. – 480 с.
16. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов : пер. с англ. / Брейли Ричард, Майерс Стюарт – М. : Олимп Бизнес, 1997. – 1120 с.
17. Бровко С. М. Проблеми інтеграції банківського і корпоративного капіталу в умовах глобалізації економіки / С. М. Бровко, Л. Руденко // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 37–42.
18. Версаль Н. І. Проблеми відкриття філій іноземних банків / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 2004. – №5. – С. 131–137.
19. Владичин У. В. Банківський капітал в умовах ринкової трансформації економіки України : дис... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Владичин Уляна Володимирівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2005. – 253 с.
20. Владичин У. В. Капіталізація банківської системи України / У. В. Владичин // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 145–150.
21. Вожжов А. П. Сущность и функции капитала банка. Проблемы банковского капитала на Украине / А. П. Вожжов, А. И. Клименко // Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – № 3. – С. 18–26.
22. Вожжов А. П. Банківський капітал в економіці України / А. П. Вожжов, А. І. Клименко // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 88 – 97.
23. Вожжов А. П. Капітал комерційних банків як складова ресурсів банківської системи / А. П. Вожжов, А. І. Клименко // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 83–95.

24. Воробйов Ю. М. Формування власного фінансового капіталу підприємства / Ю. М. Воробйов // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 36–42.
25. Гаврилук С. І. Ризик, види ризиків та особливості банківських ризиків / С. І. Гаврилук // Формування ринкових відносин в Україні – 2006. – № 12. – С. 6–8.
26. Гальчинський А. С. Теорія грошей : навч. – метод. посіб. / Гальчинський А. С. – К. : Основи, 1998. – 413 с.
27. Герасименко А. Г. Концентрація капіталу у трансформаційній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Василя Гетьмана. – К., 2006. – 20 с.
28. Гольченко І. Е. Сек'юритизація як один із способів удосконалення діяльності банків : перспективи застосування світового досвіду в Україні / І. Е. Гольченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С. 44–48.
29. Гриценко Р. Структуризація та консолідація банківського сектору України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 4–8.
30. Гроші та кредит : підручник / за ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2002. – 598 с.
31. Гроші та кредит : підручник / за ред. Б. С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.
32. Довгаль Ж. Банківський капітал: суть і значення / Ж. Довгаль // Вісник Національного банку України – 1998. – № 7. – С. 18–20.
33. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно–кредитная политика : пер. с англ. / Долан Дж. Э., Кэмпбэлл К. Д., Кэмпбэлл Дж. Р. – М. : Профико, 1991. – 448 с.
34. Долан Э. Дж. Макроэкономика / Дж. Э. Долан, Д. Линдсей; пер. с англ. Б. Лукашевича и др. – СПб. : Литера плюс, 1994. – 406 с.
35. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний

(відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.

36. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2001. – 848 с.

37. Енциклопедія банківської справи України / редкол. : В. С. Стельмах та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

38. Єпіфанов А. О. Гроші, кредит, грошово–кредитні системи : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, В. Л. Маяровський. – Суми : Ініціатива, 2000. – 354 с.

39. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.

40. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – К. : Знання, 2000. – 587 с.

41. Заруба О. Ресурсне забезпечення банку : розробка моделі / О. Заруба // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 8. – С. 35–37.

42. Зражевский В. В. О стабильности банковской системы / В. В. Зражевский // Деньги и кредит. – 2007. – № 2. – С. 35–39.

43. Иванова К. Сеньюризация финансовых активов как инновационная техника финансирования банков в Украине / К. Иванова // Финансовая консультация. – 2006. – № 11. – С. 19–22.

44. Капітал банків у 1992 – 2007 роках // Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1 (178). – С. 165.

45. Карчева Г. Рейтингові оцінки надійності банків та їх роль у підвищенні капіталізації банківської системи / Г. Карчева, А. Камінський, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 2. – С. 22–28.

46. Кіреєва К. О. Регулювання банківського капіталу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Кіреєва К. О.; Київський національний економічний університет. – К., 2006. – 29 с.

47. Кириченко О. Банківський менеджмент : навч. посібник / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. – К. : Основи, 1999. – 671 с.

48. Киселев В. В. Управление банковским капиталом: теория и практика / В. В. Киселев. – М. : Экономика, 1997. – 256 с.
49. Коваленко В. В. Іноземний капітал та фінансова безпека банківської системи України / В. В. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 16. – Суми : УАБС, 2006. – 334 с.
50. Коваленко В. В. Обов'язкове резервування як інструмент грошово-кредитної політики / В. В. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 9. – Суми : Мрія-1 ЛТД ; УАБС, 2004. – 374 с.
51. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крохмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
52. Коваленко В. В. Проблеми капіталізації та концентрації капіталу в банківській сфері / В. В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 49–54.
53. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / В. В. Коваленко. – К. : Знання України, 2006. – 332 с.
54. Ковальов О. П. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63–70.
55. Козоріз М. А. Роль і функції капіталізації в забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання / М. А. Козоріз // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 42–48.
56. Козьменко С. М. Обмеження і межі присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 105–109.
57. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, Волошко Т. В. – Суми : Університетська книга, 2003. – 734 с.

58. Козьменко С. Н. Финансовые аспекты слияний и поглощений банков / С. Н. Козьменко, В. В. Колдовский, С. А. Горина // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 4. – Суми : Ініціатива, 2000. – С. 13–22.

59. Кредитна система України та банківські технології : навч. посіб. : у 3 кн. / В. С. Стельмах, А. В. Шаповалов, В. Л. Кротюк та ін. ; за заг. ред. І. В. Сала. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 579 с.

60. Кротюк В. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з першою компонентою / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 5. – С. 16–22.

61. Кротюк В. Базель II : розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з першою компонентою / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 7. – С. 2–7.

62. Кротюк В. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах / В. Кротюк, В. Міщенко // Банківська справа. – 2005. – № 4. – С. 3–9.

63. Кротюк В. Л. Національний банк – центр банківської системи України / В. Л. Кротюк. – К. : Ін Юре, 2000. – 248 с.

64. Кузнецова Л. В. Розвиток національних банківських систем в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Кузнецова // Бізнес Інформ. – 2007. – № 12 (2). – С. 106–109.

65. Кузнецова Л. В. Ціноутворення в банківській справі : підручник / Л. В. Кузнецова, Л. В. Жердецька. – Одеса : Атлант, 2008. – 308 с.

66. Кузьмінський В. О. Теоретичні основи інтеграції капіталів / В. О. Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 124–133.

67. Лаврушин О. И. Банковское дело : учебник / под. ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 672 с.

68. Ларионова И. В. Реорганизация коммерческих банков./ И. В. Ларионова – М. : Финансы и статистика, 2000. – 368 с.

69. Ліневич Ю. В. Концентрація капіталу у банківській сфері / Ю. В. Ліневич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 11. – С. 54–62.

70. Лозовский Л. Ш. Универсальный бизнес-словарь / Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг, Л. А. Ратновский. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 640 с.
71. Лукасевич И. Я. Анализ финансовых операций. Методы, модели, техника вычислений : учеб. пособ. / И. Я. Лукасевич. – М. : Финансы : ЮНИТИ, 1998. – 400 с.
72. Лютий І. Конкурентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С. 18–25.
73. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров./ Е. М. Майбурд – М. : Дело-Вита-Пресс, 1996. – 544 с.
74. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 2. Кн. 2 : Процесс обращения капитала / Карл Маркс. – М. : Изд-во полит. литературы, 1984. – 650 с.
75. Мартинюк Ж. В. Ресурсна база комерційних банків / Ж. В. Мартинюк // Фінанси України. – 1998. – № 11. – С. 112–114.
76. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 5 т. Т. 3 / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 351 с.
77. Маслак Н. Г. Проблеми капіталізації банківської системи України / Н. Г. Маслак // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 11. – С. 31–39.
78. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала : новые подходы (Базель II) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cbr.ru/search/print.asp?File=/today/pk/basel.htm>
79. Мельничук М. Проблеми впровадження нових рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України / М. Мельничук // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 76–83.
80. Мескон М. Х. Основы менеджмента : учебник / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2006. – 720 с.
81. Мещеряков А. А. Оцінка прибутковості активів на основі

визначення джерел їх формування / А. А. Мещеряков // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 2. – С. 52–55.

82. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку / А. А. Мещеряков // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 89–94.

83. Мещеряков А. А. Теоретико–практичні засади побудови фінансового менеджменту банку / А. А. Мещеряков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 6. – С. 53–57.

84. Мещеряков А. А. Методологічні засади організації ефективної внутрішньої економіки комерційного банку : дис. ... доктора економ. наук : 08.04.01 / Андрій Адольфович Мещеряков. – Суми, 2007. – 424 с.

85. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку : навч. посіб. / А. А. Мещеряков. – К. : ЦУЛ, – 2007. – 608 с.

86. Мещеряков А. А. Фінансовий менеджмент у банках : навч. посіб. / А. А. Мещеряков, Л. В. Лисяк. – К. : ЦНД, 2006. – 208 с.

87. Михайловська І. М. Гроші та кредит : навч. посіб. / І. М. Михайловська, К. Л. Ларіонова. – Львів : Новий Світ – 2000, 2006. – 432 с.

88. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін ; пер. з англ. С. Панчишина. – К. : Основи, 1998. – 963 с.

89. Мікроекономіка і макроекономіка / за заг. ред. С. Будаговської. – К. : Основи, 1998. – 518 с.

90. Міщенко В. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків / В. Міщенко, І. Вядрова // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 3–7.

91. Міщенко В. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни / В. Міщенко, Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 10. – С. 38–44.

92. Національний банк і грошово–кредитна політика: підручник / за ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 1999. – 368 с.

93. Нечеткие множества в моделях управления и искусственного интеллекта / под. ред. Д. А. Поспелова. – М. : Наука, 1986. – 312 с. – (Проблемы искусственного интеллекта).
94. Нуреев Р. М. Основы экономической теории. Микроэкономика. / Р. М. Нуреев. – М. : Высшая школа, 1996. – 446 с.
95. Обзор сделок по слияниям и поглощениям в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ma-journal.ru/ucreview/>
96. Основні показники діяльності банків України на 1 листопада 2007 року // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 65.
97. Островская О. М. Банковское дело : толковый словарь./ О. М. Островская. – 2-е изд. – М. : Гелиос АРВ, 2001. – 400 с.
98. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
99. Панфілова Т. О. Сучасні тенденції розвитку світової економіки та руху капіталів / Т. О. Панфілова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 2. – С. 88–93.
100. Патрикац Л. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / Л. Патрикац, Д. Крохмалюк // Вісник Національного банку України.– 2004.– № 1.– С. 38–43.
101. Показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступа : www.nbu.com.ua//2008.html?_m=publications&_t=cat&id=351
102. Потійко Ю. А. Особливості формування і розрахунку капіталу українських банків / Ю. А. Потійко // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 5. – С. 17–20.
103. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000р. – Режим доступа : <http://www.zakon1rada.gov.ua>
104. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. – Режим доступа : <http://www.zakon1rada.gov.ua>.

105. Про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень [Електронний ресурс] : положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 31.08.2001 р. №375. – Режим доступу : <http://www.zakon1rada.gov.ua>.

106. Про процентну політику Національного банку України [Електронний ресурс] : положення, затверджене Постановою Національного банку України від 18 серпня 2004 за №389. – Режим доступу : <http://www.zakon1rada.gov.ua>.

107. Прозоров Ю. Концентрація банківської системи України: подальші перспективи / Ю. Прозоров // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 54–56.

108. Пронін О. Ю. Особливості процесів злиття та поглинання у фінансово–банківському секторі / О. Ю. Пронін // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 106–123.

109. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 3-е изд., доп. – М. : ИНФРА–М, 2000. – 480 с.

110. Райко М. Возможности секьюритизации для украинских компаний. Правовые аспекты / М. Райко // Финансовая консультация. – 2004. – № 15. – С. 25–30.

111. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків / В. І. Міщенко, А. В. Шаповалов, В. В. Салтинський, І. М. Вядрова : навч. посіб. – К. : Знання, КОО, 2002. – 216 с.

112. Річні звіти АКІБ “УкрСиббанк” за 2000–2007 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrsibbank.com.ua>

113. Розенберг Д. Словарь банковских терминов : пер. с англ. – М. : ИНФРА–М, 1997. – VIII, 360 с.

114. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Роуз Питер С ; пер с англ. – 2-е изд. – М. : Дело Лтд, 1995. – 768 с.

115. Румянцев С. Можливості застосування механізмів сек'юритизації / С. Румянцев // Цінні папери України. – 2004. – № 31. – С. 8–10.
116. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати ; пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.
117. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку / І. В. Сало, О. А. Криклій : навч. посіб. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
118. Салтинський В. В. Забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації : дис. ... канд. економ. наук : 08.04.01 / Салтинський Валентин Васильович. – Суми, 2003. – 218 с.
119. Семко Т. В. Гроші та кредит схемах та таблицях : навч. посіб. / Т. В. Семко, М. В. Руденко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 158 с.
120. Сідолако М. С. Банківські ризики та управління ними / М. С. Сідолако // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 20. – Суми : УАБС НБУ, 2007. С. 261–264.
121. Симановский А. Ю. Достаточность банковского капитала: новые подходы и перспективы реализации / А. Ю. Симановский // Деньги и кредит. – 2000. – № 6. – С. 20–27.
122. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческих банках : пер. с англ. / Дж. Синки, мл. ; под. ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – М. : 1994, Catallaxy. – 820 с.
123. Склеповий Є. В. Складові стійкості комерційного банку / Є. В. Склеповий // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С. 138–142.
124. Слав'янська Н. Г. Капіталізація комерційних банків в Україні: стан і перспективи / Н. Г. Слав'янська // Банківська справа. – 2002. – № 4. – С. 35–43.
125. Слияния и поглощения в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ma-journal.ru/ucreview/>
126. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Издательство социально-экономической литературы, 1962. –

684 с.

127. Смовженко Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України / Т. Смовженко, О. Другов // Вісник Національного банку України. – 2005. – №11. – С. 34–37.

128. Соколинская Н. Э. Производные финансовые инструменты: фьючерсы, свопы и опционы / Н. Э. Соколинская // Банковские услуги. – 2005. – № 2. – С. 2–38.

129. Страховой портфель / отв. ред. Рубин Ю.Б., Солдаткин В.И. – М. : СОМИНТЭК, 1994. – 640 с.

130. Структура власного капіталу банків України станом на 01.10.2007 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 52–57.

131. Сугоняко О. Капіталізація банків: нова тенденція / О. Сугоняко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 10. – С. 34–36.

132. Супрунова Е. Секьюритизация активов: опыт и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rcb.ru/search/>

133. Сухотеплий В. Т. Аналіз динаміки структури банківської галузі України за період 1999–2006 рр. / В. Т. Сухотеплий // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 10. – С. 56–58.

134. Тарасенко І. О. Статистика : навч. посіб. / І. О. Тарасенко. – К. : ЦНЛ, 2006. – 344 с.

135. Ткачук Н. М. Капітал банку як економічна категорія / Н. М. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 173–179.

136. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.org.ua/golovna.htm>

137. Черкашина К. Ф. Аналіз капіталізації банківської системи України / К. Ф. Черкашина // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 4. – С. 124–130.

138. Черкашина К. Ф. Вирішення проблеми капіталізації шляхом злиття чи поглинання / К. Ф. Черкашина // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины : материалы V Международной

научно–практической конференции, Алушта, 28 – 30 сентября 2006г. / М–во образования и науки Украины, Таврический национальный университет им. Вернадского, Общественная организация “Лига молодых экономистов”. – Симферополь : Таврический национальный университет им. Вернадского, 2006. – С. 158–159.

139. Черкашина К. Ф. Злиття та поглинання у банківській сфері / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Т. 15. – Суми, 2006. – С. 181–186.

140. Черкашина К. Ф. Злиття та поглинання: шлях до концентрації банківського капіталу / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 14. – Суми, 2005. – С. 207–212.

141. Черкашина К. Ф. Інструменти монетарної політики та рівень достатності банківського капіталу / К. Ф. Черкашина, В. В. Коваленко // Экономика Крыма. – 2006. – № 18. – С. 52–56.

142. Черкашина К. Ф. Концентрація банківського капіталу за регіонами України / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей X Всеукраїнської науково–практичної конференції, (22–23 листопада 2007 р.). Т. 1. / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2007. – С. 25–26.

143. Черкашина К. Ф. Методика визначення рівня капіталізації банківської установи / К. Ф. Черкашина // Економіка розвитку. – 2008. – № 2 (46). – С. 15–18.

144. Черкашина К. Ф. Напрямки впливу монетарних інструментів Національного банку України на капітал банків / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей IX Всеукраїнської науково–практичної конференції, (09–10 листопада 2006 р.) / УАБС НБУ. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 122–124.

145. Черкашина К. Ф. Перспективи використання сек'юритизації комерційними банками України / К. Ф. Черкашина, Д. Л. Лобода // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 200–208.

146. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до Європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Другої міжнародної науково–практичної конференції молодих вчених, (Тернопіль, 24–25 лютого 2005 р). Ч. 2 / М–во освіти і науки України, Тернопільська академія народного господарства, рада молодих вчених. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – С. 204–206.

147. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 49–55.

148. Черкашина К. Ф. Реформування банківської системи України як шлях інтеграції до Європейського союзу / К. Ф. Черкашина // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины (в контексте глобализации) : материалы Всеукраинской научно–практической конференции, Алушта, 29 сентября – 1 октября 2004г. / М–во образования и науки Украины, Таврический национальный университет им. Вернадского, Общественная организация “Лига молодых экономистов”. – Симферополь : Таврический национальный университет им. Вернадского, 2004. – С. 71.

149. Черкашина К. Ф. Реформування банківської системи України як шлях інтеграції до європейського союзу / К. Ф. Черкашина // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 1 (16). – С. 13–16.

150. Чернишова Л. І. Теоретичні основи формування структури банківського капіталу : автореф. дис на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Чернишова Лілія Іванівна ; Одеський держ. економічний ун-т. — Одеса, 2006. — 20с.

151. Шимкович В. Базельский комитет отмеряет в третий раз / В. Шимкович // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 1. – С. 83–89.
152. Шелудько Н. М. Иноземный капитал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи / Н. М. Шелудько // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 100–108.
153. Шелудько Н. М. Макроекономічні аспекти проблеми капіталізації банків в Україні / Н. М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2004. № 10. – С. 72–81.
154. Шпиг Ф. І. Проблеми експансії іноземного банківського капіталу в Україну / Ф. І. Шпиг // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 14. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – С. 317–325.
155. Штовба С. Д. Введение в теорию нечетких множеств и нечеткую логику [Електронний ресурс] / С. Д. Штовба. – Режим доступу : http://matlab.exponenta.ru/fuzzylogic/book1/13_2.php.
156. Ясеновец И. Роль рейтингов в секьюритизации / И. Ясеновец // Финансовая консультация. – 2005. – № 4. – С. 24–27.
157. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks. Basle Committee on Banking Supervision. – Basle. – Updated November 2005 // www.bis.org.
158. Amis P., Rospars E. Prudential supervision and the evolution of accounting standards: the stakes for financial stability. – Banque de France. Financial Stability Review. № 7. November, 2005. – p. 47–58.
159. Assessment of accounting standards from a financial stability perspective. – European Central Bank. Euro system. – Desember. 2006. – p.3–43
160. Bankowość. Podręcznik akademicki / Pod. red. Władysława L. Jaworskiego i Zofii Zawadzkiej, Poltext, Warszawa 2003. – 908 s.
161. Burns Robert L. Economic Capital and Assessment of Capital Adequacy [Електронний ресурс] // Supervisory Insights. Winter. 2004. – Режим

доступу : <http://www.fdic.gov/regulations/examinations/supervisory/insights/sivin04/economic>.

162. Compilation Guide on Financial Soundness Indicators [Электронный ресурс] / IMF. – 2004. – July, 30. – Режим доступа : www.imf.org.

163. Core Principles for effective banking supervision. Basle Committee on Banking Supervision [Электронный ресурс] – Basle. – September 1997. – Режим доступа : www.bis.org.

164. Demirguc–Kunt A., Detragache E. The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developed and Developing Countries. – IMF Working Paper. – 1997.

165. EEMEA: Evolution of Securitisation Through 2004 and Outlook for 2005 [Электронный ресурс] / Special Report Fitch Ratings (14 March 2005). – Режим доступа : www.fitchratings.com.

166. Europeans infiltrate ranks of world's biggest banks. Bank Atlas // Euromoney. – 2001. – June. – P. 140–170.

167. Garcia G. Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices. – IMF Working Paper. – 1999. – № 99/54. – April.

168. Implementation of the new capital adequacy framework in non–Basel Committee member countries: Summary of responses to the 2006 follow–up Questionnaire on Basel II implementation. – Basel FSI. – Occasional Paper, № 6, 2006. – 48 p.

169. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basle Committee on Banking Supervision [Электронный ресурс] – Basle. – June 1998. – Режим доступа : www.bis.org.

170. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basle Committee on Banking Supervision [Электронный ресурс] – Basle. – Updated November 2005. – Режим доступа : www.bis.org.

171. International Financial Reporting Standard 7 “Financial Instruments: Disclosure” [Электронный ресурс] International Accounting Standards Board. – London, 2005. – Режим доступа : www.bis.org.

172. Helfer R. T. What Deposit Insurance Can and Cannot Do // Finance and Development. – 1999. – Vol. 36, № 1. – March.

173. Honohan P. Perverse Effects of a Ratings-related Capital Adequacy System. World Bank. – 2000. – May.

174. Lakshman A. Asset Securitization and Structured Financing: Future Prospects and Challenges for Emerging Market Countries// IMF Working Paper. – 2001. – 10. – 19 p.

175. Merkantylizm I początki szkoły klasycznej: wybór pism economicznych XVI–XVII wieku. – Krakow, 1958. – S. 470.

176. Principles for the Management and Supervision on Interest Rate Risk [Электронный ресурс] / Basle Committee on Banking Supervision – Basle. – 2004. – July. – Режим доступа : www.bis.org.

177. Russia: The Next Major Securitisation Frontier? [Электронный ресурс] / Special Report Fitch Ratings (2004. 10 June). – Режим доступа : www.fitchratings.com.

178. Sloman J. Economics. London, «Harvester Wheatsheaf», 1995.

179. Thoraval P.Y. The Basel II framework: the role and implementation of Pillar 2. – Banque de France. Financial Stability Review. № 9. December, 2006. – p. 47–58.

180. Fiesset M., Troussard P. Regulatory capital and economic capital. – Banque de France. Financial Stability Review. № 7. November, 2005. – p. 59–74.

ДОДАТКИ

НА ПРАВАХ РУКОПИСУ

ДОДАТОК А

Основні підходи до трактування поняття “банківський капітал”

№ п\п	Автори	Сутність підходу до трактування поняття “банківський капітал”
1.	Ф. Мишкін П. Роуз Дж. Сінкі (мол).	До банківського капіталу, у першу чергу, відносять власний капітал, який повинен компенсувати збитки, які виникають внаслідок ризиків
2.	Д. Розенберг	Банківський капітал складається з акціонерного капіталу та довгострокової заборгованості
3.	А. Т. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко	Банківський капітал – сукупність грошових коштів (власних і залучених), якими оперує банк і які приносять дохід
4.	Л. Ш. Лозовський, Б. А. Райзберг, А. А. Ретновський	Ототожнюють поняття “банківський капітал” та “банківські ресурси”
5.	А. М. Мороз	Банківський капітал визначає як ресурси банку, які використовуються для проведення банківських операцій з метою отримання прибутку

ДОДАТОК Б

Складові регулятивного капіталу згідно з Базелем II

	Капітал 1 рівня	Капітал 2 рівня	Капітал 3 рівня
Компоненти	Сплачений статутний капітал	Довгостроковий субординований борг (до 50 % 1-го рівня)	Короткостроковий субординований борг
	Розкриті резерви, створені з прибутку	Результат переоцінки основних засобів.	
		Загальні резерви	
		Нерозкриті резерви	
		Нереалізований прибуток переоцінки пайових паперів (45% від величини)	
	Гібридні інструменти		
Відвернення	Гудвіл	50% вкладень у неконсолідовані банківські установи та фінансові дочірні установи	Відсутні
	50% вкладень у неконсолідовані банківські та фінансові дочірні установи	50% вкладень у капітал інших банків та фінансових установ	
	50% вкладень у капітал інших банківських та фінансових установ		
Обмеження	Відсутні	Не більше 100% капіталу 1-го рівня	Не більше 250% капіталу 1-го рівня Тільки на покриття ринкового ризику Факультативний рівень капіталу

ДОДАТОК В

Динаміка деяких макроекономічних показників та монетарних інструментів

Роки	Грошова маса, млн. грн.	Фінансовий результат, млн. грн.	Кошти юридичних та фізичних осіб, млн. грн.	Вклади населення, млн. грн.	Норматив обов'язкового резервування, %	Рівень облікової ставки, %	Процентні ставки за кредитами у національній валюті, %	Процентні ставки за депозитами у національній валюті, %	Капітал, млн. грн.
1992	25		20	3	10	80,0	76,0	68,0	1
1993	482		353	30	25	190,0	221,1	187,3	65
1994	3216	632	2422	214	15	225,9	201,7	171,0	365
1995	6930	1134	4287	615	15	131,0	107,4	61,2	1580
1996	9364	1076	5145	1227	15	62,3	77,0	34,3	3156
1997	12541	1114	6357	2297	15	24,6	49,1	18,2	3971
1998	15705	449	8278	3089	17	61,6	54,5	22,3	4828
1999	22070	513	12156	4283	17	50,0	53,4	20,7	5878
2000	32252	-30	18738	6780	15	30,6	37,3	9,2	6450
2001	45755	530	25674	11338	6-14	19,7	29,6	10,8	7854
2002	64670	683	37715	19302	0-12	9,5	19,6	6,9	9981
2003	95043	827	61617	92396	0-12	7,0	17,7	8,0	12882
2004	125801	1261	82959	41611	6-7	7,5	17,5	7,9	18420
2005	194071	2166	132745	73202	6-8	9,5	16,4	8,0	25445
2006	261063	4110	184234	106715	3,0	8,5	15,1	7,6	42526
2007	396156	6451	279738	164159	3,0	8,	13,9	8,2	69530

ДОДАТОК Д

Обмеження, які застосовуються до функціонування іноземного капіталу у різних країнах

Країна	Характеристика обмежень
Бразилія	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення розміру і ваги участі в статутному капіталі банків та приватизації державних установ; доступ іноземних компаній до фінансової національної системи – може бути закритий центральним банком у випадках порушення стійкості платіжного балансу; – купівля нерезидентами державних фінансових інститутів дозволена у випадках: для придбання використовуються тільки іноземні кошти; - спеціальний дозвіл Міністерства планування і бюджету
Канада	<ul style="list-style-type: none"> – встановлено ліміт сумарного розміру активів дочірніх банків, який контролюється нерезидентом не із США, в 12% від сукупних активів банківської системи; – для відкриття більш ніж одного філіалу неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів.
Франція	<ul style="list-style-type: none"> – „національний режим” по відношенню до банків, які не є членами ЄС, приймаються на умовах взаємності; – у процесі приватизації інвесторам не із ЄС не може бути реалізовано більше ніж 20% статутного капіталу установи
Ісландія	– розмір прямих інвестицій в банкі країни обмежений лімітом в 25% сукупного статутного капіталу усіх банків
Мексика	<ul style="list-style-type: none"> – на період не більше трьох років, починаючи з 2000 року встановлюється можливість збереження максимальної питомої ваги участі в капіталі банку країни 25%; – при перевищенні питомої ваги 25% участі в банківському капіталі нерезидентів із країн – членів ОЕСР можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу цих банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; – дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філіали, агентства і дочірні структури за межами країни
Норвегія	<ul style="list-style-type: none"> – дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; – до 1995 року створення філіалів іноземних банків була заборонено.
Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> – дозволений порядок створення філіалу або дочірнього банку нерезидентами; – кількість відкритих філіалів іноземних банків не може перевищувати п'яти (2 в Стамбулі та по одному в інших містах); – для першого філіалу встановлено вимогу мінімального розміру додаткового капіталу у розмірі 10 млн. дол. США; – діє принцип взаємності.
Великобританія	– розповсюджуються принцип взаємності.
США	<ul style="list-style-type: none"> – федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки у зазначеній сфері не розповсюджується національний режим; – обмеження на рівні окремих штатів.

ДОДАТОК Ж
Основні учасники процесу сек'юритизації

Учасник	Основні функції	Права	Обов'язки
Оригінатор	Продаж пулу активів компанії спеціального призначення	Отримання грошових коштів від продажу активів, та маржі від надходжень від позичальників	Забезпечення стандартизації та якості активів, що є основою сек'юритизації
Компанія спеціального призначення (SPV)	Купівля пулу активів у оригінатора, емісія цінних паперів, а також розрахунки з інвесторами	Право передати сервісеру повноваження щодо отримання, управління та забезпечення стягнення дебіторської заборгованості	Не емітувати будь-які інші боргові цінні папери, не приймати участі у об'єднанні компаній, не здійснювати інші дії та угоди, крім необхідних для сек'юритизації
Інвестори	Купівля цінних паперів, які забезпечені активами	Отримання основної суми боргу та відсотків за облігаціями, а також звітності про діяльність SPV, оригінатора	Повна оплата номінальної вартості облігацій.
Сервісер	Обслуговування сек'юритизованих активів	Отримання певної винагороди від SPV	Управління, а також у випадку необхідності, стягнення дебіторської заборгованості
Позичальники банку	Отримання споживчого кредиту у банку на купівлю автомобіля	Купівля автомобіля на отриманні від банку кошти	Своєчасна виплата банку-оригінатору основної суми боргу та відсотків за ним
Рейтингові агентства	Присвоєння рейтингу випущеним облігаціям	Отримання винагороди від оригінатора	Чесність та прозорість при присвоєнні рейтингів
Аудиторські компанії	Здійснення аудиторських перевірок оригінатора та SPV	Отримання винагороди від оригінатора або SPV	Проведення якісних аудиторських перевірок та представлення правдивих звітів
Хеджер	Хеджування процентних та валютних ризиків	Отримання винагороди від SPV	Страховання процентних та валютних ризиків шляхом купівлі останніх
Трастові компанії	Забезпечення підвищення якості активів	Отримання винагороди від оригінатора або SPV	Страховання кредитних ризиків банку

ДОДАТОК 3

Операції при проведенні сек'юритизації автокредитів

1. Кредитний договір про надання авто кредиту.
2. Надання банком клієнту коштів для купівлі авто.
3. Договір з компаніями, щодо страхування кредитного ризику.
4. Надання рейтинговими агентствами рейтингу для цінних паперів кожного класу. Зауважимо, що при наявності додаткового страхування кредитних ризиків та при наявності резервних фондів рейтинг облігацій буде вищим ніж рейтинг країни.
5. Підписання договору банку з компанією спеціального призначення про продаж останньому активів, забезпечених авто кредитами.
6. Продаж активів SPV.
7. Оплата ціни купівлі пулу активів.
8. Договір підписки на цінні папери.
9. Продаж облігацій інвесторам.
10. Оплата інвесторами купонної вартості облігацій.
11. Підписання договору з хеджером про страхування процентних та валютних ризиків.
12. Перевірка та надання звітів аудиторською компанією про діяльність SPV.
13. Перевірка та надання звітів аудиторською компанією про діяльність банку–оригінатора.
14. Договір з сервісером про управління, а також у випадку необхідності, стягнення дебіторської заборгованості.
15. Виплати клієнтами заборгованості за кредитом та відсотків за користування останнім.
16. Передача банком отриманих коштів від клієнта компанії спеціального призначення.
17. Виплата SPV доходу інвесторам.

ДОДАТОК И

Капітал банків до та після злиття чи поглинання, тис.грн.

Банки	Капітал банків до злиття	Капітал банків у перший місяць після злиття	Капітал банків після вирішальних 100 днів
“Євроцентр” – “Вікторія”	5683	5349	5707
“Автокразбанк” – “Універсалбанк”	9410	7270	10677
“Столичний” – “Арманд”	6150	6180	6689
“Укргазбанк” – Укрнафтогазбанк	46794	24973	Через 1 рік – 48900
“Укргазбанк” – “Сервіс”	12493	8855	Через 9 – місяців 17688
“Надра” – “Києво–Печерський” – “Слобожанщина”	111570	104790	112360
“Аваль” – “Еталон”	440210	421480	597710
“Укргазбанк” – Філія “Західбудгазбанку” – 2 філії “Енергобанку”	123420	121690	124270
“Дністер” – “Західбудгазбанк”	60930	54320	61230
Австрійська група “Райффайзен” – “Аваль”	1966990	2935860	3345900

ДОДАТОК К

Активи банків до та після злиття чи поглинання, тис. грн.

Банки	Активи банків до злиття	Активи банків у перший місяць після злиття	Активи банків після вирішальних 100 днів
“Євроцентр” – “Вікторія”	9403	10082	12691
“Автокразбанк” – “Універсалбанк”	21985	21009	24584
“Столичний” – “Арманд”	7092	6952	8120
“Укргазбанк” – Укрнафтогазбанк	108980	98176	193110
“Укргазбанк” – “Сервіс”	28729	49724	63522
“Надра” – “Києво–Печерський” – “Слобожанщина”	639350	538360	635850
“Аваль” – “Еталон”	6286330	6568600	6720740
“Украгазбанк” – Філія “Західбудгазбанку” – 2 філії “Енергобанку”	750070	815880	823920
“Дністер” – “Західбудгазбанк”	359540	447700	454910
Австрійська група “Райффайзен” – “Аваль”	25970550	22662870	25554910

ДОДАТОК Л

Зобов'язань банків до та після злиття чи поглинання, тис.грн.

Банки	Зобов'язання банків до злиття	Зобов'язання банків у перший місяць після злиття	Зобов'язання банків після вирішальних 100 днів
“Євроцентр” – “Вікторія”	3720	6985	7455
“Автокразбанк” – “Універсалбанк”	12575	13907	14080
“Столичний” – “Арманд”	942	4257	4823
“Укргазбанк” – Укрнафтогазбанк	108980	73202	143170
“Укргазбанк” – “Сервіс”	38996	46370	46383
“Надра” – “Кієво-Печерський” – “Слобожанщина”	546850	455490	545660
“Аваль” – “Еталон”	5844050	6127560	6280470
“Укргазбанк” – Філія “Західбудгазбанку” – 2 філії “Енергобанку”	627290	694470	698520
“Дністер” – “Західбудгазбанк”	303410	332730	398280
Австрійська група “Райфайзен” – “Аваль”	23558350	20957410	23144980

ДОДАТОК М

Аналіз переваг та недоліків різноманітних процедур вирішення банкрутства за участю ФГД

Процедура банкрутства	Переваги	Недоліки
Ліквідація банку	<ul style="list-style-type: none"> - швидкість відшкодування застрахованих депозитів; - вибір альтернативних шляхів продажу активів; - стимулює незастрахованих клієнтів слідкувати за фінансовим станом банку 	<ul style="list-style-type: none"> - значні витрати ФГВФО; - не завжди оптимальний вибір форм продажу та ціни активів; - значні строки відшкодування втрат незастрахованим вкладникам; - ліквідація банку несприятливо впливає на імідж усієї банківської системи, що знижує конкурентноздатність останньої на світовому ринку і набуває особливої актуальності в умовах глобалізації та інтеграції
Злиття з банком-покупцем	<ul style="list-style-type: none"> - рівні умови для всіх вкладників; - ліквідація "поганих" активів банком покупцем; - не знижується обсяг пропозиції банківських послуг; - не підірвана довіра до банківської системи з боку вкладників; - підтримується імідж банківської системи взагалі 	<ul style="list-style-type: none"> - можливі труднощі щодо вибору банку-покупця в конкурентних умовах; - значні строки у зв'язку з необхідністю точної оцінки активів та пасивів як ФГВФО, так і банком-покупцем; - переоцінка або, навпаки, недооцінювання банку-мшені
Надання відкритої допомоги	<ul style="list-style-type: none"> - відносно недорогий спосіб для ФГВФО; - якщо регулювання оперативне, то можливо попередити банкрутство; - дуже сприятливий спосіб для всіх вкладників 	<ul style="list-style-type: none"> - підриває ринкову дисципліну та відповідальність керівництва банку; - можливість зловживань з боку співробітників ФГВФО
Створення «мостових банків»	<ul style="list-style-type: none"> - швидкість відшкодування застрахованих депозитів; - вибір альтернативних шляхів продажу активів; - стимулює незастрахованих клієнтів слідкувати за фінансовим станом банку 	<ul style="list-style-type: none"> - додаткові витрати на створення тимчасового банку, а також висока вартість для ФГВФО; - процес банкрутства затягується у часі, особливо для незастрахованих вкладників; - не завжди оптимальний вибір форм продажу та ціни активів; - несприятливо впливає на імідж усієї банківської системи, що знижує конкурентноздатність останньої на світовому ринку, що особливо актуально в умовах глобалізації та інтеграції
Утримання від вимог щодо капіталу банку	<ul style="list-style-type: none"> - допомагає стимулювати деякі пріоритетні, і в той же час найбільш ризиковані види кредитування 	<ul style="list-style-type: none"> - труднощі щодо критеріїв надання пільг; - підвищений ризик; - створення умов для дискримінації; - вирішення проблем, які входять до компетенції центрального банку